

274

199805

GRAMATIC'A ROMÂNĂ.

ELABORATĂ

de

STEFANU NEAGOE

Profesoru de limb'a latină și română la Lyceulu din Bârladu.

EDIȚIUNEA A DOUA

Corôsă și inavuțită.

Carte didactică aprobată de onor. Consiliu permanentu și autorisată de Dlu. Ministru alu Instrucțiunei publice și Culteloru,

BCU Cluj / Central University Library Cluj

pentru usulu

Classeloru primare și gimnasiale de ambe-sexe.

BARLADU.

TIPOGRAFTA ASOCIATIUNEI JUNIREA.

1870.

734064

GRAMATICĂ ROMÂNĂ

ELABORATĂ

de

STEFANU NEAGOE

Profesoru de limb'a latină și română la Lyceulu din Bărladu.

EDIȚIUNEA A DOUA

Corésă și inavușită.

(Ediția 1. e din 1869, aceeași Tipografie: BCU Cluj / Centrul Universitar / Library Cluj / (cu copertă albă) 3/10.2.1874)

Carte didactică aprobată de onof. Consiliu permanentu și autorizată de Dlu. Ministru alu Instrucțiunei publice și Culteloru.

pentru uzulu

Classeloru primare și gimnasiale de ambe-sexe.

BCU Cluj-Napoca

RBCFG201800855

BĂRLADU.

TIPOGRAFIA ASOCIAȚIUNEI „UNIREA.”

1870.

199805

PROPRIETATEA AUTORULUI.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

469-5(1243-3) ✓

(Orice reînapsinare de uz al altulu, va fi contestata dupa legi).

(Rezoluțiune ministerială)

Se aprobă: **C. Esarcu.**

(Aprobarea onor. Consiliu permanentu de instrucțiunea publică).

PRESCRIPTU-VERBALU.

Ședința din 10 Octombrie 1870.

Avându în vedere Raportulu înregistratu la No. 5340 alu D-lui Profesoru Irimia Circa, însărcinatu din partea Ministerului pentru a esamina din nou anesatulu manuscriptu de Gramatic'a limbei Române, elaboratu de D-nulu Profesoru Stefanu Neagoe, prin care arătă că autorulu a utilizatu observațiunile, ce i s'a făcutu la prim'a cercetare a menționatului opu de Gramatică, astufelu că va deveni mai utilă pentru clasele primare și gimnasiale din câte există până astăzi;

Consiliulu permanentu de Instrucțiune opină a se aprobă că Carte didactică opulu de Gramatică în cestiune alu D-lui Stefanu Neagoe pentru clasele primare și gimnasiale.

(Subscriși) **Aaron Florian. S. Marcoviciu. A. Marin. D. Petrescu.**

No. 2228.

(Ordinulu de autorizare alu D-nului Ministru).

Bucuresci 20 Oct. 1870.

ROMÂNIA

MINISTERULU CULTELORU
și alu
INSTRUCȚIUNEI PUBLICE
DIVISIUNEA ȘCOLELORU.

No. 10231.

Domnule Profesoru,

In urm'a opiniunei exprimate de cōtră D-lu Profesoru Ir. Circa, însărcinatu cu reesaminarea manuscriptului D-vōstre intitulatu: **Gramatic'a Română**; Subsemnatulu, auđindu pe Consiliulu permanentu alu Instrucțiunei, are onóre a ve încunosciumța, că aprobă menționatulu manuscriptu că carte didactică pentru elasele primare și gimnasiale,—etc.

(Subscrisu) p. Ministru: C. ESARCU.

Capulu divisiunei: D-or. N. NITZULESCU

Domnului Ștefanu Neagoe, profesoru la Lyceulu din Bărladu.

Gramatic'a Română.

ÎNTRODUCERE.

Gramatic'a este sciință'a, ce ne învță a cunosce, a vorbi și a scrie o limbă corectă după regulele ei.

Limb'a este o facultate a omului, cu care 'și esprime cugetările sële, prin vorbe rostite.

În vorbire și scriere ne servim de cuvinte. Cuvintele sunt compuse dintr'unulu sêu mai multe sunete, cari cã elemente ale vorbirii se numescu litere.

Litere, cã semne vizibile, nămăim tipulu sêu imaginea elementelor unei limbe, înfățișate prin nesce semne convenționale.

Literele sêu semnele, cu cari scriem românesc, sunt cele latine sêu romane și sunt următoarele 21 mari și mici: A a, B b, C c, D d, E e, F f, G g, H h, I i, J j, L l, M m, N n, O o, P p, R r, S s, T t, U u, V v, Z z.

Pentru scrierea cuvintelor străine în limb'a noastră ne servim și de următoarele cinci: K k, Q q, W w, X x, Y y, cari ținu totu de alfabetulu latinu.

Gramatic'a se împarte în doue mari părți:

I. Etimologi'a sêu partea formală

II. Sintass'a sêu partea sintetică.

Că de întâiu se ocupă de vorbe; ér' că de a dou'a de construcțiuni sêu propozițiuni.

NOTA. Unii Gramatici mai adăugu și o a treia parte; adecă ortografi'a, careă înse în totu respectulu ține de Etimologiă.

ETIMOLOGI'A SÉU PARTEA FORMALĂ.

Etimologi'a séu partea formală a gramaticii tractéza: 1) despre sunetele elementare séu elementele vorbei și se numește „fonologiă,” 2) despre părțile vorbirii, formele vorbelor séu despre flexiune 3) despre formarea vorbelor prin derivațiune și compunere.

CAPU I.

Fonologi'a

Sunete elementare

Sunetele elementare în limb'a română sunt următoarele douăzeci și nouă: a, ă, b, c, ce, d, z, e, é, f, g, ge, h, i, î, j, l, m, n, o, ó, p, r, s, ș, t, ț, u, v. Ele se dividu în două mari clase: **vocale și cosunătore.**

Vocale numim acele-a, ce se potu pronunța singure precum, e. **Cosunătore** se numescu, cari foră ajutorulu unei-a din vocale nu se potu pronunța, așé de exemplu: **b** nu se pôte pronunța foră ajutorulu lui **e** séu altei vocale.

I. Despre vocale

Vocale în limb'a română sunt nouă: **a, e, î, o, u, ă, î, é,** și **ó**; din cari, următoarele șapte: a, e, i, o, u, ă, î, se numescu curate, **é** și **ó** (că ea și oa) mestecate; **î** și **e** deschise; ér' **î** și **u** mai sunt ori întregi, ori jumetățite.

Vocalele sunt primitive séu delă începutu și derivate séu din scâmbare.

Primitive: **a, e, î, o, u.**

Derivate: **ă, î, é, ó.**

Vocalele primitive ni se prezentéza de regulă în silab'a

intonată; de exemplu: **b**ărbă, **m**ortu. Aici vedem că vocalele **a** și **o** fiindu sub accentu, sunt primitive séu originare; érá cându șicemu: **b**ărbatu, **m**uritoru, **v**edutu, aflăm că vocalele **ă**, **u** și **é** sunt derivate séu scâmbate din **a**, **o**, **e**; pentru că din **b**ărbă a devenitu **b**ărbosu din **m**ortu, **m**uritoriu, din **v**ede, **v**edutu.

De aici apoi deducemu urmatórele regule asupr'a derivațiunii séu scâmbării vocaleloru:

I. Derivațiunea lui **Ă**

1.) **Ă** se derivă:

a.) din **a**, cându scapătă de sub accentu și déca nu se află la începutulu vorbei, precumu, din **b**arbă-**b**ărbatu, **l**audă-**l**ăudatu. BCU Cluj / Central University Library Cluj

b.) în penultim'a la substantivele feminine, cari facu pluralulu în **î**, precumu: **c**arte-**c**ărți, **p**arte, părți, **c**ale-**c**ăli, **v**ale-**v**ăli, **r**eutate-**r**eutăți, și altele.

c.) în terminațiunea **ămu** a persónei 1 plur. present. indicativulu conjug. 1; precumu: **l**audu-**l**ăudămu; totu asemenea și în terminațiunea **ă** a perfectulu simplu Indicativu, conj. 1, pr: **l**ăudă; în fine **a** finalu în monosilabe, d. es, **d**ă **st**ă, **f**ă etc. cu excepțiuni.

2.) din **e**.

a.) după cosunătórele vértóse, cându nu va urmă vocal'a **e** séu **î**, pr. **v**edu, **f**etu, **p**eru, **p**ecatu;

b.) în Dativii plurali ai pronumeloru personali și în numeralele cardinale după **u** jumetășitu la finea cuventeloru, pr. vou**é** dou**é**.

NOTA. Să se scrie **ă** cu **o** în vorbele: locusta, **rotundu**, foră.

II. Derivațiunea lui **Î**

Î se derivă:

a.) din **a** urmatu de **n** séu **m** pr. **ângeru**, românu, **pânc**, **cânc**, **mâncă**, **lâncă**, **frângu**, **plângu**, **âmbu**, **ângiu** etc. precumu și in vorbele unde **n** se perde d. es: grâu, pluralu grâne.

b.) din **e** urmatu de **n**, decă după acestu-a urmază vocală vértosă, pr. **fênu**, **vêndu**, **avêndu**, precumu și in cuvêntele unde **n** se perde, d. es: frêu plur. frêne; in fine in terminațiunea entu a substantiveloru eterogene pr: **cuvêntu**, **invêțământu**, **imbrăcământu**, **jurământu**, **pământu**, **mormântu** etc.

c.) din **i**, cându este urmatu de **n** séu **m**, mai cu samă in prepozițiunea **în** cu compusele ei, pr, **in**, **întru**, **influ**, **implu**; in fine in cuvêntele **rîu**, **rîpă**, **rîmă**, **rîsu** etc.

d.) din **u**, in vorbele **gîtu**, **rîndine**, etc.

III. Dirivațiunea lui **É** și **Ó**

É și **Ó** sunt pronunțiațiuni ale lui **e** respective **o**, cându sunt intonate și decă lui **É** nu'i urmază imediatu unu sonu deschisu (e, i); éra lui **Ó** decă uu'i urmază imediatu **u** séu **î**; deci: **cércă**; **dérá**: **cerci**, **cerce**; **móre**, **mórá**, (**dérá**: **moru**, **mori**.)

Despre diftongi.

Diftongu pumimu silab'a, care impreună doue vocale, dintre cari un'a este intrégă, ér' alt'a jumetățită pr. **au**, **ai**.

Diftongii sunt proprii și neproprii; proprii, cându s'aude mai multu vocal'a întâiă; și sunt cei următori:

aū, **ai**, **eū**, **ei**, **oū**, **oi**, **iū**, **iu**, **uū**, **ui**.

Neproprii se dicu diftongii, cându s'aude mai multu a dou'a vocală precumu: **ia**, **ie**, **iu**, **io**. **ūa**.

DESPRE COSUNĂTORE.

Cosunătorele în limb'a română sunt douăzeci: **b, p, d, t, g, c, ș, z, j, ț, ge, ce, l, m, n, r, v, ș, h.**

Cosunătorele după organele vorbirii se numesc:

a) **găturale** (cari se pronunță din gātu) și sunt: **c, g, h;**

b.) **limbali** séu **dintale** (pronunțate cu ajutorulu limb-
bei séu alu dinților.) p. **d, z, ț, t, l, n, r;**

c.) **labiale** séu **buzale** (pronunțate cu buzele), p. **b, m, p, f, v.**

Cosunătorele că-și vocalile se distingu: în **primitive și de-**
rivate.

Primitive séu delà începutu sunt cinci-spredece: **b, p, c, g, d, t; l, m, n, r; v, f, h, j, s.**

Derivate séu din scâmbare sunt cinci: **ce, ț, d, ge, ș.**

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Derivațiunea Cosunătoreloru.

1) Ce ge.

Ce, se derivă din **c**; **ge** din **g**,-cându **c** și **g** voru fi urmate de vocalele **e** séu, **i**, fiă acestu-a intregu séu jumetăți u; d. es. **ceru, cǎpă, cǎră, cină, cine; geru, gemu, șinere, șingia.**

2.) z, ț, ș.

Aceste trei sunete se derivă din: **d, t, s**, candu voru fi urmate de vocal'a **i** intregu séu jumetățitu, fiă la începutu, mișilocu séu finea vorbeloru, pr. **țiaru, veți; ținere, ție, și urși** etc.

NOTA. Scrie cu **z**, ér' nu cu **d**, tóte vorbele străine precumu: **zală zémă, zugravu, zăpadă, zizaniă, zapisu, zabală, zeșru**; și cu: **șér'** nu cu **ț** vorbele: **fașă, pușiau.**

CAPU II.

Părțile vorbirii.

Limba română are de ce specie de vorbe, numite părți ale vorbirii său ale cuvântării și sunt: Substantivulu, Adjectivulu, Articululu, Numeralulu, Pronumele, Verbulu, Prepozițiunea, Adverbulu, Conjunctiunea și Interjecțiunea.

Cele d'ântăiu șese: Articululu, Substantivulu, Adjectivulu, Numeralulu, Pronumele și Verbulu se numescu flessibile (scămbăcióse), ér' cele patru din urmă: Prepozițiunea, Adverbulu, Conjunctiunea și Interjecțiunea, nefleslibile (nescămbăcióse).

Substantivulu, adjectivulu, (articululu), numeralulu și pronumele se numescu **nume**; érá adverbulu, prepozițiunea se numescu particule său particele.

Flessiunea său scmbarea numeloru se dice: Declinațiune, ér' a verbului: conjugățiune.

I. SUBSTANTIVULU.

Numele substantivu este vorb'a, cu care numimu o persónă său unu lucru, adecă ființe însuflețite, fiă acele-a în natură său numai în mintea nóstră. Așé d. es: cu vorbele bărbatu, omu, femeia, ángeru, numimu ființe raționale însuflețite, pentru că prin ele infăcișámu ide'á de persóne raționale; ér' cu vorbele: tablă, cretă, lemnu, bou, vulpe, numimu totu ființe, ínse neraționale. De aici apoi stabilimu: cându prin ver-unu susbtantivu aretámu persónă, atunci 'lu numimu: nume de persónă; ér' cându pintr'énsulu vomu aretà lucrulu seu obiectulu, 'lu numimu: nume de lucru său obiectu.

Speciele substantivului.

Substantivulu este de mai multe specie; mai întâiu: **Concretu** și **abstractu**.

a) **Concretu** numimu substantivulu acelu-a, care arătă o persónă séu unu lucru; și pe care 'lu cunóscemu cu ajutorulu simțuriloru nóstre că esistă în natură, pr: omu, lemnu, arbore, sóre, lună etc. etc.

b.) **abstractu** este acelu-a, cu care numimu nisce proprietăți neseperabile de ființe, și pe cari ni le imaginămu numai în mîntea nóstră, că-și-cându ar' esistă în realitate; d. es. cându dicemu: virtute, înțelepciune, bunătate, asprime, modestiă, bărbățiă etc. prin tóte aceste-a ne imaginămu în mîntea nóstră nisce lucrări, caractere séu circumstanțe, cari în natură se atribuescu la ființe; pr. modesti'a femeiei, virtutea bărbatului, bunetatea lui Alesandru, diligență'a Mariei, negligență'a scolarului, asprimea gerului, etc.

De substantivele abstracte se ținu și vorbele: demânătă, séră, nópte, primăvéră, tómnă, iernă, etc.

Substantivulu concretu este de doue specie: propriu și comunu. Substantivulu este propriu, cându însemnă o persónă séu lucru, căre este singuru séu unicu în felulu séu, pr. Bucuresci, Craiova, Iași, Bârladu, Danubiu, Oltu, Prutu, Carpați, Pionu, Buceci, Ionu, Mari'a, Georgiu etc.

Comunu numimu substantivulu, ce se cuvîne la tóte ființele de acé-a-'și classă séu felu pr. numele omu este comunu, pentru că se cuvîne la toți ómenii din lume; asemenea: pomu, arbore, pétră, lemnu, scaunu, mésză etc.

În fine substantivulu comunu este și elu de trei feluri: **materialu**, **colectivu** și **cantitativu**.

a) **Numinu substantivulu:** materialu, cându insemuază unu lucru, in care fiă care părțică pörtă numele intregului, pr. lapte, auru, argintu, fieru, aramă, sare, vinu etc.

b.) **Colectivu,** cându numinu o adunare la unu locu de mai multe ființe de acelu-a și felu, că-și-cându amu numi unu singuru individuu; pr. poporu, armată, călarime, pedestrime, turmă etc.

c.) **Cantitativu,** prin care se arătă cantitatea séu pondul unu lucru pr. oca, litră, dramu, gramu, unciă etc.

Despre Genu.

În limb'a română distingenu trei genuri: masculinu, femininu și eterogenu (séu mai bine: ambigenu).

1.) Genulu masculinu este proprietatea, ce o dămu unci ființe séu obiectu de partea masculină: (bărbătescă) și prin care putemu distinge la persóne și la animale unu sessu naturalu; d. es: omu, bou, calu, căne, tauru, munte, pãrete etc.

2.) Genulu femininu este acelu-a, care se cuvine totu după unu sessu naturalu la ființele séu obiectele de partea femeiescă, d. es: femeia, mamă, soră, noră, Maria, vacă, găină, carte, casă etc.

3.) Genulu eterogenu este acelu-i, care se dă la lucrurile neinsufetite, ce nu au unu sessu naturalu, și care conține in sine și genulu masculinu și pe celu femininu; de unde se-ar putè numi și ambi-genu séu amestecatu, fiindu la singularu masculinu, la pluralu femininu, d. es: scaunu lemnu, timpu, principiu, faptu etc.

Observațiune. În fiă-care vorbă flesibilă distingenu done părți: rădăcin'a și terminațiunea.

Rădăcin'a in vorbe este unu-ce nescămbăciosu, ér' terminațiunea se scămbă, afigünduse la rădăcină, precumu in vorbele: **om-u**, **óm-eni**, **bun-u**, **bun-i**; partea întâia in aceste vorbe este rădăcin'a, nescămbăciosă; ér' cé dela urmă: terminațiunea scămbăciosă (flesibilă).

Cunoscerea genului la nume.

Genulu in limb'a română 'lu cunoscemu in doue moduri: I) după insemnare, II) după terminațiune.

I. Genulu după insemnare.

1.) **de genulu măsculinu** după insemnare sunt a) toate numele de persoane bărbătesci pr: Stefanu, Alexandru, Iónu, judecătoru, comerciantu, lemnaru. etc.

b.) numele de ginți (gentilice) pr: romănu, germanu, slavu.

c.) numele vânturilor pr. austru, zefiru d) numele celor douespredece lune ale anului pr. Ianuaru, Februaru, Augustu, Septembrie etc. e) numele animalelor de sessu bărbătescu pr. bou, călu, berbece, leu, ursu etc. f.) numele de arbori și pomi fructiferi pr. mēru, pēru, nucu, cerașu, frasinu, fagu, ulmu, g.) numele literelor alfabetului pr. unu **A**, doi **B**.

2.) **de genulu femeninu** sunt: a.) numele de persoane femeiesci pr. Maria, bucatăreșă, spălătorășă, etc. b.) numele anu-timpurilor: primăveră, veră, toamnă, iernă. c.) numele animalelor de sessu femeiescu pr. epă, vacă, găină, rață, găscă, etc. d.) numele fructelor de arbori: prună, nucă, persică, cerașă caisă, pără.

Escepțiune. Fructulu mēru este de genulu eterogenu.

II. Genulu după terminațiune.

Toate substantivele in limb'a română la singularu se termină in vocală și anume intr'un'a din aceste trei. **A**, **U**, **E**; prin urmare substantivele nōstre după terminațiune se dividu in trei mari clase: 1) terminațiunea **A**, 2) terminațiunea **U**, 3.) terminațiunea **E**.

1.) Terminațiunea **A**.

Regulă. Toate substantivele terminate in **ă** (și cele puține in **á** și **é**) sunt de genulu femeninu, pr: lán-ă, mēs-ă, cér-ă, oc-ă st-é etc.

Escepțiune. Se abatu dela regulă, căci după insemnare sunt de genulu masculinu următoarele substantive terminate in **ă** și **â** pr. pop-**ă**, pap-**ă**, paș-**ă**; Tom'a, Luc'a etc.

2.) Terminațiunea U.

Regulă, Tóte Substantivele terminate in **U** sunt de genulu masculinu pr. an-**u**, ban-**u**, ficat-**u**, och-**iu**, renu-**ch-iu** etc.

NOTA Substantivele eterogene la sigularu după terminațiune sunt de genulu masculinu.

3.) Terminațiunea E.

Terminațiunea **E** este caracteristică atātu genului masculinū câtu și celui femininū. University Library Cluj

Cele mai multe substantive terminate in **e** sunt de genulu femininū, mai pucine de genulu masculinū.

Acéstă terminațiune o putemu cunósce numai din usu.

a). Essemble de feminine in **e** :

Cale, carne, carte, colóre,
Culme, curte, cute, valóre,
Cruce, flóre, fame, ginte,
Lege, frunte, lume, minte,
Luntre, margine, miere, mórte,
Linte, pulbere, pace, sórte,
Pâne, parte, óste, cale,
Tuse, vespe, vóce, vale,
Sare, mare, secure, secare etc. etc.

NOTA. Totu feminine sunt substantivele terminate in iune, ate, ute și ime
d. e. Rațiune, închmăciune, înțelepciune, religiune
Unire, pășune, porțiune, națiune. etc.
Bunăte, sanătate, grăsime, virtute.
Rântate, acríme, lurgime, servitate etc.

b). Exemple de masculine în **e**

Arbore, abure, burete, cărbune,
Fluture, iepure, lapte, tăciune,
Pepene, pesce purece, vezure,
Șorece, șerpe, sânge, strugure etc.

Moțiunea séu scâmbarea de genu la substantive.

Sunt unele substantive în limb'a română, care scâmbându-și terminațiunea, scâmbă și genulu. Aceste substantive le numim în gramatică mobile, érá scâmbarea moțiune.

1). Din substantivele masculine terminate în **u** se forméză feminine, scâmbându pe **u** în **ă**, precumu: din domn-**u** — dóm-n-ă, copil-**u**—copil-ă, fii-**u**—fii-ă, nepot-**u**—nepót-ă, vecin-**u**—vecin-ă, român-**u**—român-ă, crestin-**u**—crestin-ă etc. etc.

2). Substantivele de ocupațiunii séu demnități bărbătesci terminate în **e**, **tu**, **aru** și **oru** se scâmbă în feminine, mutându'și terminațiunea în **ésă**, pr. duc-**e**—duc-ésă, impera-**tu**—impera-ésă, preo-**tu**—preot-ésă, doct-**oru**—doctor-ésă, neguțăt-**oru**—neguțător-ésă. etc.

NOTA. Unele substantive în **oru** se scâmbă mai bine în **óră** pr. lucrăt-**oru**—lucrăt-óră, învețăt-**oru**—învețăt-óră, servit-**oru**—servit-óră etc.

3). Substantivele masculine derivate în **elu** forméză femininulu regulatu; însă lapedă silab'a finală **lă**, (se apocopéză); d. e. căț-**elu** face (căț-**élă**) de aici apocopatu: cățe; purcelu—(purcélă): purcé, (vițelu) vițé. etc. etc.

NOTA. Acéstu-a se póte vedé mai bine la num. pluralu nearticulátu unde **l** érá-și se introduce d. e. cățele, purcele vițele etc.

Despre declinațiune în genere.

Declinațiune numim scâmbarea terminatiunei numelui, prin numere și casuri.

1). **Numere** sunt doue: singularu și pluralu; numele este de numerulu singularu; candu arétă numai o singură persónă séu lucru, precumu: dóm-n-ă cas-ă; érá cându

arătă două sau mai multe persoane ori lucruri, atunci se dice de numeru pluralu, precumu: domn-î, cas-e.

Terminațiunea, scâmbată după-neru, se dice: formă de numeru.

Formele de numeru la substantive și adjective sunt:

pentru singularu: ă (á, é) u, e

pluralu: e, i.

2). Casu numimu scâmbarea terminațiunei principali a numelui in alte terminațiuni secundare, care se dicu forme de casu.

Limb'a română, la toate substantivele de or-ce geniu, are numai trei forme de casu; cu toate aceste distingemu câte cinci casuri de fa-care numeru, adecă: nominativu, genitivu, dativu, acusativu și vocativu.

a). Nominativulu arătă persón'a sau lucrulu, de care e vorb'a și respunde la întrebarea cine? ce?

b). Genitivulu arătă not'a distinctivă conceptului, prin care se determină mai de aproape; și respunde la întrebarea alu sau a cui?

c). Dativulu arătă obiectulu lucrării indirecte și stă la întrebarea: cui?

d). Acusativulu arătă obiectulu lucrării celu mai de aproape și se cunoște după întrebarea: pre cine? sau ce?

e). Vocativulu arătă persón'a sau lucrulu personificatu. cărui-a se îndreptă vorb'a.

NOTA. Toate cele-lalte forme de casuri, ce lipsescu, se indeplinescu cu prepozițiunile. a, pe sau pre, de, la, dela, prin, cõtră, decõtră, din, prin etc. cu casulu nominativulu.

Observatiune. Casurile se distingu in drepte și oblice.

Casuri drepte sunt: nominativulu și vocativulu; 6r' genitivulu, dativulu și acusativulu se numescu casuri oblice. —

Despre Articulul

Pentru-că să putem declina în limb'a română, este neapăratu a cunoște mai întâiu articolulu.

Articulu numim o parte de vorbă flessibilă, care de comunu se pune în urm'a numelui spre a'lu determină mai de aproape și astfelu se concórdă și se încorporeză cu terminațiunea numelui, la care e suffisu.

Articululu are doue genuri: masculinu și femeninu.

a) Artic. masculinu

Singul: **'lu** și **'le** (scurtatu din elu, ele)

Pluralu: **'i** (scurtatu din eli.)

b) Artic. femeninu

Singul: **a** (pentru elă)

Pluralu; **'le** (pentr. ele.)

NOTA. La numele de genulu eterogenu ne servim: la singularu cu articulu masculinu; érá la pluralu cu celu femeninu.

Declinațiunea articolului

Articululu se declină că-și numele după gen, numeru și casu în următorulu modu:

Genulu masculinu

Singul. N. **'lu** (elu) **'le** (din ele)
 G. (a) **lui** (elui)
 D. **lui** (elui)
 A. **'lu** (elu) **le** (ele)
 V. **'le** (ele).

Pluralu. N. **i** (ei pentru eli)
 G. (a) **'loru** (eloru)
 D. **'loru** (eloru)
 A. **i** (ei p. eli)
 V. **'loru** (eloru).

Genulu femeninu

Sing. N. **a** (elă)
 G. (a) **'ei** (scurt. din elei)
 D. **'ei** („ „ elei)
 A. **'a** (p. elă)
 V. n'are,

Plur. N. **'le** (ele)
 G. **'loru** (eloru)
 D. **'loru** (eloru)
 A. **'le** (le)
 V. **'loru** (eloru).

NOTA 1. Din articulu **'lu** prin afigerea lui **a** se compune alu pentru mascul. singularu, și ai pluralu; érá pentru femeninulu sing. a, pluralu ale și serve că articulu numitu impropriu (de cauză gramatică), punându-se totu-d'a-un'a înainte genitivulu la substantivele propre și la pronumele posesive; d. e., alu lui Petru, ai lui Ion, alu meu, a mea, ai mei, ale mele.

Speciele Declinațiunii.

Fiinducă substantivele după terminațiune se dividu in trei clase, distingemu dér' in limbă română trei specie de declinațiuni:

Declinațiunea I-ă în **Ă**

Declinațiunea II-a în **U**

Declinațiunea III în **E**.

Regulă. Fiă-care din aceste trei declinațiuni pôte fi nearticulată si articulată (determinată séu nedeterminată:) Declinațiunea este nearticulată, cându scâmbarea substantivului séu a adjectivului se face numai in terminațiune precumu: masc. domn-**u**—domn-**i**; fem. dómn-**ă**-dómn-**e**.

Declinațiunea este articulată cându se scâmbă si terminațiunea numelui si articululu incorporatu cu acé-a, d. e. masc. domn-u-**lu**, domn-**i-i**; fem. dómn'**a**—dómn-**e-le**; vulp-**ea**, vulp-i-**le**. etc.

DECLINAȚIUNEA I-ă (Ă).

Essemple de declinatu (in ă si é)

a) Nearticulată

Sing. N. și Ac. dómn-**ă**, sté
G. și D. dómn-**e**, ste-l-e
Voc. dómn-**ă**, sté.

Plurala N. V. }
G. D. } dómn-e ste-le
Acus. }

b) Articulată

Sing. N. și Ac. dómn'**a** sté-u'a
G. și D. dómn'**ei** sté-l-ei
Voc. dómn'**a** sté-u'a.

Plur. N. dómn-e-le, ste-le-'le
G. D. dómn-e-loru, ste-le-loru.
Ac. (pe) dómn-e-'le stele-'le.
Voc. dómn-e-loru stele-'loru.

Obsevațiune. De declinatiunea I se ținu tôte substantivele de genulu femeninu terminate in ă si é (puține in á) pr. dómn-**ă** st-**é**. (pará).

Declinatiunea nearticulată după cumu vedemu are doue forme distincte, adecă: **ă** pentru N. Ac. si Voc. sing. si

e pentru G. D. sing. precumu si pentru tóte casurile din numerulu pluralu.

Formarea numerului pluralu la Declin. I.

1). Numerulu pluralu la subst. declinațiunii I se forméză dela celu singularu, scâmbându terminatiunea **ă** in **e**, de ess: din singularulu dómn-**ă** devine pluralulu dómn-**e**; érá la cele in **é** si **ă** se forméză totu așé, însă de la form'a întrégă, de essemplu: măsé (din măsélă) pluralulu măséle; sté (din stélă), plur: stele; parà (din parală), plur. parale, etc.

2). Numerulu pluralu la acéstă declinațiune se face regulatu in **e** la următórele substantive:

a). la subst. mobile, pr: cuscră —**e**, nepótă —**e**, cumnată —**e**.

b). la diminutivele in ióră pr. lăcrim-ioră-e vi-ióră-e, mescióră-e, sorióră-e, etc.

c). la substantivele terminate in bă, dă, đă, ză, fă, gă, lă, élă, mă, nă, să, șă, ră, pă, tă, ță, vă. D. e: nalbă-e, barbă-e, códă-e, rađă-e, barză-e, tufă-e, dógă-e, candelă-e, betélă-e, armă-e, albină-e, sapă-e, gușă-e, cóstă-e, costiță-e, colivă-e.

Esceptiune. Sunt unele substantive, care după usu, se abatu dela regulă, formându pluralulu loru in **î** in locu de **e**, de essemplu:

Dintre cele în	bă :	limbă-i, trébă-i
”	”	” dă : carămidă-i, oglindă-i
”	”	” nă : cunună-i
”	”	” ră : scară-i, țéră-i
”	”	” șă : camașă-i, manușă-i
”	”	” tă : judecată-i pórtă-i.

NOTA. Substantivele următóre, măsă, nevástă, pánă, párá, să se scrie așé: mėsă, nevěstă, pénă, péra, fétă; pentru-că la pluralu pronunціăm si scriemu mese, neveste, pene, pere, fete. —

DECLINAȚIUNEA II-a (în U)

Dé declinațiunea a II-a se ținū tôte substantivele de genulu masc. și eterogenu, terminâte la Nominativulu singularu în **u**, de ace-a o numimū în gramatică: declinațiunea **u**.

Acéstă declinațiune cã-si I-a se face în douē moduri: nearticulatu și articulatu.

Regul'a 1. Substantivele masculine nearticulate la acéstă declinațiune au trei forme de casu, adecã: **u** pentru N. G. D. Ac; **e** pentru Vocat. de la numerulu singularu; și **i** cã formã de numeru pentru tôte casurile plurale, de esemплу: singul. N. G. D. Ac. domn-**u**; Voc. dómn-e! Pluralu: tôte casurile .

Regul'a 2. Substantivele eterogene au numai forme de numeru pentru totu singularulu; ér' pentru numerulu pluralu în douē forme: **e** și **uri**; spre esemплу: întregulu singularu: deget-u, foc-u. Pluralulu: deget-e, foc-u

Essemплу de declinatu la declinațiunea II-a (în U)

a) Nearticulată.

Genulu masculinu		Genulu eterogenu	
Singul. N. G. D. Ac. domn-u	Voc. dómn-e!	Sing. N. G. D. Ac. V. {deget-u	{foc-u
Pluralu N. G. D. Ac. V. domn-i		Plur. N. G. D. Ac. V. {deget-e	{foc-uri.

b) Articulată,

Gen. masculinu.		Genulu eterogenu.	
Sing. N. domnu-lu	Pl. N. domni-i	Sing. N. degetu-lu	Pl. N. degete-le
G. D. domnu-lui	G. D. domni-loru	focu-lu	focuri-le
Ac. pe domnu-lu	Ac. pe domni-i	G. D. degetu-lui	G. D. focuri-loru
V. domnu-le	Voc. domni-loru	focu-lui	degete-le
		Ac. degetu-lu	Ac. focuri-le
		focu-lu	Voc. degete-loru
		Voc. degetu-le	Voc. focuri-loru
		focu-le	

Formarea numerului pluralu la substantivele de declinațiunea a II-a.

1.) La masculine.

Numerulu pluralu se forméză dela celu singularu in următorulu modu:

a) Tóte masculinele de acéstă declinațiune terminate in **u** întregu séu jumătățitu forméză pluralulu loru mutându pe **u** în **i** (întregu séu jumătățitu), pr, din: domn-**u**, plur. domn-**i**; socr-**u**, pl. socr-**i**.

b) Cele terminate în **uu** immóia pe **l** la pluralu înaintea lui **i**, astufelu încátu nu se mai aude bine, déra nu'lu perde, așé de esemplu: sing. cal**uu** plur. cal**i** (in locu de cali); copilu pl. copiii (in locu de copili), etc.

2.) La eterogene.

Substantivele eterogene in singularu nu se distingu de masculine prîn terminațiune, ci numai după însemnare; ér' la pluralu le distingemu și după terminațiune, — pentru-că substantivele masculine însemnéză în genere ființe vii de animale, vite, persóne, plante; pe-cându cele eterogene însemná numai ființe lipsite de vieță.

Regulă. Eterogenele dér' forméză pluralulu totu dela singularu, inse in doue forme; mutându vocal'a finală **u** dela singularu în **e** și **uri** pentru pluralu.

a). eterogene cu pluralulu în **e**.

Tóte câte se termină la sing. în **u**, **tu**, **țu**, **su**, **atu**, **aru**, **oru** si **entu**; precumu:

In: **u**, **tu**, **țu**, **su**: ac-**u** plur. ac-**e**; ac-**tu** plur. act-**e**; co-**tu** plur. cót-**e**; lemn-**u** — lemn-**e**; grad-**u** — grade; glonț-**u** — glónț-**e**; mer-**u** — mer-**e**; maț-**u** — maț-**e**; rod-**u** — ród-**e**; sat-**u** — sat-**e**; scaun-**u** — scaun-**e**; semn-**u** — semn-**e**; vi-**su** — vis-**e**;

în **aru**: acaru — acar-e; grataru — gratar-e; amnaru-e;
 „ **atu**: ducatu — ducate; principatu — principate;
 „ **oru**: picioru — piciór-e; mosoru — mosór-e; covoru-e;
 „ **êntu**: mormêntu — mormênt-e; cuvêntu — cuvênt-e.
 etc. etc. etc.

NOTA 1. Declină toate aceste substantive de mai susu, după essemplulu: **degetu** din paradigmă.

NOTA 2. Vorbele grâu, frêu, briu facu pluralulu: grâne, frêne, brîne; rêu și negramaticalu este đisu: grâie, frêie, briie.—

b) eterogene cu pluralulu în **uri**.

Sunt: doru—dor-uri; chipu—chip-uri; cepu—cep-uri; bunu—bun-uri; ceru—cer-uri; imnu—imn-uri; jocu—joc-uri; culesu—cules-uri; geru—ger-uri; lațu—laț-uri; meu—mei-uri; —nodu—nod-uri; prețu—preț-uri; orđu—orđ-uri; valu—val-uri; adevêru—adever-uri; adũncu—adũnc-uri; aluatu—aluat-uri; asternutu—asternut-uri; discursu—discurs-uri; lucru—lucr-uri; fișicu—fișic-uri; câștigu—câștig-uri. etc. etc.

NOTA. Declină toate substantivele de mai susu, după essemplulu: **focu** din paradigmă.

Regulă de articulațiune.

Substantivele de declinațiunea II-a atâtu masculine câtu și eterogene primescu la numerulu singularu articulu 'lu (elu) și se declină regulatu (după paradigmă);

La numerulu pluralu eterogenele primescu articulu femininu 'le (p. ele).

DECLINAȚIUNEA III-a (în E).

De declinațiunea a trei'a în **e**, se ținu toate numele substantive de câteși trele genuri, adecă: masculine, feminine și eterogene, cari toate, la nominativulu singularu, se termină în **e**.

Distingerea genului la declinațiunea III-a.

Regul'a I. Genulu la declinațiunea III-a se pôte distinge după formele de casu și numeru.

a) Masculinele au doue forme de casu séu doue terminațiuni, adecă: **e** și **i**; **e** pentru singularu și **i** pentru pluralu, precumu:

Sing. frat-**e**, plur. fraț-**i**; lact-**e** lact-**i**.

b) femeninele érá'și doue; adecă: **e** și **i**; inse **e** numai pentru N. Ac. și Voc. singularu; é'r' **i** pentru Gen. Dat. singularu și pentru întregulu pluralu, precumu: Sing. N. Ac. V. part-**e**; G. Dat. sing. și întregulu plur. părț-**i**, totu așé: cart-**e**—cărți, etc.

c) Eterogenele au numai o singură terminațiune; a-deca: **e** pentru tóte casurile și ambii numeri atátu singularu câtu-și pluralu, precumu:

Singul. num-**e**, plur. num-**e**; esame plur. esame.

Regul'a II. Declinațiunea III. se face că și cele-l-alte doue precedinți in doue moduri: nearticulatu și articulatu, după următórea paradigmă:

Esemple la declinațiunea III.

a) declinațiune nearticulată.

Gen. femen.	Gen. masc.	Genulu eterog.
Singul. N. Ac. V. part- e G. și Dat. părț- i	Sing. N. Ac. V. } frat- e G. și Dat. }	Sing. N. G. D. Ac. Voc. num- e
Pl. N. G. D. Ac. V. părț- i	Plur. N. G. D. } fraț- i Ac. Voc. }	Plur. N. G. D. Ac. Voc. num- e

b) Declinațiunea articulată.

Gen. femen.	Gen. masc.	Gen. eterogenu.
Sing. N. parte- a G. D. părți-ei (con- trasu de părții)	Sing. N. frate-'le G. D. frate-'lui Ac. frate-'le Voc. frate	Sing. N. nume-'le G. D. nume-'lui Ac. nume-'le Voc. nume
Ac. parte- a Voc. part- e	Plur. N. frați- i G. D. frați-'loru Ac. frați- i Voc. frați-'loru	Plur. N. nume-'le G. D. nume-'loru Ac. nume-'le Voc. nume-'loru
Plur. N. părți-'le G. D. părți-'loru Ac. părți-'le Voc. părți-'loru		

Observațiuni asupra declinării a trei'a

După cumu vedemu, de declinațiunea a trei'a se țină substantive de tôte genurile terminate în **e**, și anume:

a) dintre feminine: substantivele verbale, cari nu sunt altu-cevâ decâtu infinitivele întregi de or-care conjugatiune, precumu: lăudare, bere, cerere, frigere, oprire, dormire etc.

b) dintre masculine: câne, părete, burete, cărbune, iepure, lapte, păune, etc. etc.

c) dintre eterogene: nume, esame, volume, germe, speci-me, regime, etc.

Regulă de articulațiune la decl. III.

Declinațiunea III. articulată, pelângă formele de casu și numeru, mai variéză și după articulu.

a) Tôte subst. de genulu fem. la această declin. primescu articulu **a**, care cu terminațiunea numelui se contrage în diftongulu **ea**, precum: din parte, articlatu: part-**ea**.

b) Masculinele și eterogenele la singularu primescu articulu **'le** (ele); d. es. mas. câne articlatu cânele; eterog. nume, artic. nume-**'le**;

c) La pluralu, masculinele primescu **i** (p. ei); ér' eterogenele **'le** (p. ele), precumu: masc. câni, art. câni-**'i**; eterog. nume articlatu nume-**'le**.

NOTA. Să se observe, că la Vocativulu sing. articlatu pentru declinațiunea III. nu se pune **'le** că la declin. II-a, pr. (o) frate! în locu de frate-**'le**; nume în locu de nume-**le**; éră la pluralu Vocativulu articlatu este egalu cu genitivulu și dativulu, d. e: (o) fraților părinților! etc.

Declinațiunea substantiveloru propre.

Numele propre în limb'a română se declină într'unu modu neregulatu:

1). Cele masculine în **ui** rămân nescămbiate primindu înaintea Gen. și Dat. sing. articolulu **'lui** (pentru elui);

2). Cele feminine se declină regulatu după paradigm'a declinațiunei I-a, primindu'și articolulu **a** în urmă.

Esemple de declinatu la numele propre.

	Masculinu.	Femeninu.
Sing.	N. Stanu	N. Mari'a
	G. D. 'lui Stanu	G. (a) Mari-ei
	Ac. pe Stanu	D. Mari-ei
	Voc. o! Stane!	Ac pe Mari'a
		V. Mari'a

NOTA 1. Totu că la proprele masculine se pune art. 'lui in G. D. singul. și înaintea lunelor anului, precumu lun'a lui Fauru; lun'a lui Decembre, la genitivulu sing. se mai dice: a lui Stanu, alu lui St. ai lui St. ale lui St. (d. e. nesce cărți ale lui Stanu).

NOTA 2. Proprele feminine terminate în **că** și **gă** primescu la finea numelui pentru G. D. sing. unu **i**, precumu: N. Veronic'a G. D. Veronic'ă'i; N. Olg'a, G. D. Olgă-i.

NOTA 3. Substantivele comune precumu: popă, papă, pașă, la sing. mergu după declinațiunea 1, ér' la pluralu după a 2-a, de esemplu: N. pop'a, G. a popii, Dat. popii, Voc. popă. Plur. N. popi-i, G. D. popi-loru, Ac. pe popii, Voc. o popiloru!

Regule generale.

I. Tóte numele propre și gentilice in limb'a română se scriu cu literă mare (capitală) pr. Stanu, Stefanu, Mihailu, Samoilu, Iónu; Români'a, Românú, Italianu, Francu, Spaniolu, Grecu, Germanu, etc.

II. Nominativulu este casulu ce numesce persón'a séu lucrulu; și este de notatu, că in Nominativu este totu d'au-n'a subiectulu propozițiunei.

Acusativulu însemnéză țint'a lucrării subiectulu și figură mai cu samă că obiectu directu la verbe transitive.

Neregularități la declinațiunea substantivelor.

Sunt unele substantive în limb'a română, cari se usită numai la singularu, ér' altele cari numai la pluralu.

a) Numai la singularu se usită :

1. Numele propre, cari se cuviniu numai la o persónă séu lucru pr. Stanu, Mari'a, Rom'a, Români'a, Bârladu, etc.

2. Numele abstracte, pr. fόμε, înțelepciune, juniã, rușine, sănătate, sete, somnu, etc.

3. Numele materiale și colective, cându arétã ființe simple, forã a căutã la felu, pr. auru, argintu, aeru, cérã, făinã, ghiațã, mustu, sare, piperu, plévã, etc.

b) Numai la pluralu :

1) Vorbele: cãlți, clesce, fórfece, icre, ițari, mucãri, nuri, ochelari, tãrîțe, trinji, etc.

2) alte nume de serbãtori, cetãți, sate și munți, pr. pascce, florii, rosalie; Ploesci, Floresci, Galați, Puesci, Murgeni; Apenini, Carpați, Alpi, etc.

3) În fine, se mai usită numai la pluralu numele propre de persóne, cându prin numele propriu atribuimu cualitatea acestui-a la doue séu la mai multe persóne, pe cari le credemu, cã însușescu o asemenea-a cualitate, pr. Stefani-i, Corvini-i, Ciceroni-i etc. de esemplu: „Nu potu fi toți Ciceroni;“ adecã oratori cã Ciceronu.

NOTA. De substantivele neregulate la declinațiune se mai ținu și următórele: Nom. și, G. D. ðilei, N. plur. ðile; **norã** și **sorã** la pluralu face **nurori**, **surori**; omu pl. ómeni.

II. Despre adjectivu.

Numele adjectivu este un'a din părțile flessibile ale vor-

birii, care însoțesce totu-d'-a-un'a pe substantiv, arătându'i o calitate séu determinându'i însemnarea, de exemplu candu țicemu domnu bunu, dómná bună, aici vorbele bunu, — bună, sunt adjective, pentru-că însoțescu pe substantivele domnu, dómná; și sunt totu-o-dată cualificative, pentru-că cualifică însemnarea acestor-a țicîndu că numele: domnu este bunu și dómná este: bună, érá candu țicemu: unu omu, doue femeii, unii ómeni, unele paseri, frate-meu, soră-té, multu grâu; aici vedemu că vorbele: unu, doue, unii, unele, meu, té, multe; sunt érá'și adjective, inse determinative; pentru că determină însemnarea substantivelor, pe cari le însoțescu.

De unde urméză, că in limb'a romána avemu doue specie de adjective: I adjective cualificative, II adjective determinative.

I Adjectivele Cualificative

Impărțirea, moțiunea și declinațiunea lor.

Adjectivele cualificative se impartu in doue clase: de doue terminațiuni și de o terminațiune.

1) Adjectivele de o terminațiune sunt acele, cari se termină in **u** pentru mas. eterogenu, în **ă** pentru femeninu, pr. bun-**u**, bun-**ă**, frumos-**u**, frumós-**ă**; alb-u alb-ă, negr-u, négr-ă, aspr-u, aspr-ă, etc. d. es. omu bun-**u** (mas.); lemnu negr-**u** (eterg); dómná frumós-**ă** (fem).

2). Adjective de o singură terminațiune sunt tóte câte se termină in **e** pentru câte'și trele genuri, precum: mar-**e**, tar-**e**, verd-**e**, ferbint-**e** dulc-**e**, iut-**e**, subțir-**e**, etc. de es. omu mar-**e** (mas) lemnu tar-**e** (eterog.); apă dulc-**e** (fem).

Regulă. Moțiunea séu scâmbarea de genu la adjectivele cualificative se face întocmai cà la substantive, adecă: cele terminate in **u** scâmbă, pentru genulu fem. pe **u** in **ă**, d. e. din bun-**u** — bun-ă, frumos-**u** — frumós-ă, alb-**u** — alb-ă

negr-u—négră, înțelept-**u** înțelept-ă etc. se observă inse, că in urm'a mișcării, **ă** dela fine scâmbă pe vocalele **e** și **o** in **é** și **ó** precumu frumós-ă, négr-ă etc.—

Declinațiunea adjectivelor cualificative.

Adjectivele cualificative se declină că și substantivele după cele trei declinațiuni și anume;

a) Cele terminate in **ă** și **é** după declin. I că substan. dómn-ă și sté, de esemplu: bună, ré.

b). Cele terminate in **u** după declin. II, că substant. dómnu**u**, de esemplu: frumos-u.

c). Cele terminate in **e** după declin. III și anume: masculinele după esemplulu substantivului frate; femininele după esemplulu subs. parte.

Regulă generală. Adjectivulu in limb'a română se concórdă totu-d'a-un'a cu substantivulu pe care-lu însoțese in genu, numeru și casu, deci dér': declinațiunea lui depinde de la substantivulu cu care este însoțitu.

Declinațiunea lui se face că și la substantive in două forme, adecă articulată și nearticulată după următoarele exemple:

a) Declinațiunea nearticulată a adjectivelor cualificative însoțite de substantive.

1). Adjective in u, ă (é)

Gen. masc.	Genulu femeninu
Sing. N. A. V. dómnu bunu G. D. dómnu bunu	Sing. N. A. V. dómná bună, vulpe ré G. D. dómne bune, vulpi rel-e
Plur. N. G. D. A. V. dómni buni	Plur. N. A. V. G. D. dómne bune, vulpi re-l-e

2) Adjective in e

Gen masc.	Genulu Femeninu.
Sing. N. A. V. crastavete verde G. D. crastavete verde	Sing. N. A. V. vulpe mare G. D. vulpi mari
Plur. N. G. D. A. V. castraveți verđi.	Plur. N. A. V. G. D. vulpi mari

b). declinațiunea articulată adjectivelor însoțite de substantive.

1). Adjective de două terminațiuni

Gen. mascul.	Genul feminin
Sing. N. A. bunu-'lu domnu G. D. bunu-'lui domnu Voc. buuu-le domnu	bun'a dómăă bun'-ei dómne bună dómăă (remâne neart.)
Plur. N. A. buni-'i domni G. D. buni-loru domni Voc. buni-loru domni	bune-'le dómne bune-loru dómne bune-loru dómne.

2). Adjectiv. de un'a terminațiune

a) Cu adjectivele înainte. b) Cu substantivulu înainte.

Singul. N. A. verde-'le arbore G. D. verde-lui arbore Voc. verde arbore	arbore-'le verde arbore-lui verde arbore verde
Pluralu. N. A. verđi-i arbori G. D. verđi-loru arbori Voc. verđi-loru arbori.	arbori-i verđi arbori-loru verđi arbori-loru verđi.

3) Declinațiunea substantivelor însoțite de adjective cu **celu, cé**

Masculinu	Femeninu	Eterogenu
Sing. N. A. omu'lu celu bunu G. D. omu-lui celui bunu Voc. omu-le --- bunu	femei-'a cé frumósă femei-ei celei frumóse femei'ă --- frumósă	semnu'lu celu mare semnului celui mare semnu-le --- mare
Plur. N. A. ómene-'i cei buni G. D. ómeni-loru celoru buni Voc. ómeniloru --- buni	femei-le cele frumóse femei-loru celoru frumóse femei-loru --- frumóse	semele cele mari semneloru celoru mari semneloru --- mari.

Observatiuni asupra adjectivelor cualificative.

1). Numerulu pluralu la adject. se forméza de la terminațiunea numerului singularu in următorulu modu:

a) Adjectivele de două terminațiuni in **u**, **ă** scâmbă pentru pluralulu masculinu pe **u** in **i** și pentru femininu pe **ă** in **e**; d. es. din: bun-**u** plur. bun-**i**; bun-**ă** plur. bun-**e**.

b). Adjectivele, de o terminațiune in **e**, formézá numerulu pluralu, scânbându pe **e** in **i** atátu pentru masculinu câtu-și pentru femininu, precumu: singul. barbat-**u** mar-**e**, plur. bărbat-**i** mar-**i**; cas-ă mar-**e**, plur. cas-**e** mar-**i**.

2). Cându se declină unu adjectivul insoțitu de unu substantivul, in modu articulatul, trebuie să observăm, că numai numele ce stă înainte primesce articulu, ér' celu ce stă în urmă, rămâne nearticulatul, așé de essemplu, cându dicemu: arbore verde, pentru-că să'lu articulăm va primî articulu numai substantivul arbore, care precede, și va fi; arbore-le verde; din contr'a: verde arbore, articulatul: verde-le arbore.

3). Cându adjectivul stă in urm'a substantivului, pôte luà și elu de articulu pe celu, cé; inse înainte, cu tóte aceste-a adjectivul rămâne nescâmbatu d. es. domnu-lu celu bunu, dómn'a cé frumósă,

4). Adjectivele terminate in scu, cu, gu, pr. părinte-scu, mi-cu, lun-gu, forméză G. D. sing. și intregulu pluralu alu genului femeninul în **î** în locu de **e**, de essemplu: N. casă părintéscă, G. Dat. singul. și intregulu pluralu, case părintesci; sing. mésză mică, mese mici; vergă lungă, verge lungi etc.

5). Adjectivele gré, ré (din grélă, rélă) genulu femeninul alu adjectiveloru greu, reu, facu pluralulu grele; rele.

6). Adjectivele de o singură terminațiune in **e** sùnt fórte puține in limb'a română precumu: dulc-e, iut-e, rec-e subțir-e, mar-e, tar-e, móle, ferbint-e etc;

Éră adjectivele introduse mai decurundu in limb'a nóstră, cu desinț'a **e**, cà: amabile, geniale, reale, raționale etc. sunt nisce latinisme nepotrivite cu geniulu limbei românesci, și intră mai bine in categori'a adjectiveloru de doué terminațiuni, deci mai bine dicemu: amabilu—amabil-ă; genial-u, genial-ă; rațional-u, rațional-ă, real-u real-ă etc.

7). Adjectivele terminate in elu, la pluralu immóiă pe **l** în **î** (consună), așé încātu la pluralu termină în **îi**; d. es. miș-elu; plur. mișeii; sätulu, plur. sätuii; frumușelu plur.

frumuşeii (acést-'a inse foră articulu: ér' cu art. şicemu: mişeii-i, frumuşeii-i, satuii-i etc.).

NOTA 1. Este fôrte reu şi negramaticalu a şice: haine noui, in locu de haine noue; cisme noui in locu de cisme noue, case noui in locu de: case noue, etc; pentru-că regul'a concordaţiunei adjectiveloru cu subst. in genu uumeru şi casu, nu ni-o permite, şi este numai o ré deprindere la unii.

NOTA 2. Casurile oblice ale substantiveloru şi adjectiveloru se inlocuescu şi cu prepoziţiuni, puse înainte-a numelui, adecă: Genetivu cu **de**, Dativulu cu **la**, Acusat. cu **pe**, séu **pre**: de exemplu:
(Gen.) Omu de casă in locu de: omulu casei;
(Dat.) „Corbu la corbu nu scóte ochii“ in locu de; corbulu corbului etc.
(Ac.) Vedeşi pre Ion. Să se observe inse că prepoziţiunea **pre** se pune numai la numele de persóna, pentru-că să se pótă distinge acusativulu de nominativu; érá la numele de lucruri séu de obiecte nu se pune in sensulu acestu-a.

COMPARAŢIUNEA ADJECTIVELORU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Comparaţiune numinu trecerea prin grade a unui adjectivu cualificativu.

Distingemu trei grade de comparaţiune: pozitivulu, comparativulu şi superlativulu.

1). Gradulu pozitivului este adjectivulu simplu foră nici o alăturare séu comparaţiune, pr. scolarulu este bunu.

2). Comparativulu atribue fiinţei cualitatea intr'unu gradu mai mare decâtu e alelu-a alu altei fiinţe, cu care s'a comparatu, d. e. crimulu este mai albu (decátu ros'a).

3). Superlativulu atribue fiinţei cualitatea in gradulu celu mai înaltu, d. e. Ion este celu mai diliginte intre scolari.

Formarea gradelor de comparaţiune.

Comparativulu se forméză dela positivu, punéndu înainte-a acestui-a vorb'a mai, ér' superlativulu dela comparativu, punéndu înainte-a acestui-a articulu definitu elu, masc. **a** fem. séu celu cé; d. es-

1. Grad. pos.

2. Grad. comp.

3. Grad. super.

Gen. mas. copilulu învățatu

mai învățatu

celu mai învățatu

Gen. fem. copil'a învățată

mai învățată

cé mai învățată;

apoi se declină regulatu dupa regul'a adjectiveloru însoțite cu substantive.

Observațiune. Gradulu superlativü se mai face cu ajutorulu adverbiloru: fôrte, pré, tare, multu; și anume atunci cându voimu să spunemu cualitatea unei ființe in gradulu celu mai mare foră comparare, de exemplu; George este fôrte învățatu. Petru este pré diliginte; de unde urmază că:

Superlativülu formatu cu vorbele celu mai, cé mai, se numesce relativü; érá cu adverbele: fôrte, pré, tare, multu, se dice: absolutu.

NOTA. Tóte adjectivele, care insemnézá cualități neprimitóre de creștere séu scădere, nu suferu gradațiunea in sensulu propriu, s. e. nu se póte dice: celu mai mortu, celü mai părintesou etc.

Adjectivele determinative.

Adjectivele determinative in limb'a română sunt de trei feluri: posesive, numerale și nedefinite.

1). Adjectivele posesive determină însemnarea substantivulu dându-i o idee de posesiune séu stăpânire, d. e. calulu meu; cartea té; lucrulu seu; caii nostri; cărțile vóstre; lucrurile lorü.

2). Adjectivele numerale insemnézá unu numeru determinatu de ființe de acelu-a'și felu, d. e. doi bani.

3). Adjectivele nedefinite arétă unu numeru nedeterminatu de ființe de acelu-a'și felu séu o câtățime nedeterminată de o materiă omogenă d. e. unii scriitori, multu fênu.

1). Adjectivulu posesivu.

Adjectivele posesive se forméză dela pronumele personale;

ele se concórdă totu-de-a-un'a cu substantivulu, care insemnăză lucrulu posesu; érá nu cu persón'a care posede, și se declină că-și adjectivele de doue terminațiuni, adéca masculinulu și eterog. că adject. bunu, femeninulu că adject. ré.

Possessivele in limb'a română sunt următóarele:

pentru genu masculinu.

Sing. meu, teu, seu, nostru, vostru.

Plur. mei, tei, sei, nostri, vostri.

pentru genu femeninu.

Sing. mé, té, sé, nóstră, vóstră.

Plur. mele, téle, séle, nóstre, vóstre.

NOTA. 1. Adjectivele posesive se potu pune înainte séu in urm'a substantive-loru, cu cari se concórdă; cându se punu înainte, atunci substantivulu rămâne nearticulatu, érá posesivulu primesce înainte combinațiunile: alu, a; ai, ale, după numerulu și genulu obiectului posedátu, d. e. alu meu frate; a mé soră; ai mei frati, ale mele surori. Érá cându se pune in urm'a Substantivului, atunci se întéplă contrarulu, d. e. fratele meu, sor'a mé; fratii mei, surorile mele.

NOTA 2. In locul pronamelui posesivu adese-a se aplică dativulu pronumelui personalu, form'a scurtată; s. e. asupr'ámi in locu de: asupr'a mé; impregiuru'ți in locu de impregiurulu teu, asupr'á in locu de asupr'a lui și iei; asupr'áși in locu de asupr'a sé etc. etc.

NOTA 3. La numele de rudenie și semene se postpune pronumele posesivu, depártându articlulu dela numele respectivu; s. e. tată-meu in locu de: tatálu meu; frate teu, in locu de: fratele teu; soră-sé in locu de sor'a sé etc.

2. Adjectivulu numeralu.

Adjectivele numerale se dividu in cinci elasse:

1). Cardinale, care arétă numerulu, la întrebarea cāti? câte? d. e. unu, doi, trei patru, etc.

2). Ordinale, care arătă șirulu sêu ordinea la întrebarea: alu câtelea? a câtea? a cât'a? d. e. alu doilea, a dou'a, alu treilea, a treia.

3). Distributive, care arătă o egală împărțire după numeru, la întrebarea: câte-câți? câte-câte? d. e: câte unu, câte douë, câte dece; etc.

4). Multiplicative, care se ȳicu și adverbe numerale, arătă de câte ori se face ceva la întrebarea: de câte-ori? s. e: odată, de douë-ori; de trei-ori etc.

5). Proporționale, care arătă de câteori unu lucru se iă mai mare decâtu altulu pusu că unime; d. e: duplu, triplu, patruplu.

Observațiuni asupr'a adjectiveloru numerale.

Observ. I. Adjectivele cardinale sunt simple și compuse; simple sunt: unu, doi, trei, patru, cinci, șese, șapte, optu, nouë, dece, sută, miiă, milionu; tôte cele-l-alte sunt compuse.

Dintre cardinale sunt indeclinabile tôte dela trei până la sută exclusivu.

a). Declinațiunea lui unu.

masculinu.			femeninu.		
Sing.	N. A.	unu	Sing.	N. Ac.	O
	G. D.	unui		G. D.	unei
	Voc.	—		Voc.	—

NOTA. Numerulu pluralu că cardinalu nu'lu are.

b.) Doi se declină numai după genu in pluralu, d. e. N. masc. doi; fem. douë; Gen. douoru.

Compusululu amendoi și ambi, se declină in modulu următoru:

masculinu.

femeninu.

Sing. N. A. amendoi, ambi	amendoue, ambe
G. D. amendouoru, ambiloru	amendouoru, ambeloru

c.) Trei, cându e simplu nu are formă distinctă; érá cându este compusu cu vorbele câtu, totu, atunci pentru gen. femen. și eterogenu face: câte-trele, tóte-trele; ér pentru masculinu câte-trei, toți-trei; (se mai dice și tustrei, tustrele).

d.) Cardinalele dece, sută, miiă, milionu, se iău că substantive și se declină după numeru, d. e. Sing. dece, plur. deci; Sing. sută, pl. sute; Sing. miiă, plur. mii; Sing. milionu, pl. milióne.

Observ. II. Adjectivele ordinale sunt primitive și derivate.

Primitive sunt numai doue și anume: întâiu, întâiă séu primu—primă (conservatu in verb'a primă-véră) și terțu (conservatu in cuventulu anu-terțu).

Tóte cele-l-alte ordinale sunt formate dela cardinale luându înainte și urmă combinațiunile **alu, a**, d. e: alu doilea, a dou'a, alu treilea, a trei'a etc. etc.

NOTA. Dintre ordinale se declină întâiu—întâiă și primu, primă, după genu numeru și casu; é: tóte cele-l-alte sunt nedeclinabile.

3) Adjectivele nedefinite.

Adjectivele nedefinite in român'a sunt: unu, câtu, totu, multu, puçinu, destulu.

a.) din unu și părțicelele ver séu vre și din nice se compunu nedefinitele: ver-unu—vre-unu; nici-unu; cari tóte se declină că cardinalulu unu.

b.) câtu-ă, totu-ă, multu-ă; și compusele: atātu,
*

atătă; óre-cátu, óre-cătă; se declină foră artie. numai în pluralu, d. e. Plur. N. Ac. câți—câte; toți—tóte; mulți—multe; atâți—atáté; câți-va, câte-va; or-câți, or-câte; órecâți—óre-câte;

G. și Dat. cătoru, tutoru, (tutororu); multoru, atătoru, cătorva, or-cătoru, óre-cătoru.

c.) atátu-a se dice foră genu, d. e. atátu-a orđu; atátu-a omu;

Cátu și totu se usită și cu prepozițiunea **a**, foră articlu d. e. Domnu a tótă țér'a románescă.

d.) puçinu și destulu, se declină regulatu că adjectivele de doué terminațiuni.

III. Despre pronume.

Pronumele este o vorbă flexibilă, care pnnënduse în loculu numelui are acé-a'si semnificațiune că dînsulu, d. e. înlocu se dicemu: Petru invéță; Mari'a cântă; vomu dice: elu invéță; é cântă; aici dér' vedemu, că vorbele elu, é sunt pronume, pentru că ținu loculu numeloru: Petru și Mari'a.

Pronumele să devidu în cinci clase: 1). pronume personale, 2). pronume demonstrative, 3). pronume interogative, 4). pronume relative, și 5) pronume nedefinite.

Pronumele se declină după genu și casu.

1). Pronume personale

Pronumele personalu este, care ține loculu de persónă și arétă atátu la singularu cătu și la pluralu trei reporturi personale diferite; așe-déră sunt trei persóne: prsón'a ântâiă este eu la sing. noi la plur. care vorbesce; pesón'a a dou'a tu la sing. voi la pluralu cu care vorbesce persón'a ântâiă; persón'a a trei'a este acé-a despre care se vor-

besce și reprezintă o persoană séu lucru, fãă presente séu absente. Acéstã persoanã se reprezintă cu elu mascul. é fem. pentru singularu; ei mascul; ele fem. pentru pluralu; mai de parte în locul persoanei a trei'a se pôte pune: din-sulu-a, acelu-é, séu Nominativulu or-cãrui substantivu de persoanã séu de lucru. —

Pronumele personalu este de doue feluri: simplu și compus.

Celu simplu este: pentru singul. eu, tu, elu-é; pentru pluralu: noi, voi, ei-ele.

NOTA. Cãtrã persón'a a trei'a se mai adaugã reflexivulu șie, sine.

Pronumele pers. compus este: pentru sing. eu-ínsu'mi, tu-ínsu-'ți, elu-ínsu-'și; pluralu: noi înși-ne, voi-iși-ve, ei înși-'și.

DECLINAȚIUNEA PRONUMELORU PERSONALE

a). Pronume person. simple.

Persón'a I.

Sing. N. eu G. — D. mie, 'mi A. pe mine, me Voc. _____	Plur. N. noi G. — D. noue, ne, ni A. pe noi, ne Voc. _____
--	--

Persón'a II.

Sing. N. tu G. — D. ție, 'ți A. pe tine, te Voc. tu	Plur. N. voi G. — D. voue, ve, vi A. pe voi, ve Voc. voi!
---	---

Persón'a III.

Mascul.	Femeniu.	Reflexiv.
Sing. N. elu G. lui D. lui, îi, 'i A. pe elu, ilu, 'lu Voc. —	Sing. N. é (pent. élä) G.iei D.iei, îi, 'i A. é, a Voc. —	Sing. N. — G. — D. sie, 'și— A. sine, se Voc. —
Plur. N. ei G. loru D. loru, le, li A. pe ei, i Voc. —	Plur. N. ele G. loru D. loru, le, 'li A. ele, le Voc. —	Plur. N. — G. — D. sie, 'și A. sine, se

b). Pronume personalu compusu.

Persón'a I.

Masculinu	Femen.
Sing. N. eu-insu-'mi, G. — D. mie-insu-mi, A. pe mine-insu-mi,	însă-mi însă-mi însă-mi însă-mi
Plur. N. noi-inșine, G. — D. noue-inși-ne A. pe noi-inși-ne	inse-ne inse-ne inse-ne inse-ne

Persón'a II.

Mascul.	Femen.
Sing. N. tu-insu-ți, G. — D. tie-insu-ți, A. pe tine-insu-ți	însă-ți însă-ți însă-ți însă-ți
Plur. N. Voi-inși-ve, G. — D. Voue-inșive, A. pe voi-inși-ve,	inse-ve inse-ve inse-ve inse-ve

Persón'a III.

Masculinu.	Femeniu.
Sing. N. elu insu-și G. — D. lui insu-și A. pe elu insu-și	Sing. N. é însă-'și G. — D.iei-însă-și A. pe é-însă-și
Plur. N. ei înși-'și G. — D. loru-inși-'și A. pe ei înși-'și	Plur. N. ele-inse-și G. — D. loru-inse-și A. pe ele inse-și

Observațiuni asupr'a pronumelor personale.

1.) Pronumele personale se dicu și substantivale, pentru-că ele înfățișază pururea pe substantive.

2). Genitivulu singul. la aceste pronume se inlocuesce și cu posesivulu meu, teu, seu, nostru, vostru.

3). Dativulu și Acusativulu atâtu la singul. câtu și la pluralu au formă duplă: întregi și scurte; cele întregi sunt: pentru sing. Dat. mie, ție, lui, iei; plural. noue, voue, loru; ér' pentru Acusat. sing. mine, tine, elu, é; plur. noi, voi, iei, ele. Aceste forme întregi sunt totu-d'a-un'a accentate și se numescu prepoziționali séu absolute, pentru-că la Acusativu sunt totu-d'a-un'a însoțite de prepusețiune.

b). Formele scurte pentru Dativu sunt: 'mi, 'ți, 'și, 'i pentru singularu; ne, ni, ve, i, le, li pentru pluralu; érá pentru Acusativu sing. me, te, se, 'lu, a; pluralu. ne ni, ve, se, 'i, le. Aceste forme scurte de Dativu și Acusativu se numescu pronume conjunctive; pentru-că sunt totu-d'a-un'a in legătură nemijlocită cu verbulu înainté séu în urm'a lui.

4). Dintre pronumele personale numai tu are Vocativulu

NOTA. Că Vocativu la persón'a 2-a figuréză vorbele mă (p. masc.) fă și tu (pentru femeninu).

5). Pronumele personale compuse se forméză din cele simple combinate cu. vorb'a însu, însă, și cu pronumele conjunctive 'mi, 'ți, 'și, ne, ve; observându-se, că in acéstă compunere numai partea întâiă eu, tu etc. se declină, partea međiă însu, însă numai după genu și numeru, ér' dativule dela urmă remănu nescămbate.

6). In loculu pronumelui personalu de persón'a III se mai usită: dinsulu-à, dinșii-ele.

Pronumele demonstrative.

Pronumele demonstrative séu determinative se numescu

acele-a, cari arătă persón'a séu lucrulu, despre care vorbim, séu in sensu absolutu séu determinându-'lu totu-de-odată.

Demonstrativele sunt de doue feluri: de-aprópe și de parte, adecă după-cumu persón'a séu lucrulu stă in vorbire aprópe séu mai departe.

Demonstr. deaprópe sunt: acestu, cestu, estu. istu.

Demonstrative departe: acelu, celu elu, 'lu.

Declinațiunea pron. demonstrative.

a) Demonstrative de-aprópe.

	Masculinu	Femeninu
Sing. N. A.	acestu, cestu, estu (istu)	—acéstă, céstă, éstă
G. D.	acestui, cestui, estui —	—acestei, cestei, éstei
Plur. N. A.	acesti, cesti, esti —	—aceste, ceste, éste
G. D.	acestoru; cestoru, estoru	—acestoru, cestoru, éstoru

b). demonstrative departe.

	Masculinu	Femeninu
Sing. N. A.	acelu, celu, elu —	—acé, cé, a
G. D.	acelui, celui, elui —	—acelei, celei, elei
Plur. N. A.	acei, cei, ei —	—acele, cele, ele
G. D.	aceloru, celcru, eloru —	—aceloru, celoru, eloru,

c). Demonstrativele determinate cu a la urmă.

Genulu masculinu.

1) de-aprópe

Sing. N. A.	acestu-a, cestu-a, estu-a
G. D.	acestui-a, cestui-a, estui-a
Plur. N. A.	acesti-a, cesti-a, esti-a
G. D.	acestoru-a, cestoru-a estoru-a

2) departe

Sing. N. A.	acelu-a, celu-a, elu-a
G. D.	acelui-a, celui-a, elui-a
Plur. N. A.	aceii-a, ceii-a, eii-a
G. D.	aceloru-a, celoru-a, eloru-a

Genulu femeninu.**1) de aproape**

Sing. N. A. acést 'a, cést-'a: ast-'a, ést-'a

G. D. acestei-a, cestei-a, astei-a éstei-a

Plur. N. A. aceste-a, ceste-a, aste-a, éste-a

G. D. acestoru-a, cestoru-a, astoru-a, éstoru-a

2) departe

Sin. N. A. acé-a (pentru acé-lă-a), cé-a, a-a (pronunțatu aia)

G. D. acelei-a celei-a, elei-a

Plnr. N. A. acele-a cele-a, ele-a

G. D. acelu-a celoru-a, eloru-a.

NOTA 1. Pronumele demonstrative determinate cu **a**, se mai potu întări cu 'și, d. e. acelu-a-și etc.NOTA 2. Demonstrativul **celu**, **cé** servește și de articolu inaintea adjective-loru (veđi la declinațiunea adjective-loru).

Observațiune. Din pronumele demonstrative și din ne-definitulu **altu--altă**, se formază pronumele compuse: **a-cestu-l-altu**, **acéstă-l-altă**, punënduse între pronume și nedefinitu **cosunătorea l**, apoi se declină în modulu următoru:

Genulu masculinu.**Gen. fem.**

Sing. N. A. acestu-l-altu, acelu-l-altu

G. D. acestui-l-altu, acelu-l-altu

Pl. N. A. acesti-l-alți, acei-l-lalți

G. D. acestoru-l-lalți, acelu-l-lalți

acéstă-l-altă, acé-l-altă

acestei-l-alte, acelei-l-alte

acste-l-alte, acele-l-alte

aeestoru-l-alte, acelu-l-alte

NOTA. Totu așé se declină și următorele: **cestu-l-altu**, **celu-l-altu**, **estu-l-altu** elu-l-altu cu femenele loru. —**3) Pronumele interogative.**

Pronume interogative numimu **acele-a**, cu cari întrebămu despre persóne séu lucruri:

Reg. I. Pronumele interogative sunt. cine? ce? care? ele se distingue de cotră pronumele relative numai prin acé-a, că stau totu de-a-un'a, la începutulu construcțiuniloru séu înainte-a unui substantivulu, dându o idee de întrebare d. e. care casă o veđi? ce carte ai cetitu?

Reg. II. Interogativulu cine? și ce? are sensu substantivalu și întrebămu cu ele despre persóne; érá interogativulu care? are mai multu sensu adjectivalu decâtu substantivalu și întrebămu cu elu dspre lucruri séu obiecte, câte-o dată și despre persóne; cu genitivele alu cui? a cui? ai cui? ale cui? întrebămu despre posesorulu; érá cu dativulu cui? despre persónele căroru-a li se face ceva.

NOTA 1. Interogativulu **cine?** se declină foră genu numai in singularu, d. e. N. A. cine? G. D. cui?; érá interog **care?** se declină după genu, numeru, casu, articulatulu și nearticulatulu intocmai că pronumele relative. BCU Cluj / Central University Library Cluj

NOTA 2. Din interogativele, **cine? ce? și care?** combinate cu părțicelel **ver, óre, fiă.** puse înainte: și cu verb'a **va** (care nu este altu-ceva decâtu persón'a 3 verbului voiiescu) puse in urmă, se forméză mai multe pronume substantivale și adjectivale nedefinite pr. **ver-cine, óre-cine, fiă-cine, cine-va; ver-care, óre-care, fiă-care, care-va.** —

4) Pronumele relative.

Pronumele relativu este acelu-a, care se repórtă la unu substantivulu đisu mai 'nainte, ce se numesce antecedențele seu; d. e. cându đicemu: copilulu, care ascultă pe părinți, este celu mai fericitu; aici verb'a care se numesce relativu, pentru-că se repórtă la substantivulu, „copilulu“ đisu mai 'nainte.

Relativele în limb'a rom. sunt: cine, care, ce.

Reg. I. Relativulu care se declină după genu, numeru, și casu. — Cine are numai singularu și se declină astfelu: N. Ac. cine, G. D. cui.

Reg. II. Pron. relativu ce este nedeclinabilu, se aplică numai la N. și Acus. singul. în acé-a-'și formă.

declinarea relat. **care.**

genulu masc.

Sing. N. Ac. care și carele
G. D. cărui „ cărui-a
Plur. N. A. cari „ carii
G. D. căroru „ căroru-a

genulu femen.

care și carea
cărei „ cărei-a
care „ carele
căroru și căroru-a

NOTA 1. Relativulu compusu **celu-ce** este formatu din demonstrativulu **celu** combinatu cu **ce**; in care numai partea primă se declină după declinațiunea demonstr. **celu**; érá relativulu ce rămâne nedeclinabilu.

NOTA 2. Relativulu se concórdă totu de-a-un'a cu antecedentele seu numai în **genu și numeru**; érá casulu depinde dela loculu ce'lu ocupă in propozițiune.

5) Pronume nedefinite.

Pronumele nedefinite se ȕicu acele-a, cari arétă într'unu modu generalu și neotăritu pe persón'a a trei'a séu obiectulu in loculu căroru-a se punu.

Ele sunt în Român'a următórele:

altu-ă, nime séu nimene, nesce, nescine, niscare, nimic'a séu nimicu, cutare; mai departe: tóte compusele din cine, ce, care; și din părțicelele ver, óre, fiă și din vorb'a: va; d. es. fiă-cine, fiă-ce, fiă-care, ver-cine, ver-ce, ver-care; óre-cine, óre-ce, óre-care.

Observațiune. Nedefinitulu nime séu nimene cu sensu substantivalu se usită numai la singularu și se declină așé: N. Ac. nimene, G. D. nimenui séu nimului.

NOTA. Nescine este in usu că substantivulu numai in N. și Acus. singul; **cutare** se declină că: **care**; tóte compusele din **ce** se declină că in-terogativulu **cine? ce?**

IV. D­espre Verbu.

Verbulu este o vorb­ă flesibil­ă, care ar­et­ă activitatea s­eu starea fiin­tei d­ic­undu ce face subiectulu seu ce 'i se face; a­șe de esemplu, c­andu d­icu: scolarulu in v­et­ă, Elen'a sc­rie, șe­de: aici vorbele in v­et­ă, sc­rie, șe­de se numescu verbe, pentru-c­ă ar­et­ă lucrarea s­eu starea subiectelor scolarulu și Elena.

Observa­țiune. Subiectu numimu pers­on'a s­eu lucrulu, c­ărui-a se atribuesce o facere, o stare s­eu suferire, și este totu de-a-un'a in casulu nominativulu­i; respund­endu la in­trebarea cine? pentru pers­one și ce? pentru lucruri; a­șe in esemplulu de mai susu: Elen'a sc­rie; in­treb­andu: cine sc­rie? respunsulu este: Elena; in­treb­amu mai departe ce face Elen'a? respundemu: c­rie; deci vorb'a sc­rie este verbu (predicatu). BCU Cluj / Central University Library Cluj

L­ă verbu sunt de a se lu­ă in considera­țiune: speci'a, conjug­atiunea, modulu, timpul, numerulu și pers­on'a.

1). Speciele verbului.

T­ote verbele se impartu mai ant­aiu in doue clase: transitive și netransitive.

Transitive se d­icu acele-a verbe, cari esprimu o ac­țiune indreptat­ă asupr'a unui obiectu c­ă țint­ă a s­e, d e. facu, cetescu, batu, taiu, etc.

Netransitive, se d­icu acele-a, ale c­ăruru subiecte și m­ărginescu ac­țiunea la sine, s­eu ale cororu subiecte se afl­ă in stare de repausu for­ă nici-o rela­țiune la altu obiectu, precuumu: âmb­lu, mergu, veg­h­iezu, șe­du, dormu, stau, etc.

Despre verbele transitive.

Verbele transitive se aplic­ă c­ă active, pasive, reflexive in diferite forme:

a). Verbulu se numesce **activu**, cându arătă o lucrare purcésă dela subiectu și indreptată spre unu obiectu din afură (esternu), séu cându subiectulu gramaticalu se manifestéză cà activu, precumu: laudu, mănâncu, vedu, bātu, portu, etc. d. e. Tatálu bate pe copilulu neascultătoru.

b). Verbulu pasivu arătă o lucrare purcésă de la obiectele esterne indreptată asupr'a subiectulu propozițiunii (subiectulu gramaticalu); astufelu încātu subiectulu se manifestéză însu'și cà suferitoru, d. e. ómenii nelegiuiți sunt bātuți de Dumneđu.

c). **reflesivu** se numesce verbulu, care arătă o lucrare purcésă dela subiectu și indreptată în sine, séu la sine însu-și, astufelu încātu subiectulu acțiunii se are pe sine însu-și de obiectu.

Obiectulu de regulă se infăcișeză cu pronumele conjunctive de acusativu și de dativu; de unde urméză, că avemu doue specie de reflesive: reflesive de dativu și reflesive de acusativu.

Observațiunea I. Cându obiectulu va fi representatu cu pronumele de dativu, atunci verbulu se numesce **reflesivu de dativu**; érá cându cu pronumele de acusativu, se dice: **reflesivu de acusativu**, d. e. cându dicemu: 'mi uitu, 'ți faci, 'și spélă (gur'a) sunt reflesive de dativu, avându pronumele de dativu: 'mi, 'ți, 'și; érá cându dicu: me ducu, te cari, se ascunde, aici verbele ducu, cari, ascunde, avându pelingă sine acusativele me, te, se, sunt reflesive de acusativu.

NOTA 1. Verbele reflex. de dativale pronumeloru conjunctive 'mi, 'ți, 'și, mai au de regulă și câte unu obiectu directu espresu cu acusativu, d. e. eu 'mi tundu pèrlu; aici cuvèntulu **pèrlu** pusu in acus. este obiectu directu alu reflexivului 'mi tundu.

NOTA 2 Verbele reflex. de acusatîv, peléngă acusatîvele pronomeloru conjunctîve **me, te, se,** mai au și ele unu obîectî indirectu espresu în unu casî prepozițiionale aforă de acusatîv, d. e. **me** rogu de tine, cu tine, **me miru** de elu etc.; aici casurile prepozițiionale **de tine, cu tine, de elu,** sunt obîectî indirecte, puse peléngă reflexîvele de acusatîv, **me rogu, me miru.**

Observațiunea II. Unele verbe se mai distîngu în gramatică cã **ausiliare** sêu **ajutătore,** neregulate sêu **defective** și **unipersonale.**

a). **Ausiliare** se numescu acele-a verbe, cari ajutã pe alte verbe la formarea timpurilor și sunt în limb'a nôstrã aceste trei: **sum (sunt) am** și **voi u.**

b). **Neregulate** sêu **defective** se numescu acele-a, cari în formarea timpurilor simple 'și scâmbã: sêu **rãdêcîn'a;** sêu **finalulu** conjugățiunei, și astfelu se abatu de la formele celoru patru conjugățiuni regulate, **precumu dau, stau, la u, iã u.** etc.

c). **Unipersonale** se dicu acele-a, cari au numai a tre-i'a persónã de la singularu precumu: **tunã, plouã, ninge, trebue, se cuvine, se cade** etc.

(Despre tôte aceste-a se va tractã mai pre largu la conjugățiunea fiã-cãrui-a).

2). Conjugățiunea, verbului.

A conjugã unu verbu însemnãzã a'lu face cã sã trecã succesîvu prin tôte formele de modu, timpu de numeru și persónã.

La fiã-care verbu aședêrã trebue sã avemu în vedere: conjugățiunea, modulu, timpulu, numerulu și persón'a.

a) Modulu verbului.

La verbe distîngemu patru moduri proprie și perso-

nale: 1) modulu indicativu, 2) modulu conjunctiv, 3) modulu optativu, 4) modulu imperativu. Cotră aceste-a in sensu mai intinsu se mai adaugu alte patru moduri numite improprie și anume: infinitivulu, participiulu, gerundiulu și supinulu.

Dintre aceste următoarele patru: indicativulu, conjunctivulu se numescu moduri finite séu personale, fiindu-că variază după persóne și verbulu numai cându va fi in unulu din aceste patru moduri se póte usitá cã predicatu séu póte dice ceva despre unu subiectu; érá infinitivulu cu cele-l-alte trei, se dicitu nefinite séu nepersonale, pentrucă verbulu fiindu in aceste moduri nu'si scãmbã terminațiunea și după persóne, și astufelu ele nu facu predicatu (in propozițiune).

1). Indicativulu este modulu realității, pin care lucrarea se esprime cã reală cu cetritudine, d. es. facu, nu facu; faci? ce faci?

2). Conjunctivulu este modulu idealtății, ce arétã lucrarea cã o ideeã, voință, scopu, intențiune, d. e. să facã, să mergemu, să nu veniți, să ferescã Dumneșeu; etc.

3). Optativulu séu condiționalulu este modulu dorinței și alu posibilității, d. e. așu merge, așu învețã etc.

4). Imperativulu este modulu demandării și alu necesității precum, fă, diceți! taci! mergeți, etc.

5). Infinitivulu este modulu in care verbulu 'și exprimã lucrarea într'unu modu generalu, d. e. **a vorbì** este mai ușoru, de cãtu **a face**

6). Participiulu este modulu nefinitu, care conține in sine unu-ce din natur'a verbului și totu de-odatã și o proprietate a adjectivului cualificativu d. e. făcutu, scrisu.

7). Supinulu este o formã de verbu cu însemnare de substantivu, se aflã in vorbire numai cã regimu la preposi-

țiuni; d. e. de făcutu, la spelatu, pe nemerite, (plur.) pe apucate (plur).

8). **Gerundiulu** are natur'a și a verbului și a adverbului pr. lăudându, făcându.

b). **Timpurile verbului.**

I. Timpurile sunt nesce forme, ce dămu verbului, că-să arete momentulu in care se lucrăză ceva.

Timpurile verbului se impartu in absolute séu principale și relative séu secundare.

a). Timpurile absolute sunt trei: Presentele, Perfectulu I séu compusu și fiitorulu I.

b). Timpurile relative sunt cinci: Imperfectulu, Perfectulu II séu simplu, Pluscàperfectulu, Fiitorulu II și Fiitorulu alu III-lea.

1). Presentele arătă acțiunea presentă a unei ființe d. e. ielu scrie, Ion invéță.

2). Perfectulu I arătă acțiunea trecută in comparațiune cu cugetarea noastră cé presentă, d. e. noi amu scrisu; scolarii au invețatu.

3). Fiitorulu I (simplu) arătă acțiunea fiitoră in reportu cu cugetarea presentă a noastră, d. e. George va scrie, scolarii voru invețà.

4). Imperfectulu arătă că acțiunea durăză in trecutu, in reportu cu o lucrare dujà trecută, d. e. scolarii scriéu (cându a intratu profesorulu).

5). Pluscàperfectulu arătă acțiunea efectuată mai înainte de altă lucrare asemine-a efectuată, d. e. Ion fù chiămatu in urbea, unde se născuse.

6). Fiitorulu II (esactu) arătă că acțiunna va-fi implinită. in viitoru, cându se va face alt'a d. e. cându voiu fi invețatu lectiunile, voiu mânca.

7). Perfectulu simplu arătă lucrarea că făcută d. e. scrisei, auđii.

II. Timpurile se mai impartu in simple și compuse, simple se ȃicu pentrucă se facu numai in rădăcin'a verbului pr. lăudămu, lăudai, lăudasem; compuse pentru că se forméză cu ajutorulu altora verbe puse inainte séu in urm'a supinului ora Infinitivului, d. e. să fi scrisu, am scrisu, scriie-voiu, voiu fi scrisu.

Indicativulu are tóte timpurile. (noue);

Conjunctivulu, Optativulu și Infinitivulu câte trei; Gerundiulu are câte trei timpuri, Imperativulu doue; participiulu numai unulu (trecutu).

c.) Numerulu și persón'a la Verbu.

Verbulu că și numele are doue numere: singularu și pluralu.

Verbulu este de numerulu singularu, cându spune ceva numai despre unu singuru subiectu d. e. copilulu invéță; de numerulu pluralu cându ȃice ceva despre mai multe subiecte, d. e. noi invéțămu.

Persóne la verbu sunt câte trei de fiă-care numeru la singularu: Eu (1); tu (2); elu, é, (3); la pluralu: noi (1); voi (2); iei, ele (3).

Regulă. Verbulu se concórdă totu d'a-un'a cu subiectulu seu in numeru și persónă, d. e. eu invețu, tu lucrezi, Petru dórme; noi invéțămu, voi lucreți; seolarii tacu.

Despre rădecină, terminațiune și liter'a caracteristică la verbu.

In conjugarea verbeloru regulate distingemu mai întâiu doue părți esențiale: rădăcin'a și terminațiunea.

1). Rădăcin'a este form'a fundamentală a verbului și de regulă nevariabilă, arătându o idee absolută.

2). Terminațiunea este partea variabilă a verbului, care arătă diverse idei de modu, de timpu, numeru și personă; așe de esemflu in verbulu: laud-**u**, laud-**i**, laud-**ai**, laud-**are**, etc. partea ântâiă: laud este rădăcină a verbului; ér' partea din urmă: **u**, **i**, **ai**, **are** sunt terminațiunile variabile după modu, timpu și personă.

3). Pelêngă rădăcină și terminațiune la unu verbu este neapêratu a cunósce și caracteristic'a conjugării.

Caracteristic'a conjugării aședêră se numesce liter'a ce unesce terminațiunea de timpu séu de modu cu rădăcin'a; se află lăpêdându silab'a **re** din infinitivulu intregu alu verbeloru; d. e. din laud-**ă**-re, tac-**ê**-re, culeg-**e**-re, auđ-**î**-re; tăiându pe **re** remâne: laud-**ă**, tac-**ê**, culeg-**e**, auđ-**î**, in care partea ântâiă: laud, tac, culeg, aud, sunt rădăcini; ér' vocalele **ă**, **ê**, (lungu) **e** (surtu) și **î** sunt literele caracteristice ale conjugărilor, de unde đicemu, că: limb'a română are patru conjugări și se distingu după formele infinitivulu intregu, séu după liter'a caracteristică.

4). Infinitivulu aședêră in limb'a română la fiă-care conjugare este de doue feluri: intregu și scurtatu.

Infinitivulu intregu se iă in vorbire mai multu cu înțelesu de substantivu, de unde se đice și substantivu-verbalu; érá celu scurtatu se iă cu înțelesu de verbu, precesu de regulă de prepoșițiunea **a**.

Conj. I face infinitivulu in **are** séu **ă**, pr. laud-are, a laudă

„ II „ „ „ **ere** „ **ê**, „ tac-ere, a tăcê

„ III „ „ „ **ere** (surt) **e** „ culeg-êre, a culeg-e

„ IV „ „ „ **ire** „ **î** „ au-đire, a auđi.

Verbele auxiliare și conjugarea lor.

Verbe auxiliare s'eu ajutătoare se numescu acele-a, cari ajută verbele la formarea timpurilor.

In limb'a română sunt trei verbe auxiliare: SUM (sunt), AM și VOIU.

I. Verbulu SUM.

Verbulu sum cu infinitivulu fire, a fi se ține de conjug. IV-a și se mai numesce Verbu substantiv, pentru-că însemnă că subsistă ceva, arătându esistența subiectului.

Acestu verbu pentru persón'a I. dela sing. are patru forme: sum, sunt, escu și 'su; dintre cari este de preferatu form'a sum spre distincțiune de persón'a III plurală, cu ajutorulu acestui verbu se face form'a pasivă la verbe; elu se conjugă neregulatu după următorea paradigmă:

Modulu Indicativu.

Timpulu presentu.

Sing.	1. sum ('su, escu)	Plur.	1. suntemu.
	2. ești		2. sunteți.
	3. este		3. sunt.

Imperfectulu.

Singul	eream	Plur.	ereamu
	ereai		ereai
	erea		ereau

Perfectulu simplu.

Sing.	Fui și fusei	Plur.	furămu și fuserămu
	fuși „ fuseși		furați „ fuserăți
	fă „ fuse		fură „ fuseră.

Perfectulu compus.

Sing.	Am fostu al fostu a fostu	Plur.	Amu fostu ați fostu au fostu.
--------------	---------------------------------	--------------	-------------------------------------

Plus-că-perfectulu simplu

Sing.	Fusesem fusesesi fusesa	Plur.	Fuseserăma fuseserăți fuseseră.
--------------	-------------------------------	--------------	---------------------------------------

(Plus-că-perfectulu compus).

Sing.	Am fostu fostu al „ „ a „ „	Pl.	Amu fostu fostu ați „ „ „ „ „
--------------	-----------------------------------	------------	-------------------------------------

NOTA. Acestu timpu este aprópe neusstatu.

Filtorulul I. simplu.

Sing.	Voiu fi vei fi va fi	Plur.	Vomu fi veți fi voru fi
--------------	----------------------------	--------------	-------------------------------

Filtorulul II.

Sing.	Voiu fi fostu vei fi fostu va fi fostu	Plur.	Vomu fi fostu veți fi fostu voru fi fostu.
--------------	--	--------------	--

Filtorulul III. (aprópe ne-usitatu).

Singul.	Voiu fi fostu fostu	Plur.	Vomu fi fostu fostu.
----------------	---------------------	--------------	----------------------

Modulu Conjunctivu.

Timpulu presente.

Sing. Să fiu	Plur. Să fimu
Să fi	Să fiți
Să fiă	Să fiă

Perfectulu.

Să fi fostu (pentru tóte persónole si amendoué numerele.)

Pluscă-perfectulu.

Să fi fostu fostu (pentru tóte persónole si amendoué numerele; arópe neusitatu. Se aude inse: fostu să fi fostu.)

Modulu Optativu.

Presentele.

Sing. Așu fi si fir'așu	Plur. Amu fi si fir'amu
ai fi „ fir'ai	ați fi „ fir'ați
ar' fi „ fir'ar'	aru fi „ fir'aru.

Perfectulu.

Sing. Așu fi fostu	Plur. Amu fi fostu
ai fi fostu	ați fi fostu
ar' fi fostu	aru fi fostu.

Pluscă-perfectulu.

Sing. Așu fi fostu fostu. Plur. Amu fi fostu fostu.
(Nota. Acestu tim, u este aprópe ne-usitatu.)

Modulu imperativu

Presente.

Sing. 1) fi (tu)	Plur. fiți (voi)
2) fiă (elu, é)	fiă (ei, ele).

Fiitorulu imperativu.

Sing. Să fii (tu)	Plur. Să fimu (noi)
să fiă (elu)	să fiți (voi)
	să fiă (ei)

(NOTA. Formele presentelui conjunctivului).

Infinitivulu.

Presente.

a fi, fire.

Participiulu.

fostu, fóstă.

Gerundiulu.

presente fiindu

perfectu fiindu fostu

pluscà-perfectu fiindu fostu fostu (aprópe ne-usitatu.)

II. Verbulu AM.

Verbulu **am** cá ausiliaru are numai doue timpuri: presentele indicativului si presentele optativului, cu cari apoi ne ajutâmu la formarea perfecteloru si a modurilor optative la verbe; acestu verbu se conjugă in modulu următoru:

Indicativulu

presente

Sing. Am, ai, a (are)

Plur. Amu, ați, au.

Optativulu

Sing. Așu, ai, ar

Plur. Amu, ați, aru.

NOTA 1. Tóte cele-l-alte timpuri 'si le forméză dela verbulu a vère, a avè; care merge după a II-a cónjug.

NOTA 2. Persón'a ántâiã singul. am dela Indicativu si persón'a a trei'a sing. dela optativu la acestu verbu se va scrie forã u la fine, spre distincțiune de numerulu pluralu alu acestoru persóne, cari urmézã a se scrie totu-de-a-un'a cu u finalu. d. es. sing. (eu) a m, plur. (noi) a m u; sing. (elu) a r, plur. (ei) a r u.

III. Verbulu VOIU.

Acestu verbu cá ausiliaru are numai unu singuru timpu propriu si se intrebuintézá la formarea timpuriloru fiitóre; érá cá verbu de sine se usitã in formele: voiescu, vreu.

De unde urmézã: cá acestu verbu in form'a voiescu are infinitivulu voire a voi si merge regulatu dupã conj. IV-a; érá cá vreu cu infinitivulu vrè vrere se conjugã regulatu dupa II-a conjugãțiune.

Verbulu Voiu cá ausiliaru.

	1	2	3
Sing.	Voiu,	Vei,	Va
Plur.	Vomu,	Veți,	Voru,

Despre cele patru conjugãri regulate

Conjugarea I.

Form'a activã

Verbulu LAUDU.

Observãțiune. Timpurile primitive la verbe sunt:

a) Indic. presinte pers. 1 si 2-a; b) perfectulu simplu, c) supinulu, si d) infinitivulu (scurtatu si intregu) d. es. laudu, laudi; laudai; laudatu; a laudã, laudare.

Modulu indicativu.

Timpulu presente.		Imperfectulu.	
Sing.	laud-u laud-i laud-ã	Sing.	laud-ãm laud-ài laud-à
Plur.	laud-ãmu laud-ați laud-ã.	Plur.	laud-ãmu laud-àti laud-au.

Perfectul simplu.

Sing. lăud-ai
lăud-ași
lăud-ă
Plur. lăud-arămu
lăud-arăți
lăud-ară

Perfectulu compus.

Sing. Am lăudatu
ai lăudatu
a lăudatu
Plur. Amu lăudatu
ați lăudatu
au lăudatu.

Plus-că perfectulu

Sing. lăud-ase
lăud-aseși
lăud-ase
Plur. lăud-aserămu
lăud-aserăți
lăud-aseră.

Filtorul I.

Sing. Voiu lăudă
vei lăudă
va lăudă
Plur. vomu lăudă
veți lăudă
voru lăudă

Filtorul II.

Sing. voiu fi lăudatu
vei fi lăudatu
va fi lăudatu
Plur. vomu fi lăudatu
veți fi lăudatu
voru fi lăudatu

Plus-că perfectulu.

Sing. așu fi fostu lăudatu
ai fi fostu lăudatu
ar fi fostu lăudatu

Modulu Conjunctiva.

Prezente.

Sing. să laud-u
să laud-i
să laud-e
Plur. să lăud-ămu
să lăud-ați
să laud-e

Perfectulu.

Să fi lăudatu
(pentru toate persoanele și amên-
doue numerele).

Plus-că perfectulu.

Să fi fostu lăudatu.
(pentru toate persoanele și amên-
doue numerele).

Modulu Optativu.

Prezente.

Sing. Așu lăudă séu lăudar'-așu
ai lăudă „ lăudar'ai
ar lăudă „ lăudar'ar
Plur. Amu lăudă „ lăudar'amu
ați lăudă „ lăudar'ați
aru lăudă „ lăudar'aru.

Perfectulu.

Sing. Așu fi lăudatu
ai fi lăudatu
ar fi lăudatu
Plur. Amu fi lăuda u
ați fi lăudatu
aru fi lăudatu.

Modulu Infinitivu

Prezente.

scurtatu: a lăud-ă
intregu: lăud-are

Plur. Amu fi fostu lădatu
ați fi fostu lădutu
aru fi fostu lădatu

Modulu imperativu.

Presente.

Sing. lăudă (tu)
lăude (elu é)

Plur. lăudați (voi)
lăude (ei, ele)

Fiitorulu imperat.

Sing. Să laudi (tu)
Să laude (elu, é)

Plur. Să lăudămu (noi)
Să lăudați (voi)
Să laude (el, ele)

Modulu Infinitivu.

Presente.

Scurtatu: a lăud-á
Intregu: lăud-are
perf. inf a fi lădatu
puscàperf. a fi fostu lădatu.

Participiulu.

lăud-atu, lăudată

Gerundiulu.

present. lăud-ându
perf. avându lădatu
puscàperf. avându fostu lădatu

Supinulu.

Sing. lăud-atu
Plur. lăudate.

Regul'a I. De conjug. I se ținú tóte verbele, cariau Infinitivulu scurtatu in **ă** si celu intregu in **are**; si se conjugă regulatu cá: a lăudă, lăud-are.

NOTA. Conjugă totu asemene-a următórele verbe: a adună—adunare, a alină—alinare; a adăpă—adăpare; a află—afare; a âmbă—âmbare; a apesă—apesare; a aperi—aperare; a aplecă—aplecare; a ascultă—ascultare a aruncă—aruncare; a cără—cărare; a chiămă—chiămare; a descântă—descântare; a gustă—gustare; a împătură—impăturare; a invěță—invěțare; a leșină—leșinare; metură—măturare; măsură—mesurare. etc. etc. etc. —

Regul'a II. Sunt unele verbe in limb'a română de conjug. I, cari la present. indicativului, imperativului și conjunctivului primescu la intregulu numeru singularu și la a III-a persónă din pluralu terminațiunea ezu; ér' in cele-l-alte moduri și timpuri dispăre acéstă terminațiune; verbulu apoi se conjugă regulatu cá: laudă.

Aşé de esemplu :

Presintele Indicativului	Presintele conjunct.	Presiutele imperat.
Sing. Urm-e-zu Urm-e-zi Urm-éz-ă	Sing. Să urm-e-zu Să urm-e-zi Să urm-e-ze	Sin. urm-éz-ă (tu) urm-e-ze (elu, é)
Plur. Urm-ă-mu Urm-a-ţi Urm-éz-ă	Plur. Să urm-ă-mu Să urma-ţi Să urm-e-ze	Plur. urma-ţi (voi) urm-e-ze (ei, ele)

Cele-l-alte timpuri regulatu; imperf. urmăm, perf. urmai; fiit. I voiu urmă; fiit II voi fi urmatu; infin. a urmă—urmare etc. etc.

NOTA. Că verbulu urmezu se conjugă si următóarele: păstrezu, cuvéntezu, insemnézu, lucrezu, adorezu, iérnezu, luminezu, visitezu etc. etc. (cele mai multe).

Conjugarea II.

Verbulu TACU.

Timpuri primitive: tacu, taci; tăcui; tăcutu; a tăce—tăcere.

Modulu indicativu.

Presentele.	Perfect. compus
Sing. tac-u tac-i tac-e	Sing. am tăcutu ai tăcutu, a tăcutu
Plur. tăc-cemu tăc-eţi tac-u	Plur. amu tăcutu aţi tăcutu au tăcutu
Imperfectulu.	Pluscáperfect. simplu
Sing. tăc-eamu tăc-eai tăc-eà	Sing. tăc-usem tăc-useşi tăc-use
Plur. tăc-eamu tăc-eaţi tăc-eau	Plur. tăc-userămu tăc-userăti tăc-useră
Perfect. simplu.	Pluscáperfectulu compus.
Sing. tăc-ui tăc-şi tăc-û	Sing. Am fostu tăcutu ai fostu tăcutu a fostu tăcutu
Plur. tăc-urămu tăc-urăti tăc-ură.	Plur. Amu fostu tăcutu aţi fostu tăcutu au fostu tăcutu.

Fiitorulu I.

Sing. voi tăcè
vei tăcè
va tăcè

Plur. vomu tăcè
veți tăcè
voru tăcè

Fiitorulu II.

Sing. voiu fi tăcutu
vei fi tăcutu
va fi tăcutu

Plur. vomu fi tăcutu
veți fi tăcutu
voru fi tăcutu.

Fiitorulu III.

Sing. voiu fi fostu tăcutu
vei fi fostu tăcutu
va fi fostu tăcutu

Plur. vomu fi fostu tăcutu
veți fi fostu tăcutu
voru fi fostu tăcutu.

Modulu imperativu.

Prezente.

Sing. taci (tu)
tacă (elu é)

Plur. tăceți (voi)
tacă (ei ele)

Fiitorulu imperat.

Sing. să taci
să tacă

Plur. să tăcemu
să tăceți
să tacă.

Modulu conjunctivu.

Prezente.

Sing. Să tac-u
să tac-i
să tac-ă

Plur. să tăc-emu
să tăc-eți
să tăc-ă.

Perfectulu.

Să fi tăcutu
(pentru toate persoanele și amên-
doue numerele.)

Pluscâperfectulu.

Să fi fostu tăcutu
(pentru toate persoanele și amên-
doue numerele)

Modulu optativu.

Prezente.

Sing. Așu tăcè și-tăcer'așu
ai tăcè „ tăcer'ai
ar tăcè „ tăcer'ar

Plur. Amu tăcè „ tăcer'amu
ați tăcè „ tăcer'ați
aru tăcè „ tăcer'aru.

Perfectulu.

Sing. Așu fi tăcutu
ai fi tăcutu
ar fi tăcutu

Plur. Amu fi tăcutu
ați fi tăcutu
aru fi tăcutu.

Pluscâperfectulu.

Sing. Așu fi fostu tăcutu
ai fi fostu tăcutu
ar fi fostu tăcutu

Plur. Amu fi fostu tăcutu
ați fi fostu tăcutu
aru fi fostu tăcutu.

Modulu infinitivu.

Prezente.

scurtatu a tăcè
intregu: tăcere.
perf. a fi tăcutu
pluscaperf. a fi fostu tăcutu
participiulu tăcutu—ă

Gerundiulu.

presentu tăcându
perfectulu avându tăcutu
plus ca perf. avându fostu tăcutu

Supinulu.

Sing. tăcutu
Plur. tăcute.

Regulă. De conjugarea a II se ținū tôte verbele ce au infinitivulu în è (accentatu) séu ere (lungu); si se conjugă în tôte modurile și timpurile că verbulu a tăcè, tăcere.

NOTA. Conjugă totu asemenea-a următórele verbe: a cădè, cădere; a scādè scādere; a mânè mânere; a remânè, remânere; a vedè vedere; a ținè ținere; a plăcè plăcere; a părè părere. etc. etc.

Conjugarea III.

Verbulu CULEGU.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Timpurile primitive: culegu-i; culesei; culesu; a culege—culegere (neaccentatu).

Modulu Indicativu.

Presente.

Sing. Culeg-u
culeg-i
culeg-e
Plur. culeg-emu
culeg-eți
culeg-u.

Imperfectulu.

Sing. Culeg-eam
culeg-eai
culeg-ea
Plur. culeg-eamu
culeg-eați
culeg-eau

Perfectulu simplu.

Sing. cules-ei
cules-eși
cules-e
Plur. cules-erămu
cules-erați
cules-eră.

Perfectu compusu.

Sing. am culesu
ai culesu
a culesu.
Plur. amu culesu
ați culesu
au culesu.

Pluscà-perfectulu simplu.

Sing. cules-esem
 cules-eseși
 cules-ese
 Plur. cules-eserămu
 cules-eserăți
 cules-eseră.

Pluscà-perfectulu compusu.

Sing. Am fostu culesu
 ai fostu culesu
 a fostu culesu
 Plur. Amu fostu culesu
 ați fostu culesu
 au fostu culesu.

Fiitorulu I.

Sing. voiu culege
 vei culege
 va culege
 Plur. vomu culege
 veți culege
 voru culege

Fiitorulu II.

Sing. voiu fi culesu
 vei fi culesu
 va fi culesu
 Plur. vomu fi culesu
 veți fi culesu
 voru fi culesu

Fiitorulu III.

Sing. voiu fi fostu culesu
 vei fi fostu culesu
 va fi fostu culesu
 Plur. vomu fi fostu culesu
 veți fi fostu culesu
 voru fi fostu culesu

Modulu imperativu.

Presente.

Sing. culegi (tu)
 culégă (elu, é)
 Plur. culegeți (voi)
 culégă (ei, ele)

Fiitorulu Imperativu.

Sing. să culegi
 să culégă
 Plur. să culegemu
 să culegeți
 să culégă.

Modulu Conjunctivu.

Presente.

Sing. Să culeg-u
 să culeg-i
 să culég-ă
 Plur. să culeg-emu
 să culeg-eți
 să culég-ă.

Perfectulu.

Să fi culesu
 (pentru toate persoanele si amende-
 doue numerele).

Pluscà-perfectu.

Să fi fostu culesu
 (pentru toate persoanele și amên-
 doue numerele).

Modulu optativu.

Presente.

Sing. aşu culege şi culeger'aşu
 ai culege „ culeger'ai
 ar culege „ culeger'ar
 Plur. amu culege „ culeger'amu
 aţi culege „ culeger'aţi
 aru culege „ culeger'aru

Perfectulu.

Sing. aşu fi culesu
 ai fi culesu
 ar fi culesu
 Plur. amu fi culesu
 aţi fi culesu
 aru fi culesu.

Pluscà-perfectulu.

Sing. aşu fi fostu culesu
 ai fi fostu culesu
 aru fi fostu culesu
 Plur. amu fi fostu culesu
 aţi fi fostu culesu
 aru fi fostu culesu

Modulu infinitivu.

Presente.

scurtatu a culege
 intregu culegere (neaccentatu).
 perfect. a fi culesu
 pluscà-perf. a fi fostu culesu

Participiulu.

Sing. culesu culésă
 Plur. —i —e

Gerundiulu.

presente. culegându
 perfect. avându culesu
 pluscà-perf. avându fostu culesu

Supinulu.

Sing. culesu
 Plur. culese.

Regulă. De conjugarea III-a se ținū tôte verbele, cari au infinitivulu în e—ere (neaccentatu), şi se conjugă în tôte modurile şi timpurile cā verbulu a culege—culegere.

NOTA. Conjugă tōtu asemenea-a următorele verbe: a bate—baterē; combate—combatere; a desbate—desbaterē; a străbate—străbaterē; a crede—credere; a cresce—crescere; a face—facere; a geme—gemere; a perde—perdere; a nasce—nascere; a renasce—renascere; a teme—temere; a incepe—incepere; a cunósce—cunós cere; a cóse—cósere; a petrece—petrecere; etc. etc. etc.

Conjugarea IV.

Verbulu AUDU.

Timpurile primitive: audu—auđi; auđii; auđitu; a auđi—auđire.

Modulu Indicativu.

Presente.

Sing. aud-u
aud-i
aud-e
Plur. aud-imu
aud-iți
aud-u

Imperfectulu.

Sing. aud-iamu
aud-iai
aud-lă
Plur. aud-iămu
aud-iați
aud-iau.

Perfectulu Simplu.

Sing. aud-ii
aud-iși
aud-î
Plur. aud-irămu
aud-irăți
aud-iră.

Perfectulu Compusu.

Sing. am auditu
ai auditu
a auditu
Plur. amu auditu
ați auditu
au auditu.

Plus-că-perfectulu simplu.

Sing. aud-isem
aud-iseși
aud-ise
Plur. aud-iserămu
aud-iserăți
aud-iseră.

Plus-că-perfectulu compusu.

Sing. am fostu auditu
ai fostu audi u
a fostu auditu
Plur. amu fostu auditu
ați fostu auditu
au fostu auditu

Fiitorulu I.

Sing. voiu audi
vei audi
va audi
Plur. vomu audi
veți audi
voru audi

Fiitorulu II.

Sing. voiu fi auditu
vei fi auditu
va fi auditu
Plur. vomu fi auditu
veți fi auditu
voru fi auditu.

Fiitorulu III.

Sing. voiu fi fostu auditu
vei fi fostu auditu
va fi fostu auditu
Plur. vomu fi fostu auditu
veți fi fostu auditu
voru fi fostu auditu.

Modulu imperativu,

Presente.

Sing. audi (tu)
audă (elu é)
Plur. auditi (voi)
audă (ei, ele)

Fiitorulu imperat.

Sing. Să audi
să audă
Plur. să audimu
să auditi.
să audă

Modulu conjunct.

Sing. să aud-u
 să aud-î
 să aud-ă
 Plur. Să aud-îmu
 să aud-îți
 să aud-ă

Perfectulu.

Să fi auzitu
 (pentru tote persónele si amên-
 doue numerele)

Pluscă-perfectulu

Să fi fostu auzitu
 (pentru tóte persónele si amên-
 doue numerele)

Modulu optativu.

Presente.

Sing. așu auz'a și auzir'su
 ai auzi „ auzir'ai
 ar auzi „ auzir'ar
 Plur. amu auzi „ auzir'amu
 ați auzi „ auzir'ați
 aru auzi „ auzir'aru

Perfectulu.

Sing. așu fi auzitu.
 ai fi auzitu
 ar fi auzitu
 Plur. amu fi auzitu
 ați fi auzitu
 aru fi auzitu.

Pluscă-perfectulu.

Sing. așu fi fostu auzitu
 ai fi fostu auzitu
 aru fi fostu auzitu
 Plur. amu fi fostu auzitu
 ați fi fostu auzitu
 aru fi fostu auzitu.

Modulu infinitivu.

Presente.

scurtatu: a auzi
 întregu: auzire.
 perfectulu. a fi auzitu
 pluscăperf. a fi fostu auzitu

Participiulu.

Sing. auz-itu—ă
 Plur. auz-îți—ă

Gerundiulu.

presente auz-îndu
 perfect. avêndu auzitu
 pluscă perfect. avêndn fostad.

Supinulu.

Sing. auzitu
 Plur. auzite

Regulă. De conjug. IV-a se ținuu verbele, cari au infi-
 nitivulu in **i** séu **ire** si se conjugă că verbulu a auzi-auzire.

NOTA. Conjugă totu așé, următóarele verbe:

a ascuți-ascuțire; a coperi-coperire; a dormi-dormiré; a fugi-fugire-
 a împarți-împartire; a veni-venire; sări-sărire; a păți-pățire; a peți
 pețire; etc. etc.

Observațiune. sunt multe verbe de con. IV-a limb'a
 nóstră, cari iău silab'a **escu** între rădăcină si formele per-
 sóneloru; anume: la întregulu numeru singularu si la a 3-a

persoană a numerului pluralu din presentele moduriloru indicativului, conjunctivului și imperativului; 6ra în cele-lalte moduri timpuri se conjugă regulatu după esemplulu lui a auzi-auzire.

Conjugarea unoru astufelu de verbe este următ6rea:

Modulu indicativu.	Modulu conjunctivu	Modulu imperativu.
Presente.	Presente.	Presente.
Sing. un-escu un-esci un-esc6 un-imu un-iți un-escu	Sing. să un-escu să un-esci să un-escă Plur. să uni-mu să un-iți să un-escă	Sing. — — un-6sca un-escă Plur. — — un-iți un-escă

Cele-lalte timpuri se conjugă regulatu, d. e. imperf. un-iamu; perf. simp. un-ii, perf. comp. am unitu; inf. un-1-unire etc. etc. BCU Cluj / Central University Library Cluj

NOTA Conjugă totu aș6 și următ6rele verbe: cāsăt6rescu; curățescu, albescu, asprescu, aurescu, forescu, recescu, rār6scu, resi-pescu, vorbescu etc. etc.

Despre formarea timpuriloru la verbe.

Timpurile primitive la unu verbu sunt patru: presentele indicativului, perfectulu simplu, supinulu și infinitivulu scurtatu și intregu, dela care se form6ză t6te cele-lalte:

T a b e l ' a

timpuriloru primitive la cāte-și patru conjugārile.

	pres. ind.	perf. s.	sup.	inf sc.	inf. intr
Conjug. I	laud-u,	lăud-ai,	lăud-atu,	a lăud-ă	lăud-are.
Conjug. II	tac-u,	tăc-ui,	tăc-utu,	a tăc-6	tăc-ere.
Conjug. III	culeg-u,	cules-ei,	cules-u,	a culege	culeg-ere
Conjug. IV	auz-u,	auz-i,	auz-itu,	a auzi,	auz-ire.

I. Dela present. indicativului se formeză:

a). presentele conjunctivului prin antepunerea conjuncțiunei să (in care ă se scrie totu-d'-a-un'a cu a ér nu cu e, spre distincțiune de pronum. conjunctivu se:) după acé-a scâmbămu pe ă dela persón'a 3-a sing. pentru conjug. I în e; ér' pentru a 2, 3, 4 pe e in ă. s. e. din indic. laud-ă va fi conj. să laud-e; din tac-e va fi: să tac-ă; din culeg-e, va fi: să culég-ă; din aud-e va fi: să aud-ă.

II. Dela perfectulu simplu alu indicat. se formeză:

a). Pluscà-perfectulu indic; scâmbându terminațiunea perfect. i in s e m; d. e. din lăuda-i — lăuda-sem; tăcu-i — tăcu-sem; culese-i — culese-sem; auđi-i — auđi-sem.

III. Dela supinu se formeză următórele cinci timpuri:

a). perfectulu compusu alu indicativului; antepunéndose la supinulu verbului respectiv, verbulu ausiliaru am, care apoi se conjugă regulatu, remânându supinulu nescâmbatu la améndoue numerele; d. e. din lăudatu: am lăudatu; tăcutu am tăcutu culesu: am culesu; auđitu: am auđitu.

b) Prefectulu infinitivului cu ausiliarulu a fi (fire) antepusu: supinului; d. e. a fi laudatu; a fi culesu; a fi auđitu.

c) Cu ajutorulu acestui perfectu infinitivu se formeză perfectele perifrastice compuse) la conjunctivu, la optativu si la fiitorulu alu II-lea indicativu; d. e. să fi lăudatu, să fi tăcutu; să fi culesu; să fi auđitu; aşu fi culesu; voiu fi lăudatu; voiu fi auđitu (activu) etc.

d) Cu ajutorulu pluscà-perfectului infinitivu a fi fostu (lăudatu, tăcutu, culesu, auđitu) se formeză pluscà-perfect. compusu (perifrasticu) la 'acele-a-și moduri; și fiitorulu III la indicativu; d. e. să fi fostu lăudatu, aşu fi fostu lăudatu; voiu fi fostu lăudatu.

IV. Dela presentele infinitivului se formeză:

a.) Imperfectulu indicativului, adaugându la urm'a infinitiv. scurtatu la tóte conjugările terminațiunea **am**; in care, vocal'a **a** cu terminațiunea **a** din infn. Conj. I se contrage într'unu a lungu; ér la cele-l-alte conjugățiuni forméză diftongi, d. e. din a lăudà va fi: lăudàm; tăcè — tãc-eam; culege-culeg-eam; auđi-auđ-lam.

b.) Fiitorulu I: antepunându infinitivului scurtatu alu verbului respectivu pe ausiliarulu **voiu**, s. e. **voiu lăudà**; **voiu tăcè**; **voiu culege**; **voiu auđi**; séu postpunéndulu; s. e. **lăudà-voiu**, **tăcè-voiu**; **culege-voiu**; **auđi-voiu**.

c.) Presentele optativului: antepunându pe ausiliarulu **așu** infinitiveloru scurtate ale verbului respectivu; séu postpunéndu-lu infinitiveloru intregi, d. e. **așu lăudà** séu **lăudar'așu**; **așu tăcè-tăcer'așu**; **așu culege-culeger'așu**; **așu auđi auđir'așu**;

BCU Cluj / Central University Library Cluj

NOTA I. verbele de conjug. III. **đicu**, **ducu**, **facu**, cu compusele lor, forméză imperativulu in modu neregulatu **đi**, **đu**, **fă** in locu de **đice**, **duce**, **face**.

NOTA II. verbulu de IV conj. **venire**, are imperativulu pres. **vi no**, ér verbele **coperu**, **suferu** au in **e** pr. **copere!** **sufere!**

NOTA III. In loculu imperativului se usită, **cà** imperativu fiitoru **prezentele** conjunctivului s. e. **să lauđi!** **să lăudađi!**

Despre Conjugarea verbeloru pasive.

Form'a pasivă lă verbe se forméză de la supinulu verbeloru active transitive in următorulu modu:

Punemu inaintea supinului respectivu pe verbulu copulativu **sum**, care se conjugă in tóte modurile timpurile, persoane si numere; érá supinulu variază cà unu adjectivu cualificativu de doue finale numai după genu si numeru. Așé de exemplu: cà **să facemu** din form'a activă a verbului **activu** **transitivu** a **bate** **batere**, form'a pasivă; 'lu punemu

mai întâiu la participiu si va fi : pentru masculinu, bătutu plur. bătuți; fem. sing. bătută plur. bătute, după acé-a antepunéndu-i pe sum va fi; sing. sum bătutu plur. suntemu bătuti etc. etc.

Esemples de Conjugare pasivă.

Modulu indicat.

presente.

Sing. Sum	}	bătută	bătute
esti		bătutu	bătuti
este			
Plur. suntemu	}	bătută	bătute
sunteți		bătutu	bătuti
sunt			

Imperfectulu

Sing. eram	}	bătută	bătute
ereai		bătutu	bătuti
era			
Plur. eramu	}	bătută	bătute
erați		bătutu	bătuti
erau			

Perfectulu simplu.

Sing. fui-fusei	}	bătută	bătute.
fui, "		bătutu	bătuti.
fû, "			
Plur. fûrămu	}	bătută	bătute.
fûrăți		bătutu	bătuti.
fûră.			

Perfectulu compus.

Sing. am fostu etc.	}	bătută	bătute
		bătutu	bătuti
Plur. amu fostu etc.	}	bătută	bătute
		bătutu	bătuti

Pluscă-perfectu simplu

Sing. fusem etc.	}	bătută	bătute
		bătutu	bătuti
Plur. fusemu etc.	}	bătută	bătute
		bătutu	bătuti

Pluscă-perf. comp.

Sing. amu fostu fostu etc.	}	bătută	bătute
(aprobe neusitatu)		bătutu	bătuti

Fiitorulu I. voiu fi bătutu
vouu fi bătuti

Fiitorulu III voiu fi fostu fostu
bătutu-i

(aprobe neusitatu)

Conjunct. pres. să fiu bătutu
să fimu bătuti

„ perf. să fi fostu bătutu
să fi fostu bătutu

„ plus.per. să fi fostu batutu
(aprobe ne-usitatu)

Opta. pres. aşu fi bătutu
am u fi bătuti

„ perf. aşu fi fostu bătutu
am u fi fostu bătuti.

Imper. pres. fiu bătutu
fiți bătuti

Imper. fito. să fi bătutu
să fiți bătuti

Infini. pres. a fi bătutu
bătuti

„ pref. a fi fostu bătutu
bătuti

Gerund pres. fiindu bătutu
bătuti

Gerund perf. fostu bătutu
part. a fi fostu bătutu
bătuți

Supin. sing. fostu bătutu
plur. bătute

NOTA. Pentru form'a pasivă în limb'a rom. se mai aplică și form'a reflexivă.

Conjugarea verbului reflexiv.

Reflexivulu se conjugă în toate modurile și timpurile după conjugarea verbului, din care e formatu; punându înainte verbului respectivu, după persóne, pronumele conjunctive; și anume: séu cele de acusativu pentru sing. **me, te, se** și pentru plur. **ne, ve, se**; séu cele de dativu, pentru sing. **'mi, 'ți, 'și**, pluralu **ne, ve, 'și**. —

a). Conjugări reflexive cu acusativu.

Conjug. I.	Conjug. II.	Conjug. III.	Conjug. IV.
mod. indie. pres.	indicat. prezentu	indicat. prezentu	indicat. pres.
Sing. me laudu te laudi se laudă	me implu te impli se imple	me batu te bați se bate	me repědu te repedi se repede
Plur. ne lăudămu ve lăudați se laudă	ne implemu ve impleți se imple	ne batemu ve bateți se batu	ne repedimu ve repediți se repedu.

b). Reflexive cu dativu.

Conjug. I.	Conjug. II.	Conjug. III.	Conjug. IV.
indicat. prezentu.	indic. pres.	indicat pres.	indicat. pres.
Sing. 'mi taiu 'ți tai 'și taia	'mi vedu 'ți veți 'și vede	'mi tundu 'ți tunți 'și tunde	'mi coperu 'ți coperi 'și copere
Plur. ne tăiămu ve tăiați 'și taia.	ne vedemu ve vedeți 'și vedu	ne tundemu ve tundeți 'și tundu.	ne coperimu ve coperiți 'și copere.

Observ. În cele-l-alte moduri și timpuri se conjugă regulatu după modelulu celoru patru conjugări regulate.

NOTA. Pronumele conjunctive de acusativu și de dativu **me, te, se; ne, ve;**

și 'mi, 'ți, ne, ve; în unele timpuri pot stă numai înaintea verbului; érá în altele numai înaintea și în urm'a verbului.

a). Numai înaintea verbului în timpurile simple aforă de imperativu și gerundiú.

Cu acusatívu.

Indicativu.

presentu. me laudu etc.
imperf. me lăudăm " "
perfec. me lăudai

Conjunet.

presente. să me laudu
perfect. să me fi lăudatu
infinitiv. a me lăudă

Cu datívu.

Indicat.

—'mi tundu etc.
—'mi tundeam " "
—'mi tunsei

Conjunet.

—să 'mi tundu
—să 'mi fi tunsu
—a 'mi tunde.

b). Reflexive cu prunumele conjunctive înainte și în urm'a verbului, nu mai în timpurile cele compuse.

Cu acusatívu.

perfect. compus alu indic. m'am lăudatu
și lăudatu-m'am
fiitor I. indic. me voiú lăudă
și lăuda-mevoiú
fiitoru II , me voiú fi lăudatu
optat pres m'așu lăudă
lăudă-m'așu
optat. perf. m'așu fi lăudatu
lăudatu-m'așu fi.

Cu datívu.

'mi—am tunsu
tunsu'mi—am
'mi—voiú tunde
tunde'mi—voiú
'mi voiú fi tunsu.
'mi—așu tunde
tunde'mi—așu
'mi—așu fi tunsu
tunsu—'mi—așu fi

c). numai în urm'a verbului.

Cu acusatívu.

imperativu laudă-te
gerundiulu. lăudându-te

Cu datívu.

tunde-'ți
tundându-'ți.

Despre verbele unipersonale.

Verbe unipersonale se dicu acele-a, a căroru activitate nu se repórtă la unu subiectu determinatu și de acé-a se întrebuintéză numai în persón'a a trei'a dela singularu.

1). Verbele unipersonale proprie Țise în limb'a română sunt mai cu samă acele-a, cari arătă fenomene, pr. plouă, fulgeră, tună, trăsnesce, grăndină, ninge, roreză, intunecă, inserază, precumu și următoarele: cată, trebue, place, dore, se cade, se cuvine, etc.

2). Aforă de aceste-a se potu întrebuiță că unipersonale în sensu nepropriu și alte multe verbe, fiă transitive, netransitive, pasive séu reflexive, d. e. se Țice, se vorbesce, se spune. etc.

3). Verbulu ausiliaru este séu e, în legătură cu pronumele conjunctive de dativu și cu unu substantivu séu adjectivu, forméză multe locuțiuni séu frase impersonale precumu: 'mi-e bine, 'mi-e reu, 'mi-e caldu, 'mi-este frigu, 'mi-e uritu etc.

Totu asemene-a se întrebuițéză verbele șede și stă pe lêngă conjunctivele de dat. în unire cu unu adverbu, d. e. 'mi șede bine, 'mi șede reu; nu-ți stă frumosu.

Conjugarea verbelor unipersonale.

Verbele unipersonale proprie Țise se conjugă regulatu în tôte timpurile și modurile, aforă de imperativu; érá cele neproprie se conjugă întocmai că verbulu, din care sunt formate.

Esemples de conjugare unipersonală.

a). în form'a activă.

Indicativulu.

presente fulgeră
imperfect. fulgeră
perfect sim. fulgeră
perf. comp. a fulgeratu
pluscãperf. simp fulgerase
pluscãperf. comp. a fostu fulgeratu

fiitorulu I. va fulgeră
fiitoru II va fi fulgeratu
fiitoru III va fi fostu fulgeratu (formă mai puçinu usitată).

Optativulu.

Presente ar' fulgeră, fulgerar'ar
perfectu ar fi fulgeratu
pluscãperf. ar fi fostu fulgeratu.

(formă mai puțin usitată).

Conjunct.

present. să fulgere
perfect. să fi fulgeratu
pluscà perf. să fi fostu fulgeratu (formă mai puțin usitată).

Infinitivulu.

presente a fulgerà
perf. a fi fulgeratu
particip. fulgeratu
gerund. pres. fulgerându
perfect. avându fulgeratu
pluscà perf. avându fostu fulgeratu
(aceste forme mai puțin usitate).

b.) in form'a pasivă.

Indicativulu

presente se cuvine
Înperf. se cuviniã
perf. simplu se cuveni:
perf. comp. s'a cuvenitu
plus. per. sim. se cuvenise
plus. per. com. s'a fostu cuvenitu
Fiitoru. I se va cuveni
Fiitor II se va fi cuvenitu
Fiitoru III. se va fi fostu cuvenitu
(formă mai puțin usitată)

Optativulu

presente s'ar cuveni, cuveni-s'ar
Perfectu s'ar fi cuvenitu

Pluscà per. s'ar fi fostu cuvenitu
(formă mai puțin usitată)

Conjunctivulu

presente să se cuviniã
perfect. să se fi cuvenitu
pluscà per. să se fi fostu cuvenitu.
(formă mai puțin usitată)

Infinitiv.

present. a se cuveni
part. cuvenitu;
gerun. pre. cuvenindu
perf. avându cuvenitu (formă mai puțin usitată totu asemenea si pluscà
perf. avendu fostu cuvenitu).

NOTA. Conjugă totu așé și următoarele verbe uni-personale: se rină, se cade, se dice, se lumină, se intunecă, se innuoréză, se vede, se pôte, se ține, se face diuă, se face nópte; se crede, se aude, se vorbește, se recese, me mănâncă, me dóre, me stringe, me răpesc; 'mi pésză, 'mi place, 'mi cresce, 'mi-se plécă, 'mi-se cade, 'mi-se dice, 'mi se cuvine, etc. etc.

Conjugarea verbeloru neregulare.

Sunt unele verbe in limb'a română, de câte-'și patru conjugări, cari se abatu dela norm'a generală a celoru patru conjugări regulate si de acé-a se numescu verbe neregulare.

Acéstă neregularitate consista mai alesu in combinarea a-normală a formeloru de timpu și de persónă cu caracteristic'a, s'ou in modificarea unei séu altei litere din rădăcină.

1.) Neregulare la Conj. I sunt:

Verbele a dà-dare; a stà-stare; a luà-luare; a là-lare; a mîncà-mîncare; a uscà-uscare.

a.) Conjugarea verbeloru

a dà-dare, și a stà-stare

Mod. indicativu.		Pluscà perf. simplu.	
Presente.		ing. dedesem, stetesem dedeseși, steteseseși dedese, stetese	
Sing.	dau, stau dai, stai dă, stă	Plur.	dedeserămu, steteserămu dedeserăți, steteserăți dedeseră, steteseră.
Plur.	dămu, stămu dați, stați dau, stau	Imperat. pres.	
Imperfectu		Sing.	dai, stai dé, sté
Sing.	dăm, stăm dai, stai dă, stă	Plur.	dați, stați dé, sté
Plur.	dămu, stămu dați stați dău stău	Conjunctiv.	
Perfectulu simplu.		Pres. sing.	să dau, să stau să dai, să stai să dé, să sté.
Sing.	dedei, stetei dedeși, steteși dede, stete	Plur.	să dămu, să stămu să dați, să stați să dé, să sté:
Plur.	dederămu, steterămu dederăți, steterăți dederă, steteră	Perf.	să fi datu, să fi statu (pen- tru tôte persónele și amendoue numerele).
Perfectulu compusu.		Opt. pres.	așu dà, așu stà ai dà, ai stà ar dà, ar stà
Sing.	am datu, am statu ai datu, ai statu a datu, a statu	Plur.	amu dà, amu stà ați dá, ați stà aru dà, aru stà
Plur.	amu datu, amu statu ați datu, ați statu au datu, au statu	Perf. opt.	așu fí datu, așu fi statu et. etc.
		Plus. perf.	așu fi fostu statu etc.
		Infinitivulu.	
		Presente.	a dà-dare a stà-stare
		Perf.	a fi datu, a fi statu

2.) Verbele neregulare la conjug. II sunt:

a a vè-a vère (latinesculu habere)

Acestu verbu in presentele indicat. și conjunct. se usită cã verbu ausiliaru (dupã cumu amu vedutu la conjugat. verbeloru ausil.)

Dupã speciã înse acestu verbu este transitive și cã a-tare in persón'a 3-a Sing. se dice are in locu de a; érá in pluralu avemu in locu de amu, aveți in locu de ați; de unde urmézã, cã prin acéstu-'a se distinge de form'a a-usiliarã.—Neregularitatea acestui verbu este la modulu conj. si anume la persón'a 2 si 3-a Sing. si a 3-a din plur, d. e. mod. conj. present. să, am, să aibi, să aibă, plur. să avemu, să aveți să aibă.

In tóte cele-l-alte moduri și timpuri se conjugă regulatu dupã conj. II cã verbulu a tăce-tăcere.

3.) Neregulare la conjug. IV-a sunt:

verbele a scî-scire și a veni-venire.

a.) Verbulu scire se abate dela conjug. regulară la perfectulu simplu, căci se dice: sciui in locu de scii, cã a-udii, pluscã-perfectulu sciusem; la supinu sciutu in locu de sciitu.

b.) Verbulu venire se abate dela conjugarea regulată prin acé-a, cã scãmbã pe e din silab'a de rădăcină în i, și móiã pe eosunător'a n în următóarele timpuri și persóne: Indicat. pres. sing. viu, vii, vine; plur. venimu, veniți, vinu, Conj. sing. să viu, să vií să viã, pluralulu regulatu: să venimu, să viniți, să vinã; Imperat. pres. vino; plur. a 3-a pers. să viã.

NOTA 1. Totu neregularu este și verbulu a fi fire; conjugarea cărni-a s'a vedutu la loculu seu între verbele ausiliare.

NOTA 2. Mai sunt unele verbe de conj. II, III și IV. în limb'a noastră, cari lă rădăcin'a lor au cosunătorele **n** séu **r** și pe cari le facu de disparu în conjugare în unele timpuri și persóne; aceste verbe sunt: mănere, rămănere, ținere susținere; de exemplu Indic. pres. persón'a 1 și 2 se ȃice remăiu, remăi; ȃiu, ȃii; puin, pui, spui, spui; ceiu. cei; etc. Imperativ. remăiă, puiă cėiă etc. Gerund. remăindu, ȃindu, puindu. etc. ér' verbele cerere, perire, sărire forméză gerundiulu regulatu: perinđu, sărinđu, cerėndu.

NOTA 3. Să se observe, că tóte verbele mai susu aretate (în nota 2) să se scrie regulatu cu **n** și **r**, foră că cineva să se ié după usulu stricatu alu pronunȃiei, așé de exemplu; să nu scriemu: remăiu în locu de remănu; să péiă în locu de să péră etc. etc.

Conjugarea verbeloru defective.

Verbe defective numimu acele-a, căroru-a le lipsesce cele mai multe și mai însemnate forme.

Cele-a mai usitate la Romăni sunt:

aid e, aidemu, aideți (italianulu andare) •
allo!

blemu bleți (dela verbulu âmblare)

i! (unu imperativu dela latinulu ire).

vă în cóce (dela latinesculu vado).

CAPU III.

DESPRE PĂRȚILE NEFLESIBILE ALE VORBIRII SÉU DE PĂRȚICELE.

DESPRE ADVERBU.

Adverbu numimu o parte neflesibilă a vorbirii, ce determină mai de aprópe séu modifică: pe unu verbu, pe unu adjectivulu séu chiaru și pre unu altu adverbu, aducându o circumstanȃă de locu, de timpu séu de modu.

De exemplu: cându ȃicemu: George a învățatu ieri; Elen'a este fórté bună; Petru se pórtă pré bine;

aici vedemu vorbele: ieri, foarte și pré că sunt adverbe, pentru-că determină: celu întâiu pe verbulu a învățatu, alu doilea pe adjectivulu bună și alu treilea pe adverbulu bine.

Adverbele in limb'a română se împartu mai întâiu în trei clase: adverbe locale séu de locu, timpurale séu de timpu și modale séu de modu.

I. Adverbele locale séu de spațiu sunt acele-a, cari arătă unu locu séu o direcțiune și respundu la întrebările unde? deunde? încotro? s. e.

a). la întrebarea unde? sunt următoarele:

ici, aici, aci; colo, acolo; colea; aiurea, nicăiurea, oriunde, pretutindene, undeva; departe, aproape; dincóce, dincolo; întru, aforă, înainte, înapoi, înderetu, susu, josu; asupr'a, desuptu, împregiuru, încontră, împrotivă.

b). la întrebarea deunde? deici, decolo, de aforă, de aiurea, deundeva, dimpregiuru, de-susu, de-josu, de-departe, de-oriunde etc.

c). la întrebarea încotro? încóci, încolo, într'acolo, încotrova, în drépt'a, în stâng'a, în susu, în giosu, la-délu, la-vale, devale, pieșișu etc.

II. Adverbele timpurale sunt acele-a, cari arătă unu punctu, o durată séu o repișire de timpu, și respundu la întrebările: cându? decânda? câtu decátu? câtu de multu?

a). la întrebarea cându? acumu, atunci, ađi, astăđi, mâne, demănéță, poimâne, ieri, alaltăieri, iute, curându, târđiu, dejă, diu'a, nóptea, sér'a, primăvér'a, tómn'a etc.

b). la întrebarea de cându? de acumu, de-atunci, de-ieri, de-mâne, de-multu, de-anu etc.

c). la întrebarea câtu de multu? multu, puçinu, din cându-încâdu, câtuva, tótă diu'a, necontenitu, pururea, etc. etc.

d). la întrebarea câtu de susu? séu decâte-ori? raru, rareori, desu, deseori, uneore, câteodată, odată, astădată, de multeori, etc. etc.

III. Adverbele modale sunt acele-a, cari arétă mòdulu séu felulu lucrului, si sunt de şése specie:

a). Affirmative, precumu: aşé, dà, ñeu, foră-îndoială, asemenea-a, adevèru, inadeveru, etc.

b). Negative: nu, bà, bà-nu, nicidecumu, dincontră, dinpotrivă, nimica, defelu, delécu, etc.

c). Dubitative, precumu: pôte-că, se pôte, dóră, nu-cumva, cà, óre, etc. etc.

d). Interogative: cumu? de-ce? la-ce? pentru-ce? etc.

e). Intentive, pr. fórte, pré, tare, mai, abé, încă, etc.

f). Cualitative precumu sunt tóte adverbele terminate în esce formate dela adjective séu participie, d. e. înţelesce, omenesce, nebunesce, românesce, italianesce; precumu şi adverbele bine, altumente.

Totu de adverbele cualitative se şinu şi formele adjectivale, precumu şi gerundiele verbeloru, cându se iau în sensu adverbialu, pr. reu, scumpu, frumosu, urítu, ieftinu etc. gerundiele: mergúndu, făcúndu, sărindu, cântându etc. precumu şi adverbulu: inzadaru.

NOTA 1. Pentru-că să putemu distinge unu adjectivu de unu adverbu în analis'a gramaticală, stabilim următór'a regulă: cându unu adjectivu va fi pusu pe lúngă verbulu substantivu a fi; atunci este consideratu curatu cã adjectivu; érá cându va fi pusu pe-lúngă unu verbu atributivu, atunci devine acelu adjectu unu adverbu de exemplu,

cându dicemu: Petru este frumosu; Petru-scrie frumosu; în construcțiunea întâia vorb'a frumosu este unu adjectiv, pentru-că cualifică pe subiectulu Petru, și este pusu pe lêngă verbulu subst. este, érá în cé de adou'a este adverbú, pentru-că determínă pe verbulu predicativú scrie, pelêngă care este pusu.

NOTA 2. În loculu adverbelor, né mai servimú și de substantive unite cu prepusețiuni, ce se numescu locuțiuni adverbiale, și anume atunci-a, cându pentru vre-o determinare adverbială, ne-arú lipsi adverbulu propriu, așé d. es. în frunte, în capú, în fugă mare, etc,

II. DESPRE PREPOZIȚIUNE.

Prepozițiunea este o vorbă, care se pune înaintea substantivului și a pronumelui spre a arêta loculu séu direcțiunea unei lucrări, d. e. cându dicu: Ionu merge **la** scólă; Petru șede **a** casă; aici vorbele **la** și **a** sunt prepozițiuni, pentru-că cé d' întâiu arêta direcțiunea; érá cé de a dou'a loculu substantivelorú scólă și casă, înainte-a căroru-a sunt puse.

Prepozițiunile în limb'a noastră se distingú în nedespărțibile și despărțibile.

1). Prepozițiuni nedespărțibile se numescu acele-a, cari nu potú stă cá vorbă de sine, ci unite numai cu alte vorbe compuse.

Sunt următóarele:

ad, es, con, des
pro. stră, tră, res

De exemplu: ad-unu, ad-ăpu, con-tenire, des-facu, des-trămu, pro-vocu, pro-punu, stră-pungu, stră-batu, tră-mitu, es-punu, des-facu etc. etc.

2). Prepozițiunile despărțibile se dicu acele-a, cari potú stă cá vorbă de sine; și se usită la determinarea mai de aprópe a casurilor, precumu și la cumpunerea vorbelorú; ele

se subdividu in doue clase: a). despărțibile simple și b) despărțibile compuse între sine.

a). **Cele simple sunt:**

a, cotră, după, foră, de
întru, între, là, pe și pre
până, su, sub, supt și spre.

b). **Compuse între sine :**

aforă, desde, despre, delà
asupr'a, dintru, dintre pelà
denaintea, desub, pentru, din
adaugă'lu asemenea-a și pe prin.

III DESPRE CONJUNȚIUNE.

Conjuncțiunea este o vorbă neflexibilă, care lăgă vorbă cu vorbă séu propozițiune cu propozițiune, d. e. cându đicu: Dumnezeu si patri'a; aici vorb'a și, lăgă vorb'a Dumnezeu cu vorb'a patri'a, de unde se đice conjuncțiune; séu cându đicu: Alesandru 'și-a învățatu lecțiunile, dără George nu'și le-a învățatu; aici vedemu conjuncțiunea dără între doue propozițiuni, pe cari le unesce.

Conjuncțiunile după cualitatea propozițiuniloru ce lăgă între ele se distingu in coordinative si subordinative.

Coordinative se numescu acele-a, cari lăgă propozițiuni ce potu stă nedependenți într'o frasă; érá subordinative sunt acele-a, cari unescu propozițiuni secundare cu principale.

Conjuncțiunile in limb'a română, după insemnarea ce au, se dividu in următóarele đece clase:

1. Copulative: și, nici, și-și, nici-nici.
2. Disjunctive: au, séu, ver, ori, au-au, séu-séu.
3. Causali: că, căci, pentru-că, fiindu-că.

4. Adversative: ci, înse, érá, má, déră.
5. Conclusive deci, aşé-déră, de-acé-a, prin-urmare etc.
6. Timpurale: cându, pecându, pe-timpuce, după, cum etc.
7. Comparative: cà, aşé, càşi, precumu.
8. Condiţionale: decă, cându, de, să.
9. Concesive: macar-că, binecă, deşi, cutote-că.
10. Finale: cà, să, pentru-că-să.

IV. DESPRE INTERJECTIUNE.

Interjecţiunea este o vorbă neflexibilă, care arătă în modu generalu si nedeterminatu unu sentimentu de bucuriă séu de întristare; ele sunt de mai multe specie:

1. De bucuriă: iu! iuha! bravo! vivat!
2. „ rîsu: ha! ha! ha!
3. „ durere: au! ah! valeu! vai!
4. „ mirare: a! o!
5. „ laudă: ei! bine! frumosu! pré bine!
6. „ ură: fui! uf! e! fi!
7. „ îndemnare: aid! de!
8. „ oprire: ho!
9. „ strigare: u! u-u . . . mă! hei!
10. „ tăcere: ţist! st! sst!

NOTA. Se mai usită cà interjecţiuni si alte vorbe, precum vocativii: Dómne! Dumneđeule!; imperativii: stai! săriţi! nu me lăsaţi!! blastemele: mânca-te-ar vermii; jurăménte: Deu! pe onórea mé! precumu şi alte mai multe vorbe şi expresiuni de diferite sentimente iuţi şi aprinse precumu: Seraculu de mine! éca mă! focu! vai de capulu teu! etc. etc.

C A P U I V.

DESPRE FORMAREA VORBELORU.

Vorbele se forméză unele din altele și anume: prin derivare séu prin compunere.

Vorbele, din care formămu altele se dicu primitive; érá cele-a ce le formămu din ele se numescu derivate.

Tótu aseméne-a dicemu, că tóte vorbele, din cari se compunu altele, se dicu simple; érá cele ce sunt formate din tr'insele prin compunere, se dicu compuse.

DIRIVAREA SUBSTANTIVULUI.

Substantivele derivate se potu formà in doue moduri:

- a) dela verbu, și se numescu substantive verbale
- b) dela nume și se dicu substantive denominative.

a). Substantivele verbale.

Aceste-a substantive le putemu cunósce după urmatórea terminațiune: **u**, **élă**, **etu**, **ință**, **ișu**, **mentu**, **óre síre**,

1). Cele terminate in **u** se forméza dela supinulu verbului respectiv și însemnézá rezultatulu primitivului d. e. dela **vénare**—**vénatu**, **ședere**—**ședutu**, **mergere**—**mersu**, **resărire**—**resăritu**; séu dela persón'a I-a present indicat d. e. dela **gustare**—**gustu**; **vedere**—**vědu**; **mirosire**—**mirosu**; **auđire**—**auđu** (articulate: **vědu**-^{lu}: **mirosu**-^{lu} **gustu**-^{lu}.)

2). Cele in **élă** se formézá dela infinitivulu scurtatu alu verbeloru de conjug. 4 d. e. dela **amorți**—**amorțelă**; **osteni**—**ostenélă**;

3). Cele in **etu** dela supinulu séu răděcin'a verbului respectiv d. e. din **plânsu**—**plânsetu**: **sbieru**—**sbieretu**; **șip**—**șip-etu**, **tun**—**tun-etu**, a trăsni (rad. **trasn**; de aici substantivalu trăsnetu etc.)

4). Cele în ință se formază dela rădăcin'a verbului și unt: substantive abstracte, d. e. dela ședere rad. șed—s'a formatu: șed-ință; dela credere—cred-ință; umi-lință etc.

5). Cele în isu totu dela rădăcin'a verbului repectivu pr. dela ascuțire ascuț-isu, coborire—cobor-isu.

6). Cele în iune se formază dela supinulu verbelor de conjug. I și IV și sunt abstracte, d. e. dela rugar—rugatu—rugăciune; perire—peritu—periciune, urire—uritu—uriciune.

7). Cele în mentu se formază dela persón. 3, singul. present. indicat. d. e. încălțare (dela elu încălță) subst. încălțamentu, totu așé d'in verbulu acoperire—acopere-mentu etc.

8). Cele în oru dela sup. conj. I și IV d. e. spălătoru—spălatu—spălătoru; urdire—urditu—urdit-oru.

9). Cele în ură dela supinu, d. e. din arare, sup. artu subst. arăt-ură; totu așé: cócere—coptu—coptură, scriere—scriptu—script-ură; facere—faptu—făpt-ură; ungere—unsu—uns-ură etc.

b). Substantivele denominative.

Se numescu acele-a, cari se formază dela altu substant. séu adjectivu și sunt de doue specie: diminutive și augmentative.

a). substantivele diminutive séu micșurătoare arétă ființ'a mai mică decâtu e în natură, éră cele augmentative arétă ființ'a mai mare decâtu e în natură.

1). Diminutivele se formază adăugându la rădăcin'a primitiveloru terminațiunile următoare: 1). așu pr. din copilu—copil-așu etc. 2). elu pentru masc. (și élá fem.) é fem; d. es. din vită—viț-elu—vițé; din. porcu, porc-elu, porc-é. 3). ilă din rôtă—rot-ilă;

4.) ioru, ióră din frate—fraț-ioru, soră—sor-ióră;

NOTA. Substantivele diminutive fiindu contrare limbei adevărului, atât în scriere câtu și în vorbire, să se întrebuițeze pe câtu se pôte mai puținu foră esagerațiune.

II Augmentativele se forméză adaugându la rădecin'a primitivului următóarele terminațiuni:

1.) oiu d. e. sapă—săp-oiu, bubă—bub-oiu;

2.) andru, d. e. copilu—copil-andru; cățelu—cațel-andru

3.) Se mai forméză dela substant. cari însemnéză persóne ce se ocupu cu primitivulu adaugându la rădecin'a primitivului terminațiuni: aru si așu d. e. argintu—argint-aru; cărbun-e cărbun-aru, móră—mor-aru, lemn—lemn-aru, pădure—pădur-aru, dógă—dog-aru có-să—cos-așu, luntre—luntr-așu; pungă—pung-așu etc.

4.) Dela numele propre de persóne se forméză substantivele patronimice; cari arétă alu cui fiu este cineva si anume: adaugându la numele propriu terminațiunea escu, d. e. din Ion—Ionescu; George—Georg-escu; Mihailu—Mihail-escu; Avramu—Avram-escu; Adamu—Adam-escu; Stefanu—Stefăn-escu etc. etc.

5.) Cu etu se forméză substantivele colective, cari arétă lucrulu unde crescú mai mulți arbori, d. e. din pom pom-etu, prunu—prun-etu, nucu—nuc-etu, fagu—făg-etu. etc. etc.

6.) Cu ime se forméză substantivele colective de persóne precum. preotu—preoț-ime, nobile—nobil-ime; june—jun-ime; etc.

7.) Cu işu se forméză colectivele de lucruri pr. pétră—petr-îșu, tufă—tuf-îșu. etc.

8.) Cu istu se forméză substantivele, cari arétă persóne

deprinse în vre-o speci-alitate pr. din arte—art-istu, dente-dent-istu etc.

9.) În fine substantivele denominative se mai formeză încă și dela adjective, adaugându-se la rădăcin'a primitivului terminațiunile: ate, tate, étă, iă și ime d. es. din bunu bună-tate, reu—reutate, dulce—dulc-éță, verde—verd-éță, tare—tăr-iă, seracu—serăc-iă, avutu—avuț-iă, mare—măr-ime, fnaltu—fnălț-ime, grosu—gros-ime etc.

II. FORMAREA ADJECTIVULUI.

Adjectivele derivate se formeză dela verbe și dela nume; în casuluântâiu se dicu adjective verbale, în alu doilea: adjective denominative.

a). Adjectivele verbale-

Se formeză: Cluj / Central University Library Cluj

1.) Cu terminațiunea aciu, séu ace adause la rădăcin'a verbului precumu cap-aciu, capa-ciă, ten-aciu ten-acică rap-aciu, rap-acică (séu rap-ace pentru masc. și fem).

2.) în atu dela particip. d. e. lăudatu-ă; făcut-ă; lucratu-ă.

3.) Cu abilu și ibilu adause la răd. verbului, p. laud—laud-abilu, cred—cred-ibilu; aud—auđ-ibilu; etc.

4.) în ivu, p. beț-ivu—ivă; uscăț-ivu—ivă etc.

a). Adjectivele denominative.

Se formeză dela substantivu séu altu adjectivu:

dela substantivu

1.) Adaugându la rad. substantivului terminațiunea énu séu anu, d. e. munte—munt-énu-ă Bărladu—bărlăd-énu-ă; Roma—Romănu-ă.

2.) cu terminațiunea alu p. rege—reg-**alu**; verbu verb-**alu**, substantivă—substantiv-**alu**, adjectivă—adjectiv-**alu** etc.

3.) cu așu, ișu, pr. parte—părt-**așu**, frunte frunt-**așu**, cruce—cruce-**ișu**.

4.) escu: domn—domn-**escu**, părinte—părint-**escu**; ceru—cer-**escu**.

5.) cu diftongulu propr. iu pr. auru—aur-**iu**; argintu—argint-**iu**;

6.) cu term. osu, d. e. carne—căr-n-**osu**, përu-për-**osu**, stiru—tir-**osu**, (d. e. vinu stirosu). etc.

dela altu adjectivă.

Se forméză adjectivăle diminutive terminate:

1.) în elu icelu, d. e. frumosu—frumuș-**elu**; bun—bun-**icelu**. BCU Cluj / Central University Library Cluj

2.) în oru și ișoru, p-roșu—roș-**oru**; înaltu—înalt-**ișoru**; acru—acr-**ișoru**. etc.

3.) în uțu p. micu—mic-**uțu**, înaltu—înălt-**uțu** etc.

4.) în astru, d. e. albu—alb-**astru** etc.

III. FORMAREA VERBULUI.

Verbe derivate în limb'a română avem: dela substantivă, dela adjectivă, dela alte verbe, dela părțile; și tôte aceste-a sunt de conjugarea I și IV terminate în ezu și escu.

Așé de conjug. I:

1.) Dela substantivăle: lucru—lucru-**ezu**; lumină—lumin-**ezu**; formă—form-**ezu**; cină—cin-**ezu**; prédă—pred-**ezu**.

2.) dela adjectivăle: strâmbu—strâmb-**ezu**; ușoru—ușur-**ezu**; târđiu—târđi-**ezu**; puçinu—inpuçin-**ezu**. etc.

3.) dela verbe: dormu dormit-**ezu**; scapu scăpët-**ezu**.

4) dela p rticele: inainte— inaint-ezu; inapoi — inapoi-ezu; impregiuru impregiurezu.

Cu termina unea escu p ntru conjug. IV.

1) dela substantive: gl b  — glob-escu; colacu — col c-escu; robu — rob-escu; grij  — ingrij-escu; frun d  — infrund-escu.

2) dela adjective: albu — alb-escu; orbu — orb-escu; ferice — feric-escu; seracu — ser c-escu; etc.

dela numerale; unu — un-escu; doi —  ndoi-escu; patru —  p tr-escu etc.

4) dela pronume: insu- ' i — insu -escu.

IV. FORMAREA ADVEBULUI.

Adverbele derivate se form z  dela adjective prin termina unea esce, pr: din omenescu — omen-esce; nebunescu — nebun-esce, bine dela bunu; Ele se potu compara c   i adjectivele, de unde sunt formate; d. e. pozitivulu bine, pr  bine, tare bine, etc.

DESPRE FORMAREA VORBELORU PRIN COMPUNERE.

Vorbele se form z  prin compunere combin ndule la unu locu un 'a s u doue.

I. Substantivulu.

a) Unu substantivu se p te compune cu unu altu substantivu d. e. Dumne eu (din domnu  i  eu).

b). Cu unu adjectivu pr. m dlocu. (din me u  i locu); S n-Petru (din s ntu  i Petru); m d - i (din me u  i  i) etc.

c). Cu unu numeralu, pr. trifoiu (din trei și fóiă); primăveră (din primă și veră); etc.

d) Cu verbu, pr. batjocură (din batu și jocu); perdevără (din perdu și veră); papălapte (din papu și lapte) etc.

e) Cu adverbu, pr. binevoință; neadeveru; (din bine și voință, ne și adevetu).

f) Cu prepozițiune pr. forădelege, cumătru, cumnatu, (din forăde, cu și cum). etc. etc.

II. Adjectivulu.

Se forméză compunându'lu :

a). Cu unu altu adjectivu: d. e. atotupotinte (din totu și potinte).

b). Cu adverbu, pr. binecuvântatu; neadeveratu; nevădutu; nesciutu; bine-făcătoru etc. (dela ad-
verbele: bine și ne).

III. Verbulu.

Se compune mai cu sémă din prepozițiuni: și anume ce-
le nedespărțibile și despărțibile.

1) dintre cele nedespărțibile:

a) cu ad pr. ad-angu.

b) „ con pr. con-ținu; con-vinu; con-vingu etc.

c) „ des, pr. des-facu; des-trămu; des-nodu; des-vețu.

d) „ res, pr. res-unu; res-aru etc.

e) „ stră, pr. stră-pungu; stră-mutu etc.

f) „ tră, și es, tră-mitu; es-plicu; es-ecutu, etc.

2) dintre cele despărțibile:

a) Cu de, pr. de-punu; de-pindu; de-ducu; de-vinu etc

b) „ în, pr. în-nodu; în-cingu; în-bracu etc.

- e) „ pre, d. e. pre-saru; pre-âmblu; pre-đicu; pre-vědu etc.
- d) „ pro, pr. pro-punu; pro-ducu; pur-cedu; pro-curu.
- e) „ sub, pr. sub-scriu; sub-tragu; su-ire; (din subire).

IV. PĂRȚIOELELE.

a) adverbele.

Adverbele se compunu mai desu cu prepozițiuni și mai raru între sine; de exemplu: a-cumu; a-tunci; deacolo; de-ieri; dealaltăieri; pânăcându; măneseră; poimăneseră. etc.

b) Prepozițiunile:

Se compunu fôrte multu între sinc, d. e. din (din de și in); prin, (din pre și in); delă (de și là); pelă (pe și là), aprópe (a și própe); înainte'a (în și ainte'a); pedea-supr'a (**pe, de, a** și supr'a) etc. etc.

NOTA 1. Tóte vorbele compuse în limb'a română se scriu nedespărțitu la unu locn, cá și cumu aru formă o singură vorbă.

NOTA 2. Prepozițiunile se mai compunu și cu substantive pr. ingiosu împre-giuru etc.

DESPRE ANALIS'A GRAMATICALĂ

Analís'a gramaticală nu este altu-cevă decâtu descompunerea unei scrieri și cercetarea cu de aměnuntulu a fiăcărei părți de vorbă ce o constituie, servindune de legile gramaticale ale etimologiei; care lucrare cu dreptu cuvěntu se mai póte đice analiză gramaticală.

La analis'a gramaticală așé-déră trebuie să avemu în vedere: a) felulu părților cuvěntării dintr'o scriere, b) deca este substantivu, să vedemu: în ce genu, numeru casu și declinațiune? deca este verbu: ce felu de verbu este? în ce formă? c) în fine trebuie să cercetămu cu de aměnuntulu fiăcare parte de vorbă, ce rolu ímplinesce? și care sunt diferitele reporturi, ce există între ele? spre o mai mare facilitate și esercițiu înacestu-'a, ne servimu de următorulu modelu:

Esemplu de analiză gramaticală:

Faptele cele bune au în sine răsplătirea lor: ele contribuiescu la fericirea noastră.

- FAPTELE**, Substantiv, pentru-că represintă unu obiectu; abstractu, pentru că 'lu imaginămu nnumai în mintea noastră; de genulu fem. pentru că la sing. se termină în **ă** pr. faptă și se cuvine după unu sesu naturalu la unu obiectu de ființă femeiească; de declinațiunea I, pentru-că fenienele terminate în **ă** sunt de decl. I, de numărulu pluralu, pentru-că arătă mai multe lucruri de acelu-ași felu; articulat, pentru-că este determinatu cu articulu 'le (din ele), ca sulu nominativu pentru că respunde la întrebarea ce? totu de odată se dice și subiectu alu propozițiunei.
- CELE**, Articul în form'a pronumelui demonstrativu, (ar-puté avé și form'a **ele** dicându-se: **faptele ele** bune, cé-ce înse ar fi mai puțin eufonicu, adecă n'ar sună așé de bine); este de genulu fem. numărulu pluralu, casulu nominativulu concordându cu substantivulu **faptele** în genu numeru și casu.
- BUNE**, Adjectiv, pentru-că numesce cualitatea substantivulu, **faptele**, cu care **esté** concordatu în **genu, numeru și casu**; de doué terminațiuni; pentru că la sing. mascul. face **bun-u**, fem. **bun-ă**.
- AU**, Verbu activu, pentru-că arătă o lucrare dicându ce face subiectulu **faptele**; transitiv, pentru-că esprime o acțiune îndreptată asu pr'a obiectulu seu, **resplătirea**; modu indicat. pentru-că acțiunea se esprime realu, că și cându s'ar arătă cu degetulu; timpulu presente, pentru-că arătă acțiunea simultană cu presentea cugetare a noastră, persón'a 3-a numărulu pluralu; pentru-că și subiectulu, **faptele**, este de persón'a 3-a și de numeru pluralu; timpurile primitive sunt: present. indic. persón'a 1 și 2: **am**, ai; perfect. simplu: **avuiu**; supin. **avutu**; infinitivulu **a avé—avere**, de conjugarea II-a.
- ÎN**, Prepozițiune, pentru-că arătă o relațiune între verb'a **faptele**, și verb'a **sine**; despărțibilă, pentru-că pôte stă că vorbă de sine; și determină mai de aprópe unu casu.
- SINE**, Pronume personalu de acusativu luatú în modu absolutu; aice este formă prepozițională, pentru că are înainte prepozițiunea **în**. și vine totu de-a-un'a însoțitu de prepozițiune.
- RESPLĂTIREA**, Substantiv abstractu, genulu fem. numărulu sing. casulu acusativulu; pentru-că este obiectu directu alu verbului (predicatulu) **au**; articulat cu articulu **a**; de declinațiunea 3-a, pentru-că tóte substantivele de or-ce genu terminate la num. sing. în **e** sunt de a 3-a declinațiune

- LORU,** Pronume personalu de persón'a 3-a, numeralu plur. casulu genitivului, pentru-că respunde la întrebarea a cui?
- ELE,** Pronume personalu, de persón'a 3-a genulu femen. numărulu pluralu, casulu nominativului, ține locul numelui **faptele.**
- CONTRIBUESCU,** Verbu activu modulu indicativu, timpul presentu, persón'a 3, numer. plur. pentru-că și subiectulu, **ele** este la persón'a 3 numer. plur. de conjug. IV-a. pentru-că infinitivulu presentu, 'lu-are în i séu ire, timpurile primitive sânt: **contribuescu-esci, contribuii, contribuitu; a contribui—contribuire.**
- Acestu verbu este din clas'a aceluor verbe de conjug. a IV-a, cari iau silab'a **escu** între rădăcină și formele persóneluor și anume la modurile indic. imperat. și conjunct; în celo apoi se conjugă regulatu ca verbulu **audu.** —
- LA** Prepozițiune despărțibilă cere casulu acusativilui; pentru că toate prepozițiunile proprii ceru căsulu acusat. d. e **la mine** (nu la mie); **de tine** (nu de ție) etc.
- FERICIREA,** Substantivă, femen. sing. articulat, casulu acusativilui pentru-că prepozițiunea, **la** cere acus. declinațiunea 3-a, pentru-că nearticulat, face **fericire** și prin urmare se termină în **e.**
- NÓSTRĂ,** Adjectivul posesiv, pentru-că arătă persón'a, de care se ține posesiunea substantivului **fericirea**, și este concordatu cu densuslu în genu, numeru și casu, întocmai ca și unu **adjectiv.**

Analisează totu în modulu acestu-a și următoarele propozițiuni:

- 1). Noi âmblarămu tótă diu'a plini de aceste cugete neplăcute.
- 2). Elu este unu omu pré înțeleptu. 3). George scrie frumosu și conformu legilorn etimologiei române.
- 4). Eu 'ți propunu ceva folositoru și plăcutu.
- 5). Copilulu silitoru învétă și înaintéază.
- 6). Cerulu este fórtu limpede astăzi.
- 7). Înțeleptulu nu se ia nici-odată după părerile deșerte a le ómeniloru. etc. etc.

PARTEA II.

SINTASS'A.

Sintass'a este acé parte a gramaticei, care ne învétă, cumu să construim propozițiuni din diferitele specie de vorbe; apoi cumu să le combinămu într'unu întregu spre a esprime cugetările nóstre.

Sintass'a are doue părți: Sintass'a generală, și Sintass'a specială.

Cé de întâiu se ocupă de propozițiuni, construcțiuni, frase și perióde; ércé de adou'a tractéză despre aplicațiunea specială a fiă-carei părți de vorbe cuprinse în gramatică. (Noi ne vomu ocupă numai de sintass'a generală).

SINTASS'A GENERALĂ.

CAPU I.

Despre propozițiune și părțile iei principale.

Propozițiune numinu o cugetare espresă prin vorbe. Așé de exemplu, cându đicu:

Dumneđeu este dreptu; aici am espresu o cugetare prin vorbele Dumneđeu, este; dreptu; afirmându că ființi'a Dumneđeu este în natură cu cualitatea dreptu, séu că cualitatea dreptu se cuvine ființei Dumneđeu.

Intr'o propozițiune distingemu doue părți esențiale: subiectu și predicatu.

1) Subiectulu este verb'a, prin care se numesce persón'a séu lucrulu, despre care se đice séu se cugetă ceva.

2). Predicatululu este verb'a, prin care se arétă cé-a-ce se cugetă séu đice despre subiectu. Așé în exemplulu de mai susu:

Dumneđeu este dreptu; verb'a Dumneđeu este subiectulu; și cugetarea: este dreptu, se numesce predicatu alu propozițiunii.

I Despre subiectulu propozițiunii.

Subiectulu unei propozițiuni póte fi espresu prin urmátóarele părți de vorbe, cari totu-d'aun'a trebue să fia în casulu nominațivu respunđendu la întrebarea cine? séu ce?

Elu se esprime așédéră:

1.) printr'unu substantivulu, d. es. scolarulu învétă; pomulu este verde.

2.) printr'unu adjectivulu luatú cá substantivulu. d. e. orbulu

nu vede; leneşulu nu învătă, mai mării noastrei 'şi iubiau patri'a.

3.) printr'unu pronume personalu, d. e. eu scriu, tu înveţi; elu şede; voi dormiţi.

4.) printr'unu in finitivu, d. e. a iubi patri'a este prim'a virtute a unui cetăţenu.

5.) în fine, prin ori-ce vorbă, ver-ce literă, şi silabă luată ca substantive, d. e. **E** este vocală; **dm** este prepoziţiune.

6.) Chiaru prin propoziţiuni întregi, cându se iău ca substantive, d. e: că Iónu a meritu pentru patriă, este o onóre pentru totă famili'a lui; Aici: că Ionu a meritu pentru patriă, este subiectulu la predicatulu „este o onóre.“

II Despre predicatu.

Predicatul propoziţiunii se pôte exprime în doue forme:

1.) în formă simplă cu unu verbu finitu nedependente (care singuru pôte formă pe predicatu, şi iă numirea de predicativu). d. e. paserea cântă, aici verbulu cântă, e predicatulu, pentru-că este espresu prin unu verbu finitu nedependente numitu predicativu.

2.) Predicatul este in formă compusă atunci; cându va fi espresu printr'unu verbu finitu dependente, şi anume prin acele verbe, cari singure de sine nu potu formă predicatu, ci numai în unire cu alte părţi de cuventu. Astufelu de verbe dependinţi în sintassă se dicu verbe copulative (împreunătoare); ér'numele, cu care se légă, că să formeze predicatulu, se numesce nume predicative. d. e. Mari'a este înţeléptă; în acéstă propoziţiune vorbele „este înţeléptă“ e predicatulu, espresu prin verbulu dependente „este“ care singuru de sine nu pôte face predicatu, ci numai în unire cu vorb'a înţeléptă, de unde acéstă vorbă se dicu nume predicativu, érá verbulu este: „verbu copulativu“ pentru că légă numele predicativu înţeléptă cu subiectulu propoziţiunii: **Mari'a**

Regul'a I. Intre verbele dependente se numeră următóarele: **sum, stau, şedu remănu, precumu şi verbele reflexive: me numescu, me nascu, me vedu, me aretu, me soeotescu, me**

aflu; unipersonalele: se pare, se dice, se cade, se cuvine și alte mai multe verbe de natur'a acestoru-a.

Regula II. Verbulu dependente, pentru-că să formeze predicatul unei propozițiuni, trebuie să fiă în legătură cu următoarele vorbe :

a.) Cu unu substantivuu în casulu nominativu său genitivu, articulatuu ori prepoziționalu; d. e. aurulu este metalu; cartea acéstu-a este a copilului; orologiulu este de aur, ierb'a este de cositu. În tóte aceste propozițiuni vedemu, că predicatul e espresu prin substantivelo metalu, a copilului, de aur de cositu, unite său legate cu verbulu dependente este; de unde dicemu, că subiectele în propozițiunile de mai susu sunt verbele: aurulu, cartea, ierb'a; éra predicatele este a copilului; este de aur, este de cositu, espresse tóte în formă compusă.

b.) Verbulu dependente se mai légă încă cu unu numeralu, d. e. voi sunteți doi.

c.) Cu unu pronume personalu, demonstrativu, înterrogativu și nedefinitu, d. e. tu nu esti elu; caus'a este acéstu-a; cine este ténérulu?; noi suntemu mulți; etc.

d.) În fine că verbulu „sunt” se mai întrebuintează și următoarele dependente (arestate la regul'a I) numai în unire cu alte vorbe: d. es. Brutu stătú resbunătorulu republicei romane; George a eșitu scolaru' bunu; Stefanu's'a numitu celu Mare; nimeni nu se nasce învătătu; timpulu pare frumosu, etc.

CAPU II.

IMPĂRȚIREA PROPOZIȚIUNILORU.

Regula. Cunóscemu într'o scriere, decă este un'a său mai multe propozițiuni, după câte verbe voru fi la modulu finitu și după câte subiecte va avé.

Decă scrierea va constă numai dintr'unu subiectu și dintr'unu singuru predicatu (verbu la modulu finitu), atunci dicemu că avemu o propozițiune simplă, d. e. Romulu a fundatu Rom'a.

Din contră, decă va constă din doue său mai multe subiecte și mai multe predicate (verbe la modulu finitu), dicemu că avemu

o propoziție compusă (o frază), d. e. Traianu a învinsu, Dacii s'au retrasu. (aici sunt 2 propoziții fiindu 2 subiecte Traianu și Dacii; asemenea-a doue predicate a învinsu, s'au retrasu; deci avem în această scriere o frază seu o propoziție compusă).

1. PROPOZIȚIUNEA SIMPLĂ.

Propoziția simplă este de doue specii:

a.) propoziție **simplă-pură**, cându subiectulu și predicatulu iei nu sunt determinate seu completate mai de aproape prin nici o altă vorbă, ci stau singure, d. e. scolarulu ascultă.

b.) propoziția se dice **simplă-amplificată**; cându subiectulu și predicatulu iei se potu amplifica, complininduse seu determinânduse mai de aproape și prin alte vorbe, d. e. scolarulu bunu învătă neîncetatu.

Aici vedemu, că subiectulu, scolarulu, este amplificatu cu vorb'a bunu; și predicatulu învătă, asemenea-a cu vorb'a neîncetatu; de unde dicemu, că propoziția acestu-a este simplă amplificată.

DESPRE COMPLINIRI.

Complinire numimu vorb'a, ce se alătură pe lângă subiectulu și predicatulu unei propoziții, spre a le determina mai de aproape și a completa înțelesulu propoziției.

Complinirea subiectulu seu a ver-unui substantivulu în sintaxă se dice: **atributu**; er' complinirea predicatulu se numesce **obiectulu**.

1) Atributul așe-dără, că complinire a subiectulu, se esprime prin următoarele vorbe:

a.) prin adjectivulu cualificativulu și determinativulu.

b.) printrunu substantivulu în acelu-a 'și casu, în care stă și vorb'a, pe care o determină; și se numesce „**aposițiune**.”

c.) printrunu substantivulu pusulu în casulu genitivulu.

d.) printrunu gerundiu și participiu.

2) Complinirea verbulu i predicativulu seu a predicativulu în ge-

neralu este de trei feluri; **obiectul directu**, **obiectul indirectu** și **complementul circumstanțialu** (numitu și **adverbialu**).

Obiectulu aședără se esprime:

- a.) prin casurile oblice ale substantivului.
- b.) prin substantive precese de prepozițiuni.
- c.) prin infinitive.

Complimentulu circumstanțialu se esprime.

- a.) prin adverbe de locu.
- b.) „ „ de tinpu
- c.) „ „ de modu
- d.) „ „ de causă
- e.) în fine prin substantive precese de prepozițiuni.

Pentru-că să putemu înțelege diferitele reporturi de atribute și obiecte într'o propozițiune simplă amplificată, ne servim de următoarele trei exemple;

ESEMPLU I. Dumneđen creatorulu făcū cerulu și pământulu.

În céstă scriere avemu o propozițiune simplă-amplificată; predicatulu este făcū; întrebămu cu dînsulu: cine făcū? la care respundemu:

Dumneđen; đicemu dér', substantivulu Dumneđen este subiectulu propozițiunei simplu, pentru-că esprime numai o ființă; complementulu avēndu de atributu pe substantivulu creatorulu; dér' amu đisu că decă unu substantivu se pune pelungă subiectu séu altu substantivu în acelu-a-și casu, se numesce a propozițiune; aședără vorb'a creatorulu este totu-d'odată și a propozițiunea subiectului Dumneđen. —

Trecūndu la predicatulu făcū vedemu că este simplu, pentru-că este espresu numai prin o singură đicere pr'in care se cugetă despre subiectu; aforă de acēstu'a esprime numai unu tipu de a fi alu subiectului; complementulu, pentru-că are de complenire obiectivă pe substantivele: cerulu și pământulu; înse obiectulu acēstu-'a este directu, pentru-că stă în casulu acusativu, și noi scim. că decă predicatulu va fi espresu printr'unu verbu activu transi-tivu (preumu este aici), trebuie să aibă pelungă sine unu **acusa-**

tivă, care se dă obiectu directu alu predicatului; prin urmare toate acuzativele cerute de verbe active transitive se dă obiecte directe; ér' cele-l-alte casuri oblice și prepoziționale sunt obiecte indirecte ale predicatului.

NOTA. Obiectulu directu se pôte afla cu întrebările pre cine? pentru persóne și ce? pentru lucruri.

ESEMPLULU II. Copilulu cela mai micu ala lui Ionu scrie frumósu.

În această propozițiune subiectulu „copilulu“ are de complinire atributivă pe adjectivulu cualificativu celu mai micu, pusu în gradulu superlativului; și concordatu cu subiectulu în genú numeru și casu. Aforă de acé'a mai are de atributu și pre genitivulu alu lui Ionu. Predicatulú este: scrie, espresu printr'unu verbu finitu nedependente, pentru-că singuru desine pôte formá predicatu, simplu și complenitu avéndu de complementu cercustanțialu pe adverbulu de modalitate frumósu, respundédu la întrebarea cumu? d. es. cum scrie? frumósu.

NOTA. Complementele cercustanțiale respundu la întrebările cându? decându? unde? deunde? cum? câtu timpu? și în fine la toate întrebările, la cari respundu adverbele de timpu, de locu, de modalitate. —

ESEMPLU III. Bărbatulu constantu în caracterulu seu secerá totu-d'aun'a lăude'a ómeniloru onești.

În această scriere avemu o propozițiune simplă-a mplificată, simplă, pentru că constă numai dintr'unu singuru subiectu și predicatu, și amplificată, pentru-că atâtu subiectululu câtu și predicatululu mai au și alte compleniri séu determinări mai de aprópre; și anume: subiectulu bărbatulu are de atributu pe adjectivulu cualificativu constantu, ér' acestu-a are asemenea-a de „atributu în caracterulu seu, espresu printr'unu casu prepoziționalu; predicatululu secerá este espresu printr'unu verbu finitu nedependente pentru-că singuru de sine pôte formá predicatu; simplu pentru-că aréță o singură cugetare a subiectului și complenitu, avéndu de complementu cercustanțialu pe adverbulu totu-d'a-un'a, ér ca obiectu directu pe acuzativulu lăud'a, ca-

re'și are și elu de complenire atributivă pe genitivulu : **ómeniloru onești.**

Observațiune. Subiectulu într'o propozițiune simplă-amplificată póte fi de doue feluri: **simplu** și **compusu.**

1). Subiectulu este simplu, cându esprime numai o idee, séu numai unu lucru de acelu-a'și felu, d. e. **copilulu diligente învêță lectiunile**; în acéstă prepos. subiectulu e simplu și determinatu cu atributulu diligente.

2). Subiectulu este compusu, cându esprime mai multe ființe séu mai multe lucruri, cari inse nu sunt totu de acelu-a'și felu d. e. **virtutea și geniulu asiguréză nemurirea.** Aici subiectulu este **virtutea și geniulu, compusu,** exprimându doue lucruri diferite.

Totu asemene-a putemu dice și despre predicatu :

1). Predicatu este simplu, cându esprime numai o cualitate séu numai unu tipu de a fi alu subiectului, d. e. **scolarulu scrie** (predicatu simplu: scrie).

2). Compusu, cându esprime mai multe cualități séu mai multe tipuri de a fi ale subiectului, d. e. **fericirea bărbațiloru onorabili este pură și constantă** (predicatu compusu din adjectivele **pură și constantă,** legate cu verbulu dependente séu copul'a este).

CAPU III

Despre propozițiunea compusă séu frasă

Propozițiune compusă séu frasă numimu combinarea duoru séu mai multoru propozițiuni simple într'unu totu sintacticu.

Prin urmare, într'o scriere, că să fiă o propozițiune compusă, trebuie neapăratu, că acé scriere să cuprindă doue subiecte, și la fiá-care subiectu să se repórte câte unu predicatu; d. e. **Rațiunea suferé nenorocirile, caragiulu se luptă cu dênsele, răbdarea le covêrșesce.**

În acéstă scriere avemu o propozițiune compusă, pentru-că sunt mai multe subiecte și mai multe predicate séu verbe la modulu anitu, acé subiectele sunt: substantivale **rațiunea, caragiulu, răbdareu**; éu predicatele: **sufere, se luptă, le covêrșesce.**

Diferitele specie de propozițiuni într'o fraasă.

Propozițiunile, într'o fraasă séu propozițiune compusă, sunt de trei specie: **principale séu nedependenți; incidenti și subordonate.**

a). Despre propozițiunile principale.

1). Propozițiunea principală este acé-a, care conține în sine ide'a principală și nu depinde dela nici un'a din cele-l-alte propozițiuni ale frasei, de acé-a iă numirea de propozițiune nedependentă (ne-atérnată).

Așé de csemplu în fras'a acéstu-'a: **cei rei nu sunt fericiți, cu tóte-că isbutescu uneori.** În acéstă fraasă propozițiunea: **cei rei etc.** este principală (nedependentă) căci conține în sine ide'a principală; și cé-l-altă **cu tóte-că isbutescu etc.** este atérnată de déns'a.

2). Fiă-care fraasă trebuie să cuprindă în sine celu pucinu un'a propozițiune principală.

Décă voru fi mai multe propozițiuni principale séu nedependenți într'o fraasă, un'a d'intr'ênsele, care va avè înțelesulu ceu mai mare și prin'a importanța în fraasă, se numesce **principală absolută**, ér tóte cele-l-alte voru luà numirea de **propozițiuni principale coordonate**, de unde dîcemu:

3). O propozițiune este **coordonată** la altu-'a, cându nu se referé nici la predicatu, nici la ver-unulu din membrele altei propozițiuni, că complenire, ci stă nedependente amplificându séu mărginindu sensulu ei.

Că să putemu înțelege acéstu-'a, ne servim de următorulu csemplu: **Sórele este făcli'a lumii, Dumnezeu l'a făcutu spre a însufleși natur'a.** Acéstă fraasă cuprinde doué propozițiuni principale: în care un'a este **principală absolută**, ér'a dou'a **principală coordonată**;

Analisându-o dîcemu: propozițiunea „**Sórele este făcli'a lumii**, este propos. principală, pentru-că conține în sine o ideă principală și nu depinde dela nici o altă propozițiune în fraasă, totu-deodată este și **absolută**, fiinducă vine în fraasă mai 'nainte de cé-l-altă principală, subiectulu iei este: substantivulu **Sórele**, simpl și necomplentiu, pentru-că nu este determinatu prin nici-o altă dîcere; predicatulu ei: este **făcli'a**, espresu printr'unu verbu finitu

dependente, în unire cu substantivul **făcl'i'a**, și determinatu mai de aprópe prin genitivulu **lamii**.

Adou'a propozițiune: **Dumneđeu l'a făcutu spre a însufleți natur'a**: Acéstu-a este o propos. totu principală, pentrucă și é conține în sine o idee principală; inse este coordinată la cé-ântăia, pentrucă stă în frasă nedependente, amplificându séu mărginindu numai sensulu iei. Analisate mai departe vedemu, că subiectulu iei este subst. **Dumneđeu**; simplu, pentru-că esprime numai o fințiă și necomplenu, pentru-că nu are nici unu atributu; predicatulu, este verbulu **T'a făcutu**, simplu, pentru-că esprime numai unu tipu de a fi alu subiectulu și complenu, pentru-că are de obiectu directu pe pronumele **'lu** legatu de-adreptulu cu dénsulu, și de obiectu indirectu pe infinitivulu a **ínsufleți** legatu cu preposit. **spre**; acestu infinitivu 'și are și elu unu obiectu directu pe substantivulu **natur'a**.

Totu în modulu acestu-'a se potu analisă și următórele frase séu propozițiuni compuse:

1.) **Rațiun BCB** este necesitate vedety esperienciă **dér'** esperienci'a este inutilă foră rațiune.

2.) **Dorerile** cele mari sunt multe: ele nu se esprimu prin lacrimi.

3.) **Religiunea** priveghéză asupr'a crimeloru private, **legile** priveghéză asupr'a crimeloru publice.

NOTA. Propozițiile principale coordonate se mai légă între ele și prin următórele conjunțiuni copulative, disjunctive, causale și conlusive, d. es. **nici au, séu, ori, dera, érá, oi, inse, cu-tóte aceste-a, totuși, deci, eáci, prin-urmare**, etc. d. es. Adevéru este eternu, cu-tóte azeste-a ómenii 'lu nesocotescu, **déra** nu 'lu potu nici o-dată **morci**.

5.) Despre propozițiunile incidenti.

Propozițiunile incidenti numem ace-a, care se adauge la verbulu din parțile altei propozițiuni spre a'i completă înțelesulu; ele se de trei specii: incidente determinativă, incidente esplanative și incidente necesantială.

1.) Propozițiune incidenti determinativă este acé-a. care se adauge

dauge la ver-un'a din părțile altei propozițiuni spre a'i determină înțelesulu, cu scopu că să o facă sa represente o idee mai puțin generală decâtu acé-a ce representă, cându se luă în tótă întinderea, și în cualitatea acést'a, nu pôte să lipsescă din frasă, foră a se strică înțelesulu iei.

De exemplu: **Copilulu, care respectă pre părintii sei, este binecuvântatu de Dumneșeu.** In acéstă frasă propozițiunea: **care respectă pre părintii,** este incidente determinativă, pentru că însoțindū pre subiectulu **copilulu,** îi determină înțelesulu, dicându; că numai acelu copilu, care respectă pre părintii sei, va fi binecuvântatu de Dumneșeu, ér' nu ori-care; de unde vedemu, că deca ar lipsi acéstă incidente din frasă și deca amu dice de esemplu numai: **Copilulu este binecuvântatu de Dumneșeu,** ne-aru dă înțelesu necompletu și eronatu.

2.) **Propozițiunea incidente explicativă** este ace-a care se adauge la ver-un'a din părțile altei propozițiuni spre a'i explica înțelesulu, și prin acést'a, înțelesulu unei atari propozițiuni primesce nisce deslușiri, ce nu le cere de neapăratu; de unde urméză că, o incidente explicativă pôte lipsi din frasă, foră a se strică séu scâmbă înțelesulu iei. Așé în esemplulu următeru : **Acești copii, cari trecură pe diaintea noastră, sunt școlari.**

Aici propozițiunea incidente explicativă este: **cari trecură etc;** căci însoțindū pe subiectulu: **acești copii,** îi esplică înțelesulu prin nisce deslușiri, cari nu'i sunt de neapărată trebuință, de unde urméză că propozițiunea ce de ântăru pôte dă un înțelesu deplinu și foră ajutorulu acestei incidenti.

NOTA 1. Propozițiunile incidenti explicative într'o frasă trebuescu puse totu de-a-un'a între doue virgule d. e. școlarulu acestu-'a, care vine la noi, se chiamă Ionu.

NOTA 2. Atătu incidentile determinative, câtu și cele explicative într'o frasă se légă cu pronumele relativu **care și ce,** séu prin următorele conjucțiuni séu locuțiuni conjucționale: **să, căsă,-să, că, pentru-că, eu tôte că, căci, deca, cum, de câtu, precātu, încātu, etc**

3.) **Propozițiune incidente circumstațială séu adverbială** numimu acé-a, care modifică nu numai o parte a propozițiuni, de

care depinde, ci chiaru pe întreg'a propozițiune, completându'i în-
țelesulu prin aretarea unoru cercustanțe: de timpu, de locu, de
modu; de unde urmază că o atare incidente cercustanțială într'o
frasă o potemu recunósce după adverbele cu cari se lęgă; astfelu
de adverbe sunt: cându, până-cându, de cându; unde, de-unde,
până-unde, după-ce, etc.

De esemplu: **Una ou, cându e a mână face mai multu decâtu
unu bou în perspectivă.**

În această frasă incidentea cercustanțial'a este: **cându e amână;**
totu asemenea-a și în fras'a următoră: **Intr'unu statu, unde toți
cetățenii aru fi onesti, nu aru mai trebuì legi,** aici incidentea
cercust. este: **unde toți cetățenii etc.** pentru-că modifică nu nu-
mai pe subiectulu propozițiunei, de care depinde, ci chiaru pe
întreg'a propos. aretându o cercustanță de locu.

NOTA. Cându o frasă va cuprinde mai multe propozițiuni incidenti, cari de-
pindu totu d'a-un'a de acé-a-și propozițiune atunci iau și ele numirea
de propozițiuni incidenti coordonate între sine, d. e. De timpu, care
tot-d'a-un'a se scâmbă, care fuge și care nu se mai reintórce. trebuie
să profitămu.

În această frasă propozițiunile: **care se scâmbă, care fuge, și
care nu etc.** sunt propozițiuni incidenti coordonate între iele.
pentru-că toate stau sub acé-a-și dependență.

Analisați totu așe următorele esemple:

I). incidenti explicative.

1) Dumneșeu a făcutu pre omu compătimitoru, că-să fiă ajuto-
ulu celui-l-altu.

2) Ajutórele se plătescu forte scumpu, cându e silitu cineva a
e cerșitori.

3.) Bunetatea, care este o calitate pretiósă, se preface adeseori
a slabiciune, cându nu ceremu și consiliulu rațiunii nóstre.

II). incidenti determinative.

1.) Facerea debine este unu lanțu delicatu, care lęgă ânim'a
nóstra.

2.) Pământulu este agrulu, în care seménămu pentru cé-'a-l-altă
viață.

- 3.) Acelu-a, care nu se respectă pe sine, nu va fi respectatu de nimene.
- 4.) Fiă-căre culege cé-a ce a semenatu.

c.) Despre propozițiunile subordonate.

1.) Propozițiune subordonată numimu acé-a, care stă totu de-a-un'a sub dependent'a altei propozițiuni principale și ține locul ver-unui membru alu iei. De acé-a dicemu: că o propozițiune principală pôte stă singură în frasă pe cându o propozițiune subordonată fiindu-că depinde de alt'a, nu pôte stă singură foră altă propozițiune principală.

2.) Intr'o frasă unde se găsescu doue propozițiuni, adecă un'a principală și alt'a subordonată, cé de ântâiu iă numirea de **propozițiune primară**, și cé de a dou'a de **propozițiune secundară**.

3.) Propozițiunea subordonată, aședérá pôte înlocui pe ori care membru alu propozițiunii (primare), și anume:

a.) Cându va înlocui pe subiectulu principalei atunci se dice **propozițiune sub-ordinată subiectivă**;

b.) Cându va înlocui pe atributulu principalei, atunci se dice **propozițiune subordonată atributivă**.

c.) Cându va înlocui pe adverbu séu pe complementulu circumstanțialu atunci iă numirea de **propozițiune subordonată adverbială**.

D. es. Nu este casu fortuitu, că dîra stîrpea se scîmbie necontentitu.

În acéstă frasă. Nu es : dîra stîrpea, este o propozițiune primară; érá că dîu'a și nóptea etc. este propozițiune secundară sau subordonată, pentrucă ține locul subiectulu propozițiunii principale; este dérá **propozițiune subordonată-subiectivă**.

ESEMPLULU II. Tu ai âmblatu pe acolo, pe unde n'a mai âmblatu sufletu de omu.

În acéstă frasă: propozițiunea: tu ai âmblatu pe acolo; este **primară** séu principală; érá propozițiunea pe unde n'a mai âmblatu etc. este cé secundară séu subordonată; și fiinducă acéstă propos. esplică pe adverbulu pe acolo, d'in propozițiunea principală, de acé-a iă numirea de **propozițiune subordonată-adverbială**.

ESEMPL. III. Acelu-a care minte, încéla.

În acéstă frasă propozițiunea: **acelu-a încéla** este cé primară;

era propozițiunea: **care minte**, este subordonată, fiindcă depinde imediatu de cé primară, și este totuodată atributivă, fiindcă re-presintă atributul subiectului d'in propozițiunea primară.

Regulă. Propozițiunile subordonate se lęgă cu cé principală prin conjuncțiuni și anume prin conjuncțiuni subordonative: **relative; causale; condiționale; concessive**; de unde apoi iau numirea de propozițiuni subordonate relative, causale, condiționale și concessive. De unde șicemu că:

1) Propozițiunea subordonată causală se pôte cunoște așe-déră într'o frasă, după următorle conjuncțiuni: **că, căci, pentru-că, fiindu-că, de óráce**, etc. d. es. **Aceste săgeți facu rane mortale, căci suntu înveninate; Copii cei buni 'și învêță lecțiunile, pentru-că iubescu cartea; Astăzi ne preâmbălamu, fiindu-că e serbătóre; Vomu avè mâne plóia, de óráce sórele a apusu în noru.**

În tóte aceste frase, propozițiunile: **căci sunt**, etc. **pentru-că iubescu etc**; **fiinducă e etc**; **deóráce Sórele etc**; sunt subordonate causali, legate cu principalele lor prin conjuncțiunile: **că, căci, pentru-că fiindu-că**; **deóráce**.

2) Propozițiunile condiționale se lęgă cu principal'a prin **décă**; d. es. **Décă vei să remâi onestu și dreptu, spune adevverulu în față la totu muritorulu.**

3) Subordonatele concessive se lęgă cu principal'a prin particulele: **deși, macar-că, cu tóte-că, bine-că, chiar-cându**. De esemlu: **Dumneșeu e presente în totu locul, deși nu'lu vedem.**

4) Subordinata relativă se lęgă cu principal'a prin pronumele elativu; aici înse trebuie să observămu, că relativulu se concórdă u antecedentele seu, numai în gen și numeru; ér' casulu depinde dela locul ce ocupă relativulu în propozițiune, d. es. **Acé așicé e mai durabilă, pe care o lęgă asemenarea moravurilor.**

5) Cândă într'o propozițiune amagă voru fi mai multe subordonate dependente de cé-a-și d'ace, atunci iau numirea de propozițiuni **subordonate-coordonate** între síde. De esemlu: **Învățatorulu cere dela unu bun școlar, că-să vină regulatu la scóla, să asculte cu atențiune prelecțiunile lui și să se pôte bène**;— În acésta frasă, propozițiunile **ca-să vină, să asculte, și să se pôte etc.** suntu subordonate-coordonate între sídele.

d). Despre propozițiunile abreviate s'eu prescurtate.

O propozițiune compusă se p'ote abrevia s'eu prescurta în următoarele împregiurări:

1) Dacă subordinat'a începe cu particul'a **că-să** și ambele propozițiuni at'atu principală câtu și cé secundară, voru avè acelu-a'și subiectu, s'eu cându subiectulu subordinatei este înv'ălitu în verunulu din membrele principalei, în acéstă împregiurare se lapeda particul'a, și verbulu dela modulu finitu se trece la infinitivu cu prepozițiunea à s'eu **spre-à**, d. e. Este d'etori'a n'ost'ă, că-să spunemu adev'erulu; scurtându acéstă propozițiune compusă va fi: Este datori'a n'ost'ă a spune adev'erulu.

2.) S'eu mutămu verbulu propozițiunii secundare la gerundiu d. e. vedu, **că vine frate-meu**; abreviată va fi: **vedu pe frate meu venindu.**

3.) Propos. secundară relativă se abreviează, cându relativulu va fi în casulu **Nominativu** **Genitivu** **Accuzativu** **Dativu** **Locativu** **Ablativ**: Cluj

a) Dacă predicatulu secundarei relative constă dintr'unu nume predicativu și din copul'a a fi, atunci lapedămu relativulu și pe verbulu a fi, decât e în presente; concordându pe relativulu cu copulativu în genu numeru și casu cu substantivulu relativulu; d. e. **era** decât copul'a e în perfectu o concordămu cu copulativulu cu predicativulu; d. e. **sunt d'etori recunoscintă eter** profesorilor, cari sunt născutorii mei sufletesci. Abreviată va fi: **sunt d'etori recunoscintă eternă profesorilor născutorilor sufletesci.** — Aici vedemu, că at'atu relat. cari, câtu și copula sunt, s'au lapedat, și vorbele născutorii mei cei sufletesci s'au pusu în casulu dat. în care este și antecedentele relativulu profesorilor, concordându cu d'ensulu în genu numeru și casu, (acést'a se d'ice și construcțiune participială).

b.) O propozițiune secundară adverbială, care începe cu cându, pe cându, eum, îndată-ce, etc. se prescurtează: lapedăta conjuncțiunea, și verbulu finitu strămutându lu în gerundiu d. e. **Obiectele de pe țermuri se pară a se mișcă, cându plătămu cu navea pe riu în jos**; prescurtata va fi: **plătindu cu navea în jos** etc.

a). Proposițiuni eliptice.

Proposițiune eliptică numimă acé-a, în care lipsese unulu séu altulu din membrele gramaticale necesare. Astfelu de propoșițiuni se representă de comunu prin adverbe, prin conjunțiuni comparative și prin imperative, d. e. **Bună ziua!** **Dormi?** **bă,** **vino!** **dute!** **carate!**

Totu aici se numeră și propoșițiunile implicite și anume acele-a, cari se esprimu prin interjecțiuni foră că subiectulu și predicatulu să fiă espresse. Așé de exemplu cându dicu: **vai,** **hei;** aceste espresiuni represintă propoșițiuni implicite, cari s'ar poté completă prin: **Eu simtu durere,** **Vin'o încóce!** etc.

CAPU IV.

Despre construcțiunea propoșițiuniloru.

A construi o propoșițiune însemnéă, a aședă astfelu vorbele iei, precum se referu unele la altele pentru-că să formeze unu șiru séu o ordine óre-care potrivită limbei, ce vorbim.

I. Construcțiunea propoșițiuniloru simple-amplificate.

Într'o propoșițiune simplă-amplificată distingemu patru **specie** de construcțiuni: **dreptă,** **inversă,** **activă** și **pasivă.**

a). Construcțiunea se numesce dreptă, cându părțile, ce **constitu**escu propoșițiunea, voru fi astfelu aședate, încātu loculu **ântâiu** să-lu ocupe subiectulu și alu doilea predicatulu, fiă-care cu complinirile séle. De es. **Calulu e animalu;** **Romulu a fondatu Rom'a.**

b). Costrucțiunea din contră este inversă, cându într'o propoșițiune terminii ei nu sunt aședăți într'unu șiru de ordine regulată, ci séu predicatulu ține loculu **ântâiu** și subiectulu pre celu de alu doilea; și apoi urméză complinirile; de es. **Blăstămatu este omulu,** care 'și **négă** nașiunea; aici videmu că în prop. pincip. predicatulu **blăstămatu este,** s'a pusu în loculu **ântâiu,** și subiectulu **omulu,** în celu de alu doilea; de unde dicemu. că construcțiunea este inversă. —

Séu în esemplu acestu-a: Nu departe de aici se înalță unu munte. (cu complinirile înainte).

NOTA. Construcțiunea inversă se întrebuintează mai cu sémă: 1). In propozițiunile, cari începu cu **să**, d. es. **să** móră toți renegați! 2). În propozițiunile subordonate—interogative, decă interogativ'a va începe cu pronumele: **cine**, **ce**, **care**, séu cu ver-unu adverbu interogativu, d.e. me întrebi, cine este ténérulu? veđi, unde te duce lenea? 3). In propozițiunile secundare adverbiale d.} e. Tu ai âmblatu, pe unde n'a âmblatu sufletu de omu. 4) In propozițiunile secundare comparative d. e. **cumu e mam'a așé va fi și fét'a.** —

c). Construcțiunea este activă, cându predicatulu propozițiunii va fi espresu printr'unu verbu activu transitivu și atare propozițiune se póte strămută în pasivu, de unde apoi đicemu că avemu o construcțiune pasivă.

NOTA 1. Strămutarea construcțiunei **activo** în **pasivă** se face în modulu următoru: fiindu-că fiă-care verbu **activu-transitivu** cată **să** aibă unu obiectu directu (în casulu acusat.) de acé-a luămu mai întâiu pe **Acusativulu** construcțiunei active si 'lu facemu **Nominativu** séu subiectu alu **construcțiunii pasive**, și pe subiectulu **activo** 'lu facemu obiectu indirectu, legatu cu prepozițiunea **de** séu **decótră**; érá verbulu din form'a activă 'lu trecemu la cé pasivă, în acelu-a-și modu timpu, în care a fostu în activu, înse în persónă și numeru 'lu concordămu cu noulu subiectu alu construcțiunii pasive. De es. **Traianu cuceri Daci'a** (construcțiune activă); Daci'a fú cucerită de séu decatră Traianu, (construcțiune pasivă).

NOTA 2. Acumu strămutarea **vice-vers'a** a construcțiunei pasive în construcțiune activă se face totu așé, înse într'unu modu inversu, adecă obiectu indirectu din pas. 'lu facemu subiectu în activu, érá pe subiectulu const. pasive, 'lu facemu obiectu directu în cé activă; și verbulu din pasivu 'lu trecemu în formă activă, concordându'lu după regulă cu noulu seu subiectu alu activei. —

II Construcțiunea séu locarea propozițiunei compuse.

I). Locarea propoziț. coordinate.

a). Cându într'o frasă se descrie o succesiune timpurală de acțiuni, propozițiunile **coordinate** se înșiră un'a după alt'a în ordinea **cronologică** d. es. foculu se aprinde, arde și se stinge.

b). Cându o propozițiune exprimă **caus'a**, **ér'alt'a consecința**, atunci acé-a, care aréta **caus'a** se pune înainte, și după **déns'a** a-

ee-a. care arătă consecința. De es. A venitu primăvér'a, inflorescu pomii.

c). propozițiunea ce cuprinde o gradare séu o rectificare, se pune în urmă. De es. Nedreptățirea, ce s'a făcutu Româniloru de seculi, numai o deplină dreptate o póte sterge,

d). Propozițiunile coordinate causale, cari incepu cu conjunțiunile: **căci, deci**, se aședî în urmă De es. Ghiat'a se topesce, căci e caldu.

2). Locarea propozițiilor subordonate

a). cându într'o frașă voru fi doue propozițiuni, un'a principală și alt'a secundară—subiectivă, atunci ce secundară sti totu-d'un'a în urmă a celei principale, de es. Este mare bine pentru ómeni, că nu-și cunoscú fiitorulu.

b). propozițiunile secundare adverbiale se aședî liberu într'o frașă, cu tóte aceste-a ele stau inaintea cel' principale, de es. Unde e pericolulu mai mare, acolo găsescei pe barbatulu curagiosu.

c.) Cându propozițiunea secundară va înfăciși pe unu adverbu de modu alu principalei, atunci se pune de ordinaru după cé principală, d. es. **Românii mergu la bătăia cântându; iei suferu greutățile resboiului foră să se plângă.**

d.) Cându într'o propos. compusă vinu mai multe subordonate, atunci se înșiră mediatu un'a după alt'a, d. e. Este greu, cându cineva iubescé adevéru, să nu aibă și zelu pentru dreptate.

CAPU V.

Despre Perióde.

Periódă numimu unu întregu sintacticu, ce este combinatu din doue propozițiuni compuse prin subordinațiune, séu din doue frase, ce constau fiă-care din mai multe propozițiuni subordonate séu incidente.

I. O periódă așé-déră, constă din doue părți; din cari o parte, numai atunci va capetă unu sensu deplinu, cându se va esprime întréga și cé-a-l-altă parte.

Partea ántăii a periódei, care prin sensulu seu celu neîmplinitu ține în acceptare și încordéza atențiunea cetitorului séu a auditorului, se numescé **protasă**; Er' partea a dou'a, care satisface acéstă acceptare, se dice **apodosă**.

De exemplu: **Precumu rôt'a, care hodorogesece mai tare, este cé mai ré la unu caru: astufelu și laudărosulu este in generalu, celu mai reu de lucru.**

In acéstă scriere avemu o perioadă, în care partea ântâiă: **precumu rôt'a** etc. este protas'a; érá partea a dou'a: **ășé și laudărosulu:** etc. se numesce apodos'a periódei.

NOTA Aceste părți ale periódei au de regulă o întindere egală.

II. Period'a se dice bimebră, cându fiăcare parte constă din câte-o propozițiune compusă prin subordinatiune, precumu în esemplulu de susu; trimembră, cându protas'a constă din—doue propozițiuni compuse, érá apados'a din un'a și vice-versa; patru membră, cându fiă-care constă din câte doue propozițiuni compuse prin subordinatiune.

Esemple.

a). Periódă trimembră.

Ambițiunea și iubirea de argintu a ómenilor—sunt acele singure isvóale nenorocirei lor. (membrulu 1); ómenii voru să aibă toate și se face nenorociți prin dorința prisosului (membrulu alu 2); Dacă aru vói să trăieacă în simplitate, și să se mulțumescă cu împlinirea adeveratelor trebuinți, amu vea pretutindene-a: abundența, veselía, pacea, unirea. (membrulu alu 3).

b). Periódă patru membră.

Priveștiștea lumii, dicea Pitagora, sémenă cu acé-a a jocurilor olimpice: (membr. 1); unii ținuu acolo prăvăliă, și nu cugetă la álu-cova decátu numai la câștigulu lor; (membr. alu 2), alții și punu person'a in pericul, și caută glori'a; (membr. alu 3), alți se mulțumescu a privi la jocuri, și acéști-a nu sunt cei mai rei (membră alu 4-lea).—

PARTEA III.

CAPU I.

Interpuncțiune, accentuare, litere și silabe.

Semnele interpuncțiunii sânt niste semne, prin care împingemu membrele unora propozițiuni și propozițiunile unule de altele, rétându totu-de-odatu și scrierile în care sânt. a se resti cugetatulu multă înțelegere și în scriere.

I. Semnele interpuncțiunii și unii

Unii, care înmulț repoziciu unii mare sânt: unii sunt cinci la număr: a) Punctulu (.), b) Virgulă (,) c) Căsuță ({}), d) Virgulă-punctuală (:) e) Semieolantă (:). Unii sunt și alții: a) Virgulă-punctuală (—).

a]. DESPRE PUNCTUL.

Punctulu arătă repausulu celu mai lungu dintre tôte semnele interpunțiunii și se pune:

1). În urm'a propozițiunii, ce are sensu depliu; 2) după vorbe singuratice séu după propozițiunile eliptice; 3) după titule, capitule, după respunsuri, ce urmază după o întrebare. De exemplu: Sufletulu omului e nemuritoru. aici fiindu o propozițiune cu unu sensu depliu, am pusu punctulu (•); totu asemenea și în exemplele următore; cându dîcu: **Capu ăntăiu.** (punctu); **profațiă.** (punctu); cându dîcu: **Care omu e foră peccatu?** respundu: **nici unulu.** aici vedu că în urm'a respunsului **nici unula**, care urmază după întrebare, am pusu **punctulu.**

b]. DESPRE VIRGULĂ.

Virgul'a arătă repausulu celu mai scurtu; și se întrebuintează în următorele impregiurări:

1]. Înaintea și în urm'a vocativiloru; d. e. Ascultă, **fule**, tu ai venit la scôlă cã-să înveți; ărá nu cã-să lenesci. În această scriere avendupre vocativulu: **fule**, l'am pusu între doue virgule.

2]. Înaintea și în urm'a tuturor aosițiuniloru; d. e. Stefanu celu Mare, Domnulu Moldaviei, bătă cumplitu pre Unguri. În această scriere aosițiunea „Domnulu Moldaviei” s'a pusu între doue virgule.

c]. Se mai pune înainte și în urm'a propozițiuniloru incidenti și între doue propozițiuni coordinate de o estensiune mai mică; de exemplu: unu ou, cându e amănă, face mai multu decâtu unu bou în perspectivă. [propozițiune incidente: cându e amănă]; Satulu arde, badea dórme. [între doue prop. coordinate].

d]. Se pune între subiectele compuse, d. e. leulu tigrulu, hien'a, lupulu sunt animale rapace.

e]. Înaintea tuturoru propos. secundare, cându aceste-a urmază după cele principale; și după secundare, cându stau înaintea principaleloru, precumu și după adverbele de afirmare, d. e. E demnu de pedepsă scolarulu, care e leneșu si neascultătoru: sãu: Fiă ver-cine, Alesandru și Elen'a-spunu adevurul.

NOTA. *Conjunctiv* și, nu sufere înaintea sé virgulă, aforă numai cându *legă* o nouă propozițiune cu alt'a anterióră; séu atunci cându o propozițiune începe cu adversativ'a ărá; d. e. Eu voi u plecã, și tu vei rămân è. Tu dîci dà, și eu bà.—

c]. DESPRE VIRGUL'A-PUNCTATĂ.

Virgul'a-punctată [;] indică unu repausu ceva mai lungu, decâtu cumu arăte virgul'a și se aplică în următorulu modu:

1.] între membrele protasei séu ale apodosei în periodele trimembre și patru membre.

2.] între propozițiunile compuse prin coordinațiune, d. es. vócea consciinței spune la totu omulu ce e dreptu și cee nedreptu; puținî însă ascultă de această comandă salutară.

3.] între propozițiunile subordonate aședate înainte séu în urm'a principale, d. es. Locuie de prin cetăți essu la țără; cându pomii cu florile loru îmbalsamează aerulu; cându fênéțele și livediile sunt ornate cu ierbă verde și flori; cumu nu potu fi palaturile cu covórele cele mai pretioase.

d.) DOUE-PUNCTE (:)

Acestu semn arătă repausulu celu mai lungu după punctu și semnu de linióră [—]; elu se pune în generalu înaintea aceloru propozițiuni, asupr'a căroru-a voim a atrage atențiunea; și anume:

1.] după o propozițiune principală, cându se citéză vorbele cuiva, d. es. Augustinu dice: credința este calea spre sciință, sciința calea la credință.

2.] după propozițiunea, prin care se anunță ce urmăză, d. es. Acést'a trebuie să fiă mai sacru pentre unu judicătoru: Consciința.

3.] cându reproducemu ver-unu exemplu, ver-o sentință memorabilă séu titlulu ver-unui opu; și cându numerămu mai multe obiecte după vorbele: **pre-eum**, **adeca**; d. es. Fiiloru, credeți: învețatur'a este cé mai mare avuțiă pentru voi; séu: Români'a are următorele riuri principale: Dunărea, Oltulu, Prutul, Seretulu etc.

Séu: Cunosci cartea: Istorî'a Româniloru de Petru Maioru.

e) LINIORA SÉU SEMNULU MEDITĂRII [—] ori [. . .].

Acéstă interpunțiune însemnăză o pausă forte mare, provocată de însemnătatea și adâncimea ver-unei idei, ce cere meditare; și arătă o întemplantare, pe care nu o amu asceptatu d. es. George, 'și iă cartea, se pune la mész, o deschide și începe să — dormă.

Liniór'a se mai pune și între doue numere și însemnăză până la, d. es. anul 1820—1870; adecă: dela 1820 până la 1870.

BCU Cluj Central Universita Libraru Cluj

II Despre semnele de tonu.

Aceste-a sunt doue: 1) semnu întrebării (?) și semnu exclamațiunii seu alu mirării (!).

1.] Semnu întrebării ne arăcă când trebuie să pronunțăm o propozițiune séu unu membru alu-iei cu tonu întrebătoru și se aplică:

a.] după tóte propozițiunile interogative, d. es. cine esti tu? Care este mai micu dintre voi, tu séu elu?

b.] ~~după~~ după o propozițiune interogativă mai urmăză alt'a secundară, atunci semnu întrebării se pune în urm'a acesteia, d. es. N'ai răditiu, că au venit militarii?

NOTA după propozițiunile interogative indirecte nu se pune semnu întrebării d. es. Filosofulu Thales, celui ce ilu întrebă, ca ce ar fi mai greu răspunde: a se cunoște pre sine însuși.

2) Semnu exclamațiunii seu alu mirării se aplică:

a.] după interjecțiuni singuratiche, d. es: ah! oii vai!

b.) decât tonulu sentimental se întinde preste propozițiunea întrebătoare, semnu exclamațiunii se pune după acést'a; că interjecțiunea priugală; d. es: Ah, durere! strigă elu.

c.) după o alocuțiune, ca care începe vorbirea și în formă de adresă: frațe! copile! amice!

d.) după expresiuni de mirare, de bucurie, de dorință etc.

e.) după expresiuni de dorință, de înfocare, de indignare etc.

f.) după expresiuni de înfocare, de indignare etc.

g.) după expresiuni de înfocare etc.

fréu, întru, mergându, făcându, rându, rându, curându, fântână, smântână.

7.] Scurtătorulu se usită [încă pân'acumu] asupr'a vocaleloru a și e spre a aretă, că se pronunță că ă [ɤ].

8.] Asterisculu séu steluț'a este unu semnu, care ne mână la note deslușitoare séu justificătoare de sub-testu.

9.] semnulu egalității se pune între doue espresiuni séu vorbe sinonime, d. es. Acestu-a este unu Sardanapalu = acestu-a e unu afemeiatu.

Ê este o Xantippă = o femeică forte ré; Este unu Sibaritu = unu desfrénatu. etc.

CAPU III.

Usulu literelor Capitale (mari).

Literele mari in scrierea română se punu în următorele împregiurări :

1.] Cându începemu o scriere ôre-care, totu d'a-un'a atâtai'a literă din vorb'a primă o scriemu mare, asemene-a și după punctu, d. es. După limba se îndrep-téza și scrierea. Noi vorbimu românește și vomu serie totu românește.

2.] Lă începutulu fiă-cărui versu. d. es:

Românulu, ce din seculi a fostu gonitu de sorte

Să sufere că vit'a, că sclavulu maltratatu

Acumu ve spune în-faciă, că nu'i péșă de mórte;

Cu care 'n mii de casuri eroicu s'a luptatu;

Că 'n patria; sé dulce ve sci a stapêre

De or-é leu séu tigru, ce-ar vrê a-lu subjuga.

3.) după doue puncte, numai cându citim cuvintele altoru-a, d. es. Andreiu Mureșanu într'o poezie a sé dice: Frumosu e omulu, Domne, cându mistu e regină etc.

4.) Se mai scriu cu literă mare nume de persoane, țere, regiuni, province, sate, riuri; fluvii, mări, mări oceane etc. d. es. Elena, România, Danubiu, Carpații, Mehedinți, Monești etc.

5.) Numirile de rang și derogători civici se scriu cu literă mare. Escela, Eminență, Se Domnule etc. etc.

CAPU

Despre Silaba

Silaba învino pronunțarea cu o scateră de, sau a unu diftong. Silaba se compune dintr'una sau dintr'altă literă și dintr'una sau dintr'altă silabă, care doică e silabă din trei: tri-silabă. Silaba se compune dintr'una sau dintr'altă silabă, care doică e silabă din trei: tri-silabă. Silaba se compune dintr'una sau dintr'altă silabă, care doică e silabă din trei: tri-silabă.

Silaba se compune dintr'una sau dintr'altă silabă, care doică e silabă din trei: tri-silabă.

Silaba se compune dintr'una sau dintr'altă silabă, care doică e silabă din trei: tri-silabă.

Silaba se compune dintr'una sau dintr'altă silabă, care doică e silabă din trei: tri-silabă.

ultimă, ce de lângă acest'a antepenultimă, d. es. în vorb'a: **în-ve-ță-tu-ră**; silab'a ră este ultim'a, silab'a tu penultim'a și silab'a ță antepenultim'a.

În fine silab'a, cu care se începe vorb'a se mai dice **primară**; ér' acé-a, cu care se închide; **finală**. așé în esemplu de mai susu: **în** este silab'a primară; și **ră** cé finală.

Despărțirea silabeloru.

De multe ori o vorbă, care constă din mai multe silabe, nu se pôte scrie întrégă la finea șirului, din lips'a de spațiu; și atunci cată să o despărțim la finea unei silabe, și cu cé-a-l-altă, care n'a încăputu, să începem rîndulu următoru. Acestă despărțire o însemnămu cu liniór'a, care însemneză, că silab'a remasă să o căutăm în rîndulu următoru, de unde dicemu: că spre a potè despărți bine o silabă în scriere, foră că să cădemu în eróre, ne servim de următórele legi:

- a.) Vorb'a monosilabă nu se desparte, d. es. **hai, reu.**
- b.) diftongii nu se despartu nici-odată, d. es. **iă eu, iu,**
- c.) din doue vocale, ce stau între doue consunătóre, un'a se iă cu silab'a antecedente, cé-a-l-altă cu următór'a, d. es. **sei-in-ța**; **fi-indu-ea**;
- d.) O consunătóră între doue vocale se iă cu silab'a umătóră (în vorbe simple) d. es. **ca-să, mé-să**;
- e.) doue ori trei consunătóre între doue vocale se iau cu silab'a următóră, decă acele-a se potu află la începutulu unei vorbe române, d. es. **a-spru, a-cru, ou-seru, so-cru** (în vorb'e simple);
- f.) Doue ori mai multe consunătóre între doue vocale se despartu, decă nu potu împreună începe o vorbă română, d. es. **dor-mire, cas-te, în-stra-i-na-re.**
- g.) vorbele compuse se despartu, în părțile constitutive ale loru, d. es. **ad-ucere, re-mâne, hră-nitu, re-spunsu, des-facu,** etc.

NOTA mai

consunătóre nu se potu combină într'o silabă; éră începe o vorbă română cu ei consunătóre, cele doue sa fiă: **se, sp, st,** și după sa urmeze l séu nai es. **seriu, sprinc, coru,** combinațiunile la urmeze a consóneloru: mâne ci străine a noastră, d. es.

Elisiunea.

elisiunea a douoru vocale într'un'a séu diftongu, articl. a va fi cartea; de unde vocal'a e cu

a unei vocale urmate de nita; și la ulu, de un- însemneză cu apostrof, d. es. s'a făcutu în au: etc.